

Práter Borbála

Fény és árnyék

Fény és árnyék
Írta:
Fráter Borbála

I. fejezet

1949. március 2.-án a földbirtokok államosításakor emeltek ki Csokalyról Bihar megyéből. A letelepedésre kijelölt 5 megyeszékhely közül Marosvásárhelyet választottam. Megboldogult apámtól sokszor hallottam erről a városról, hol ő 9 évig volt huszár, gondoltam biztosan sokan fognak rá emlékezni lakói közül így mégsem leszünk teljesen idegenben.

Marosvásárhely.... Milyen sok minden kezdődött, született..... és meg is halt itt.

Lélektanilag nagy élmény volt a 49-es év március 2.-ájának éjszakája mindannyiúnknak, kik átéltük. Utána szabad versenyre keltünk a létért való küzdelemben. Addigi életünket ócska ruhaként levetve, kizárólagosan belénkzárt értékeinkre támaszkodva indultunk új utunkon.

Én kalandnak látom, igaz, hogy ezzel a meglátással meglehetősen egyedül maradok család és barátaim részéről. Azt hiszem életemben ekkor lépek először az igazi magánosság útjára. Nem zavar különösebben. Nincs is sok idő a töprengésre, zúgolódásra és elégedetlenkedésre még annyi se: kenyeret kell keresni.

Azért eleinte fáradtan rovom Vásárhely uccáit. Az utóbbi pár év alatt kelleténél többet rakott rám az élet. Szeretteimből sokan haltak meg, többször vesztettem el otthonomat. Az első hetekben nem is fogok semmihez. Járok-kelek, találgatom, vajon milyen volt 50 évvel ezelőtt ennek a városkának a képe. Apám milyennek látta? Gyakran sétálok el az akkori huszárcsásznya előtt, az akkor és ma is „Oroszlán”-vendéglő ablakai mögé képzelem a „kis takaros” /Apám beceneve/ huszárcsákós fejét. A reá emlékező ismerősöket nem kell keresnem maguktól bukkannak fel, s ezután kezdődik a mese. Kedves idők ezek az első hónapok.

Aztán munkába lendülünk ki erre, ki amarra. Nem tehetek róla változatlanul szeretem az életet. Látom nehéz rögös útam mentén a legapróbb virágot is, érzem, hogy a kedves öreg nap rám is rám ragyog melegít, s hallom a kis madarak énekét.

Pedig, pedig.... Igazság szerint a derűs mosoly helyett többet sírhatnék. Láthatatlan bugyorba kötve hoztam hátamon problémáimat a régieket, azokat nem államosították. Ezekhez csatlakoztak újak. Egy-egy gyenge pillanatomban kis híján a földig nyom az én bugyrom. Viszont igen ritka a gyenge pillanat. Hiába, kevés az idő, egyre kevesebb. Néha megcsipkedem karom én vagyok-e én? Itt Erdélyországba csak úgy gyalogszerrel, mert a ló igen hiányzik. Szégyen gyalázat jobban – különösen eleinte – mint az édes otthon. Visszanézve régi életembe látom mennyi mindenben segített át a ló, az én lovam. Szokatlan, hogy most csak a más lovát nézegethetem, lopva simogathatom.

Egy késő őszi napon Vásárhely uccáján ballagok, sárga levelek táncolnak előttem, a nap melegen süt, de a kis leveleket őszi szél pergeti.

Valami van bennem csak sejtelem féle inkább mint érzés, olyan vágy mint amit a virágos kertben tartott törött szárnyú daru érezhet az ősz láttán. Lassuló lépteimmel a posta hátsó kijáratához érek, szűk uccába, ott hátrál kifelé a postautó, mögötte kis szekérbe fogott csinos szürke rémületébe hátralép, ezzel kétségbe ejtve a szárait tartó kishölgyet. Öreg lovas szemem pillanatok alatt felméri a helyzetet, éppen odaérek a már-már ágaskodó lovacskához állánál egy mozdulattal megfogom a gyeplőit így ki is rántom az ijedt holgy kezéből, nyakát megveregetem, szárat kap s most már bátran lép előre mellettem s a megszegült szekér elkerüli a karambolt. Előkerült jókiállású fiatalember – a fogat gazdája – hálálkodik, a lovacska köztünk, udvarias szavakat cserélünk közben egyre veregetem a nyakát s jobban szemügyre veszem, szép lipicai kanca. Tovább menve szórakozottan nézem a tenyerem, benne két kis selymes fehér szőrszál, öntudatlanul szagolom meg kezem s a jól ápolt ló

testszaga széles skáláját az emlékezésnek kavarja fel bennem. Rámrohanó emlékeim megráznak, elgyöngítenek, botorkáló lábaimat azt se tudom hova teszem hiszen szemeimet szaporán hulló keserű könnyeim fátyolozzák. a sejtelmes vágy valóra válik bennem s látomásszerű emlékeim - hasogatva árva szívem - élesen vetítik elém, hogy már ősz van, lovasidény ennek a sportnak a legszebbnek tavasza. Milyen szép ez is benne, a természet halódása idelyén új kezdés pezsgő élet. Leírhatatlan sok az emlék, de gerincük az, hogy hiszen mikor fanyarillatú őszi szél kergette a sárgult levelet csípős reggeleken én is vágtazhattam, utána lovam selymes nyakát levergettem, akkor még .... Tudom már nekem ez a találkozás a szürkével olyan volt, mint mikor a virágos kert rab darva finom hallásával megneszeli vonuló társai bús hangját.

Természetesen bűnbe estem újra, kapom rajta magamat. Ez a terület tilos a gondolataimnak. Visszahozhatatlanul kiegyensúlyozott múltam, szép otthonom, egész kultur életem járható út gondolataim számára, mert seb és fáj is a rájok emlékezés, de ezt kibirom. De a lovasmúlt az tilos emlékező gondolataimnak, ennek fájdalma nagyobb az akaratomnál. Elgyengít pedig harcolni kell, még pedig a kenyérért. Nehéz megállani, mert mi is nekem a ló, ami a hálnak a víz, a madárnak a levegő, a virágnak a napfény vagy a morfinistának a morfium, mit tudom én? Talán ez utóbbi, mert szenvedély.

Így ballagok tovább, töprengve, könnyezve. Megállapítom, akárhogy fáj is olykor, nem kívánom, hogy ne lettem volna lovasember, annyi gazdag szép órát szerzett ez nekem eddigi életemben testileg, lelkileg. Megacélozott mindkét irányban. Már azt is tudom, nem lehettem volna e nélkül az aki vagyok, s ezt mint határozott hasznot kell elkönyvelnem. Így marad hát az emlékezés mert az ősz itt van – a lovasidény – s én kis árva elsodort falevél már nem tudok erős akaratomra támaszkodva menekülni tőle, megadom hát magam fájó gyötrődésének, s ha elgyengülök lévén fél exhuszár újra rugalmasan kezdem életharcom, nekivágatva a problémáknak.

Rendületlenül hiszem, hogy életemnek erre a nagy elfordulására szükségem volt. A hitem makulátlanul megvan. Az én Istenem felséges rendelése próbál, de Beléje vetett erős hitemet meghagyja segítségül. Énem teljes bizalommal engedem át a felső akaratnak, új életemben ez hihetetlen erőt ad. Vitetem magam, mint kis papírhajó a nagy hullámokkal. Talán tiszta lelkiismeretem is hozzájárul nyugalmamhoz. Hiszen én szerettem minden embertársamat, egész életemben, nekik tudatosan bajt nem okoztam. Az elesett, szenvedő és szegény ember előtt soha nem zártam el segítőkész szívemet. Kiszolgáltatótságukkal sem éltem soha vissza.

„Hja, ha az erdőt vágják nem számolják a forgácsot”.... Mondta egy okos orvos ismerősöm.

Különben a kis hajót változatos helyeken úsztatták a nagy hullámok. Bejárónó, iparművészeti műtűrkefestő, tehenész, munkás egy vegyes szövetkezet gumiosztályán, rövid időtartamú vátozatokban, majd a Fertőző Klinikán pár évig mindenest. Titkár, betegfelételi, diétásnővér, gépirónó.

Naponta fedezem fel határtalan tudatlanságomat, de elszánt előretörésemet ez nem akadályozza. Valóban semmit se tudok egészen. Sokféléből egy kicsit. Még ma is szívesen tanulnék, de honnan vegyek hozzá időt?

Keletkeztenék idejét nem tudom, de egyszerre csak furcsa kettősséget kezdtem érezni. Mondhatnám úgy is: régi életemet levette az akkori énem megmaradt belül, új életem felvéve született egy új én és ez lett a külső. Az a belső én csodálatos életet élt magának gazdagat, sugárzót. Emlék, emléket keltett, néha valósággal feszítette, majd szétvetette létért küzdő külső takaróját. Egyszerre létért küzdő mozgalmas, rohanó életet élő új énem kezdte érezni, hogy a belső csordultig telt, kikívánkozik. Csak a napvilágra jutás formáját nem lehetett még tudni. Végül is az írás felé hajlott.

Aztán gátolt a szerénység, kit érdekelhet az én szegényes kis énem? Mi lehetne egy ilyen emlékezésnek a célja? Egy időben az tartott vissza, hogy mert mindent nem írhatok meg – érzelmi élet – nem lesz élethű írás mégse. Ha ezen a gátláson túltenném magam, akkor meg bántott a gondolata, hogy az én életem belső tükre valamikor más kezébe kerülhet. De a belső én egyre jobban sürgetett.

1955. augusztusában olvastam Zilahi Lajos „A lélek kialszik” c. regényét. Ennek hőse az Amerikába kivándorolt magyar leírja élete történetét, hogy otthona, szülei és gyermekkorra képét megmentse a feledéstől. Át akarja menteni az otthon emlékét saját maga számára, nyugvópontnak az idegen világba.

Ezt olvasva megvilágosodott előttem az eddig tudatom alatt levő cél, mely kitartóan írásra ösztönzött. Semlyén, boldog gyermekkorom színhelye. Ami szintúgy feledésre van kárhozható, mintha én már idegenben, messze tengeren túl élnék. Anyanyelvem kivételével minden, ami volt eltűnt, elveszett, visszahozhatatlanul. Szüleim, többi hozzátartozóim, kik körében nőttem ki erre, ki arra porladoznak a temetőben.

Mert nekem ez a kor a legszebb volt eddig az életemben, ez az érzés ösztökélt annak megörökítésére. Zilahi könyvében azt is láttam, hogy személytelenül is lehet írni. Hiszen az érzések megörökítése nem lehet fő cél, csak annyira, hogy szerepök van életünk kialakításában.

Így hát megkísérlem gyenge átlagképességemet az írásra betörni. Úgy veszem, mintha egy képsorozatot festenek, csak a magam számára. Képeket, melyeket ha időnként előveszek megelevenedik kedves, szép otthonom napsugaras képe előttem. az enyészettől talán így meg tudom őrizni őket, az időkben rejtőző fátylát a feledésnek visszatartatom tőlük.

Valójában az otthonom gyökerem nekem, ragaszkodjam hát azokhoz, hisz a gyökértelen ember gyenge.

Gyakori mérlegelés után megállapítottam azt is, lényegesen több a jó a rossznál, amit otthonról útravalóul kaptam. Alapos mérlegelésre nyílik naponta alkalmam. Érzem, hogy erőforrás számomra az otthon képe. Az biztos alap volt alattam akkor. Szüleim léte, vezető kezükben az erkölcsi alap. Az anyagi rész: föld, de ezt se értékeltem soha pénzben, vonzalmam hozzá hagyomány.

Valószínű, hogy az írásommal festett kép nem is lesz élethű, hiába, az ecsetet vagy tollat nem mesterkeznek forgatják. De nem is szánom a nyilvánosság kritikájának. Talán emlékeim se alaposak már, a folytonosságban is lesznek majd hibák. Erre mind számítok, de így tökéletlen, hiányos formában is egy darabka lesz az édes otthonból. Egy darabka a biztos alaptól, így pedig erőforrás a küzdelmes mában.

X X X

1909 július 12.-én születtem Budapesten a Fehérvári úton. Szüleim akkor még állandóan pesti lakosok. Édesapám Fráter Lóránd nyugdíjas katonatiszt, dalköltő, később országgyűlési képviselő lett. Édesanyám, Plósz Jenke /Eugénia/ egyetemi tanár /jogász/ 2.-ik leánya. Édesapám Bihar megyéből származott, maga az az egyéniség, akiről regényt lehetne írni, tehetséges muzsik, bohém ember, lényében sok ellentmondás, véglet. Édesanyám kiegyensúlyozott nyugodt, eszes, komoly gondolkozású, de víg kedélyű leány. Házasságuk megkötését anyai nagyapám sok éven át ellenezte. Apám könnyelmű, művész életmódját a puritán, szigorú jogász ember nem tartotta családjába illőnek. Apám azonban ebben nagyon kitartó, így 7 évi várakozás után 1908 augusztus 1.-én tartották eljegyzésüket Érsemlyénben a Fráterek akkor már családi házában, mely eredetileg Péchy ház volt. Apám már ott született.

1908 szeptember 21.-én esküdtek szüleim Budapesten. A Kálvin téri templomban eskette őket az érsemjéni lelkész, Végh Józsi bácsi. Apámnak igen jó barátja V. Józsi keresztelt engem 1 év múlva Semlyénben. Később esperesként Érmihályfalvára került, de

azért családjukban továbbra is minden papi funkciót ő végzett. Engem is ő esketett, Marika lányomat keresztelte. Igen szép hangjával sokszor kísérte Apám énekét tercelve neki. Természetesen, ha egy pár vendég volt V. Józsi bácsit mindég meghívták. Mintha ma is hallanám, amint Apámmal ketten éneklük: „Ez a világ amilyen nagy te galambom oly kicsiny vagy” c. népdalt.

Nagyszüleim házasságának első éveiben Béla apa megörökölte Péchy Antal keresztapjától annak Semjéni házát, valami kis birtokkal együtt. Nagyapám apai nagyanyja Péchy Katalin volt, keresztapjának Antalnak testvére. Ezek Semjénbe éltek. Házuk ma is megvan szép vastagfalú régi ház. Gyermekkoromban Tajthy Istvánné, Eröss Belláé volt. Majd később a Takács tanítólányok vették meg és ma is benne laknak.

Apám sok testvére így következett: Zoltán, Gabriella, Tamás, Emma, Polin, Kata, Béla, Lóránd és Ernő.

Zoltán 18 éves korában nyári szünideje végén apját a semjéni szőlőbe kísérte. A Semjén falusi út nagy kövesuti bekapcsolódásánál felborultak. Nagyapa lábát törte, Zoltán hazaszaladt gyalog egy kocsióra. A 2 ½ km-es utat futva tette meg, alaposan kimelegedett, 1 nagy pohár hideg vizet felhajtott s felült a közbe befogott kocsiba, tüdőgyulladást kapott. Az iskolai év kezdetén már lábbadozó volt.

A debreceni kollégiummal szembe, Fráter nagyanyjánál lakott. Mint 8 gimnazista nem akart mulasztani, lévén nagyon lelkiismeretes diák, bejárt az iskolába, visszaesett és heveny tuberculosiban pár hét alatt meghalt.

Gabriella Incze Kálmánné lett, 33 éves korában halt meg, nem ismertem, szintúgy Tamás b.-t sem. Tamás kétszer nősült először Szilágy Irént /Érkenézből/ vette el, majd elvált és második felesége Mattyasovszky Eszter lett. Emma Szúnyoghó, Polin Fényes Zoltánné, Kata nem volt férjnél, Béla szintén kétszer nősült Mikó Ilát, majd ennek korai halála után Koizmic Irént vette el. A kis Ernő tragikus körülmények közt halt meg. Apám mesélte több ízben el nekem és 40 év távlatára se tudta benne elmosni szörnyű emlékét kis öccse halálának. Semjén falutól kb. 1 jó km.-re folyt az Ér, a különben igénytelen folyócska az őszi esőzésekkel kiöntött, ez télen befagyott, ide jártak a Fráter csemeték apraja-nagyja, nevelőstől együtt korcsolyázni. A folyó medre fölötti jégbe a halászok lékeket vágtak. A kisebb gyermekek csak úgy korcsolya nélkül csúszkáltak, bihariasan szólva „iszonkodtak”. Egyszerre a kis Ernőke a meder jegén csúszkálva eltűnt a lékbe, belecsúszott. Mint legkisebbet, elkényeztették Ernőket, Kívánságára csináltattak neki egy kis huszár egyenruhát, így piros nadrágba járt. Az átlátszó jégen látszott a kis piros nadrág. Apámék szaladtak fölötte. Amint a sebesen folyó víz ragadta, vitte tovább. Talán a 3.-ik léknél sikerült kifogni a már megfulladt gyermeket. Azonban ez a rettenetes élmény egész életre szóló hatást gyakorolt általában az ottlévőkre. Nagymama is gyakran mesélte, hogy milyen különös előérzete volt a kis Ernőkének. Szeretett kalapálgatni, szegecselni, s kapott egy kis kalapácsot, fogót. /ezeket később én kaptam meg/. Egy alkalommal mikor kopácsolt, megkérdezték: „Mit kalapálsz?” „Szegelem a koporsómat.” – felelte a gyermek. Egyszer Julia nagymama felnéz az öreg házzal szomszédos templomtoronyra. A torony ablakban ült Ernőke lábait kifelé lógatva. Megrémült Nagyanyám nem mert rákiáltani, gyorsan felküldött valakit, hogy óvatosan hátulról vegyék le kis kedvencét. Mikor oly sok év után kis Ernőkéjéről mesélt szeme elé kapta két kezét, úgy mondta: „Sok bánatot értem meg gyermekeim miatt, de ez volt a legnagyobb”!

Így lett az utolsó előtti Lórándból, Apámból nagymama kedvence. Ez bozontos fokig rám is átszállt, mert az elég sok Fráter unoka között Nagymama részéről megkülönböztetésben részesültem. Nagynénéim Kata, Emmuka már saját magamért szerettek és sokat foglalkoztak velem.

Nehezen tudok válogatni az emlékekben. Valahogyan kora gyermekkoromat annyira élveztem, akkori emlékeim jobban megmaradtak.

Egészen 9 éves koromig pesti lakosok is voltunk. Mikor 1 éves voltam, szüleim Érsemlyénben földet vásároltak. Ettől kezdve májustól novemberig lenn laktunk előbb Nagyszüleimnél a faluba, erre már nem is emlékszem – később pedig a tanyánkon. Az elemi iskolát magánúton végeztem Pesten. Volt egy tanítónőm, s mert évvége előtt már Semlyénbe utaztunk a falusi ref. Tanító foglalkozott velem, én pedig szabadon kinn a tanyán egy kicsit vadóc módjára éltem.

Szüleimmal elég sok időt töltöttünk az „öreg házban” így hívtuk Nagyanyámék házat. A szép nyári napokon Anyámmal sétáltunk be a hozzánk 2 ½ km-re lévő faluba. Nagyon szerettem oda járni, hogyne, hiszen nem lévén más gyermek kényeztetek, az egész nagy kertben játszhattam kedvemre. Azért sokszor játék helyett Nagyanyámmal tartliztam, ez egy furcsa játék volt, két kis fatáblán játszottuk. Hazafelé sétálva drága anyám óriási szép csokor mezeivirágot szedett, még most is látom, hogy milyen élvezettel válogatva szedegette. Később mikor esős napok jöttek s a nap rövidült szekerem jártunk be Nagymamához, de akkor is naponta. A szekér oldalára akasztható, elől két kis lábón álló ülésen ültem. A télies délutánokon apró selyemmintákat tépegettünk fel, ezt „cupfkálásnak” nevezték. Apám a ref. papnál, vagy Fráter Barna bátyámnál alsózott. Néha velünk volt és hegyes hegedűs ujjával ő is tépegette a selymet. Elöttem van tisztán az öreg bútorokkal benépesedett szoba. Érzem a kellemes égett fenyőtű szagát, amit étkezések után szeneslapátra tett parázsra szórva hordoztak körül a szobában.

A ház többízben átépített, nem sok jelleggel bíró közepesen régi épület. Nem kényelmes, mint az ilyenek általában. Közepén lévő nagyobb ebédlőjéből nyílt jobbra a kis szalon, balra a nagy. A nagy szalon bútora igen szép cseresznyefából készült. A sarkokban kis 3 lábú asztalkák, virágállványok, falon nipppek, mindez az én gyermekfantáziámat nagyon lekötötte, szerettem ott járkálva nézegetni. Olvasgattam a kis bordó szalon falát beborító sok koszorú-szallag felírását, megnéztem a babérkoszorút, mindezek Apám diadalújtjairól maradtak meg. Ezt a belső részt nem lakták állandóan. Ha vendég volt úgy azt a nagyszalonból nyíló vendégszobák valamelyikébe szállásolták el. Az egyik vendégszobából nyílt egy részemre igen izgató helység, dutyinak nevezték, kis kamraféleség volt. Szerettünk a vorzimmerből nyíló pipatóriumába nagyapának játszani. Kimondhatatlanul érdekelt az előszobából nyíló igen mély pincelejárata. A pince oly mély volt, hogy fölötte épült egy normális mélységű zöldséges pince. Keresztülszelte az egész udvart, nagy kapus kijárata az utcára nyílt hol a hordókat a szekérútról lehetett leereszteni.

Nyáron az üveges veranda nagy oszlopa mellett egy nagy karosszékekben üldögélt Béla nagyapám, s nézegetett ki a nyitott kapun, figyelte az utca életét. Naphosszat nem szólt egy szót sem. Szép hófehér haját felfelé fésülve, s rövid szakállat viselt. Bozontos szemöldöke alól zöld szemei huncut fénnel ragyogtak, vagy csak rám azért tette ezt a benyomást mert velem gyakran tréfált? Lehet. A két oldalt nagy színes üvegű nagy nyitott veranda az egész családnak kedvenc tartózkodási helye volt. Nagyanyám és néném ott kézimunkáztak. A veranda-padozat fűrészelt nagy fakockáin ha végig ugráltam: „Olyan vagy mint egy veréb” – jegyezte meg Napa.

Az öreg kert korhadó fűz, fenyő és gyümölcsfáival, bukszus bokraival, düledező fürdőépületével, közepén elterülő nagy rétvével, melyet nádas borított, kedvenc helyem volt persze. Istenem, de szép volt Istenem de jó volt.... És oly régen elmúlt már elhervadt szépségek.

Nyáron unokatestvéreim Fráter Szabolcska, Tamáska, Tamás b. gyermekei, kik hozzám legközelebb álltak korban, voltak játszótársaim. Néha megengedték, hogy a kert végébe lakó Kosztán család unokáival játszhatok. De azért gyakran ültem le Nagyanyám lábához egy kis zsámolyra és hallgattam a felnőttek beszélgetését. Kata és Emmuka néni kézimunkáztak és közben diskuráltak Nmamával, Anyámmal.

Mikor 9 éves voltam kedves, szelíd, jóságos Fráter Nagyapám meghalt végelgyengülésben. Emlékeim homályosak arról az időről, viszont a halállal való első találkozásom benyomása erősen megmaradt bennem. Ugyanabban az időben költöztünk le végleg Pestről a tanyára. Akkor már még több időt töltöttem az öreg házban.

Ennek az évnek /1919/ számomra legnagyobb történése lovaglásom hivatalos elismerése volt. Apám u. i. nagyon féltett, így titokban Fésüs János parádés kocsinak jószóval, dohánnyal, pálinkával megvásárolt jóindulatától támogatva, ha csak szerét ejthettem, lóra ültem. Egy kora reggel János húsért ment lóháton a faluba. Fele útjáig elébe szaladtam a füzegáti hídig. János feltett a Pirosra, aki nagy pirospej katonaló volt. Szelíd engedelmes, okos. Nyakán szép címer volt, mely nemes származása mellett bizonyított. Nos, hát boldogan ültem rajta, pedig a kengyeleket se érte a lábam a szíjba kellett dugnom, de nem adtam magamat semmiért. Jánost otthagytam húsostól, tarisznyástól s beügettem a tanyaudvarra. Apámról úgy tudtam, hogy a szállótelepítésnél van kinn. Nagy rémületemre kedves, köpcös alakja a tanya közepén tűnt fel. Ismerve hirtelen természetét a legrosszabbra voltam felkészülve, de már nem volt mit tenni, megszeppenve vártam a következményeket. De az én Apikám nem hiába volt a végletek embere soh'se azt csinálta, amit vártak tőle. „Nézd Jenke – kiáltotta Anyámnak a konyha felé – hiszen ez a gyerek egész jól ül a lovon”. Drága nagy szíve, melynek világrajövelemtől határozottan gyengéje voltam ellágyult. Azt amit nagyon kívántam ő soh'se tudta megtagadni tőlem. Azonnal elhatározta, hogy ettől a naptól kezdve János felügyeletével, földről vezetve, naponta ráülhetek a Pirosra. Ez a valóságban úgy festett, hogy a tanyán kívül János valamilyen tanyai szekérre ráült és én vígan szabadon kocogtam mellette.

Apámra jellemzésül. A lovaglástól annyira féltett, hogy mikor délután elmentem, a pince tetejéről távcsővel nézett. Még a kedves délutáni álmáról is – melyet mint korai kelő különben semmiért el nem hagyott volna – képes volt lemondani. Mikor megebédeltünk rendesen „Kis angyali Borisom takarj be.” Mondással a díványra feküdt. „Ti pedig csak duruzsoljatok körülöttem”. Én aztán hoztam a szürkét /pici koromban neveztem el egy nagy kötött kendőt így/ betakartam, megcsókoltam. Nekem azért aggodalmáról nem szólt, nem akarta örömeimet rontani, fentieket később mesélte el édes jó Anyám.

Igen itt élek az alkalommal, megjegyzem Apám szíve, lelke, bensője bohém volt ugyan, sokszor okozott fájdalmat családjának, különösen Anyámnak, de ritka földi embernek lehet oly jó szíve, mint neki. Hirtelen mérgű, ha megharagudott valósággal félelmetes, mert szép énekes torkán tiszta, erős hangon huszárosan káromkodott. Olyankor nem fegyelmezte magát, viszont talán épp ezért haragja pillanatok alatt elrepült. Értéktelen kis személyem azonban kiváltságos volt drága jó kis Apikám szemében. Életemben csak egyszer kiabált rám.

Az 1919-es év nyarán így mentem boldogan Pirosra, hol Harangival az ispánnal, hol Baloggal a gazdával, kik szintén lóháton járták a gazdaságot.

Kis Apikám azonban elégedetlenül mondogatta: „ez a gyerek úgy néz ki a nagy lovon, mint az „i” betűn a pont”. Természetesen én se voltam egészen elégedett, külön lovat szerettem volna. Piros u. i. közben mint kocsiló is teljesítette kötelességét. Lassan megérve a dolog 1919 őszén Kisasszony napi nagyvásárra bevonultunk Apámmal nekem kis lovat venni. Én olyan izgatott voltam, hogy már előző éjjel nem tudtam aludni, ma is emlékszem mindenre pontosan, hisz ez az én kis életemben oly nagy dolog volt. Apám fedeles kocsiba fogatott én mellette ülve izgultam, mentünk Érmihályfalvára. A vásáron bolyongva nézegettük a lovakat. Nagy otromba szekerükből kifogva a korlát mellett állt két kis, fekete ló. Egyik finom, szép, kis, székely kancaló, a másik csúf, torzonborz dézsás. Apám a kis székely kancát kérte, kit azonban román gazdája a másik nélkül nem akart adni. Végül megkötöttük az alkut, 1800 koronáért a kis csukafejű, finom lábú, nagyvérű, kanca lovacska az enyém lett. Sunyított, bizalmatlan volt, harapott. Persze én magam akartam lovainkhoz vezetni, mikor odakötöttem rudas lovunkhoz jól meg is harapta a kezemet. Ügyet se vettem rá, nem vettem rossz néven

neki. Nyomban elneveztem a lovacskát Szikrának. Természetesen már délután kipróbáltam, ráültem. Remekül ment, gyors volt, nem is emlékszem, hogy valaha nagy ló, elébe tudott volna menni. Határtalan ragaszkodásomért cserébe bizalommal fizetett, azt tehettem vele, amit akartam, a hasa alatt bujkáltam, sokszor alá feküdtem. Nem ő volt az első lovam, mert már régebben megkaptam egy katonalovunk kékszemű kiscsikóját, a Csókát. Viszont Csóka még fiatal volt arra, hogy használhassam. Apám annyira féltett, hogy mikor kis Szikrát megkaptam a nyeret elvette tőlem, szőrén kellett lovagolnom, hogy kengyelbe ne akadhasson a lábam. Ünnepestes alkalmakkor kaptam pokrócot, hevederrel lekötve.

Mint már említettem, életemben sorsdöntő tényező volt a ló. Bármily sokat gondolkozom, nem tudom, mikor kezdtem el szeretni a lovakat. Végül elhatároztam, hogy ez az érzés velem született. Sokszor estem le, néha úgy megütöttem magamat, hogy napokig alig tudtam járni. Összeharaptak és rúgtak a lovak és mégis oly kimondhatatlanul erős volt bennem a vágy utánuk, hogy győzött. Sokszor félttem nagyon, mégis valami – azt hiszem rajtam kívül álló – erő vonzott ennek ellenére barátaimhoz, a lovakhoz. Abban az időben heves, féktelen természetemben ez volt a legszilárdabb pont. Pedig rengeteg ellenkezést kellett leküzdenem. Apai nagyanyám és Apám nagyon féltettek, ennek okát csak később tudtam meg, nagyobb koromban. Julie nagyanyám két rokonát Rhédey Claudiát és Gabriellát kengyelbeakadt lábuknál fogva vonszolta halálba elragadt lovuk. Azt tartották, hogy én leszek a harmadik, aki így jár. Hősiesen titkoltam hát kisebb, nagyobb baleseteimet. Bizony sokszor túrtem szótlanul nagy fájdalmaimat és vánszorogtam lázasan.

Julie nagyanyámnak, mint vásott rakoncátlan, kis kölyök igen sok aggodalmat okoztam. Ha a faluig lassan mentem is, az öreg ház közelébe rajta-rajtába ugrattam be Szikrát és úgy száguldottam be a kapun. Kis Szikrámnak pedig tökéletesen kezelhető volt számomra. Néha még a kantárt is levettem róla, aztán hajrá... Szikra foggal, én karikással hajtottuk a csikókat.

Drága Julie nagyanyám, mikor az öreg ház kapuján berobogtam, szép, keskeny kezét a szeméhez kapta és nagyot sikoltott. Azért mégis nagyon szeretett. Mert aztán ha bementem nagyon kedves tudtam lenni hozzá, gyöngéd és figyelmes. Ha unokatestvéreim ott voltak is, nem múlt el ottlétem, hogy le ne ültem volna kedvenc helyemre, Nagymama lábzsámolyára, és meséltettem őt.

Akkor már nagyobb, értelmesebb, úgy is mondhatnám, ilyen szempontból koravén gyermek voltam. Nagyanyám tehát mesélt nekem családjáról, Apjáról, Anyjáról. Ezért van aztán, hogy a nálam sokkal idősebb unokatestvéreim megközelítőleg se tudtak annyit a régi, családi dolgokról, mint én.

Igen érdekelték a régi dolgok. Nagy fantáziám csak úgy égett. Nagyanyámnak pedig igen érdekes volt kora ifjúsága. 1840-ben született. Lévén erdélyi az 1848-as forradalom idején menekült. Az akkori élményeit különben napló formájában meg is írta, sajnos ezt csak látásból ismertem. Úgy hallom Fráter Zoli u. bátyámhoz került, viszont ha nálam lett volna, úgy mint mindenem, ez is elvész. Édesapja erdélyi ember: g. Rhédey Lajos, anyja Cserey Heléna. Nagymamáék hárman voltak testvérek: Janetta, Lajos és Julie.

Julie nagyanyám meséit rendszerint azzal kezdte: „Az Isten Bocsássa meg nekem, de szegény apám igen különös ember volt.”

A 16 éves Cserey Helénát vitték vissza az intézetbe Kolozsvárra, hat fehérlovas hintóján, arra ment éppen R. Lajos. Hintóját megállította, kiszállt, odament a fiatal lány kocsijához: „Hugom én g. Rhédey Lajos vagyok, ha tanulmányait elvégezte, magát feleségül veszem.” – mondotta – ő akkor 40 éves volt. Természetesen dédanyámat a Cserey család hozzáadta a dúsgazdag emberhez, akit a kedves, szép teremtés később nagyon megszeretett. Pedig dédapám igen nehéz természetű, bizalmatlan, féltékeny ember volt. Megcsontosodott agglegény létére kész, felszerelt háztartása volt, élén Borca nevezetű házvezetőnőjével. Julie nagymama szerint minden bajnak szülei között Borca lett volna az oka. Egyébként

féltékenységében odáig ment dédapa, hogy legnagyobb gyermekét Janettát elküldte a háztól azt állítva, hogy az nem az ő gyermeke. Már pedig asszonyt igaztalanabban vád nem ért, mint a szerény, szelíd, kedves Cserey Helénát.

Így aztán Julie nagymama nővérét csak majd asszonykorukban ismerte meg. Kis bátyjával Lajossal nőttek együtt.

Egyszer kertjükben favágótönkkel és baltával játszottak. „Tedd csak ide a kezedet Julie a tönkre – mondta Lajos – a baltával csak egy kicsit ütök reá és meglátod milyen szép piros rózsa nyílik mindjárt az ujjadon”. Az ártatlan kisleány hallgatott bátyja szavára és az 1 ujját teljesen levágta 2-t pedig úgy, hogy csak a bőr tartotta. A levágott, messzepatant ujjacskát megkeresték, visszavarrták, meg is forradt, de rövidebb maradt a többinél.

Aztán később a szülők közti egyenetlenség olyan nagy lett, hogy külön költöztek. Borca – nagymama szerint – diadalt aratott.

Julie nagymama Pestre került Rhédey János rokonaihoz, azok nevelték. Eszes, szép leány lett belőle, rendkívüli zenetehetség, nagyon szép hanggal. R. Jánoséknál nehéz élete volt, mert azoknak volt két csúnya, tehetségtelen lányuk, akiket állandó irigykedésre ingerelt az ő szépsége és tehetsége.

Elmesélte Julie nagymama, hogy nagyon szeretett énekelni. R. Jánosnék háza földszintes, s a nyitott ablakon kihallatszó énekét, melyet maga kísért zongorán, néha egész tömeg hallgatta az utcán. Azt egyébként később egy kortársától is hallottam, hogy nagymamának igen szép hangja volt.

18 éves korában Julie nagymamát egy rokon Gencsi Amália meghívta Bihar megyébe, Érmihályfalvára szüretre. Ott szüreti mulatságra hivatalos Bisztre-Terebesről Fráter Tamás és Szilágyi Johanna egyetlen fia - Béla is. Rövid ideig tartó ismeretség után megszerették egymást a fiatalok, úgyhogy nagymama hozzáment feleségül. Első időben ők is Bisztra Terebesen éltek, fiuk, Zoltán még ott született.

Ezidőtájt történt az is, hogy egy ismerős család vendégül hívta őket, itt nagymama kinéz az ablakon, hát látja, hogy egy négylovas hintó, melyen fiatalasszony ül, akkor fordul be a kapun: „Jézusom, ez az én Janka testvérem” sikolt fel. Soh'se látta pedig még fényképről se, hiszen amikor ő született az már nem volt a háznál.

Különös egyéniség lehetett ez a Janka néni is. Kolozsváron volt intézetbe. 16 éves korában egy napon kihajol az emeleti ablakon, mely alatt éppen akkor sétált el egy úr. Janka néni ügyes célzással az úr cilinderére köpött, majd gyorsan szaladt le a kapuhoz, hogy a felháborodott urat már ő fogadhassa, amikor az feltételezhetően siet panaszait elmondani. Úgy is történt. „Kérem és Rhédey Janka vagyok, akit apám kitagadott. Vegyen el feleségül, a reám eső vagyonrészt pedig perelje ki”. Itt már a részleteket nem mesélték tovább, de a lényeg, hogy Bárdossy Valóban elvette Janka nénit, kinek vagyon járandósága mennyi volt, nem tudom, csak azt, hogy Reszege Piskolton elég gyenge minőségű 3 v. 500 holdjuk volt a Rhédey vagyonból. 6 fiuk és 1 lányuk született és Janka néni már 28 éves korában özvegyen maradt. Az egyetlen szeretett kislánya Érsemjénben játék közben két összetámasztott botot átugorva beleült azokba. Pár napi kínos szenvedés után halt meg. A fiuk közül a legkisebbet ismertem, Lajost. Gyermekkoromban ő élt és gazdálkodott Piskolton. Első feleségétől egy, másodiktól két leánya született. Mindkét felesége görögkatolikus tanítónő volt. Bárdossy Lajos bácsi nem végzett csak 7 elemi és ennek igen furcsa története volt. A nagyobb fiukat a Gojdu lyceumban neveltette Janka néni, Bárdossy család görögkatolikus/ hol a görögkeleti vallásra való áttérésük fejében ingyen taníttatást ajánlottak fel. Janka néni ebből akkor nem csinált nagy problémát. Ezeket nem sokat emlegették már az én időmben a családba. Mostanában hallottam Szunyogh Janikától, hogy ő ismert belőlük, annakidején jártak Semjénbe hozzájuk.

Lajos bácsival kis korában az történt, hogy anyja távollétében fonalra fűzött kukoricával étette meg a kotlót, mire az természetesen megdöglött. Anyja hazaérve Lajos fia

hátán csibukszárát eltörte, azt a kotló helyére ültette, hogy költse ki most már ő a tojásokat egyben megfenyegette, hogy nem fogja taníttatni. Lévéen igazi nagy különönc hát szavának is állt.

Janka néni amikor özvegyen maradt még szép asszony volt, s mint Julie nagymama mesélte férjhez menni nem akarva udvarlóit távoltageására haját fiúkra vágatta, hosszú, alól begombolt, fekete papíreverenda-szerű magasan záró gallérú öltözetbe járt. A szellemes, szókimondó asszonyság hamis beszédeivel testvérét, aki még a legkisebb pikantérián is megbotránkozott valósággal megfélemlítette. Egy alkalommal Semjénben nagymama, tekintettel sok vendégére szépen megkérte Janka nénit legalább ez egyszer ne beszéljen ebéd közben csúnyákat. Az, felejtékenységre hivatkozva megbízta testvérét, figyelmeztesse majd lábával az asztal alatt. Alig hozták a második fogást, Janka néni rákezdett malacságaira, Nagymama előbb gyöngéden, majd mind erélyesebben tapicskolt lábán az asztal alatt, de Janka néni rá se hederített, mondta tovább nagy gusztussal, végül pedig mosolyogva fordult nagymamához: „Hiába taposta a lábam, édes Julie, már én csak végig mondtam”. Persze nagymama így még jobban elszégyellte magát.

Janka néni fiatalon halt meg gutaütésben, mit afeletti felindulásában kapott, hogy kedvenc kis ölbéli kutyáját a sintérek elfogták. Drága nagymama másik testvéréről keveset tudok. Úgy emlékszem, hogy Kozma Idát, egy igen csúnya nőt vett feleségül. Egy leányuk volt, Gabriella, aki Bethlen Pálné lett és fiatalon halt meg, lovaglás közben szerencsétlenség érte. Rhédey Lajos is korán halt meg és vele férfiágon kihalt a Rhédey család.

Így nagymama karosszéke előtt üldögélve áhitattal hallgattam elbeszéléseit. Egyéniségének varázsa megkapott engem is a gyermeket. Kitűnő elbeszélő, s mindég a társaság központja. Egyénisége valóban nem mindennapi, s mint ilyennek teherbíró képessége is nagy. Mint minden nagykiterjedésű családban úgy itt is „sok gyermekkel sok a baj” alapján, volt is elég.

Nagyanyám vérbeli muzsikus volt, nemcsak műkedvelő, aki fiatallány korában zongorázgat csupán. Később, asszonykorában is játszott, sőt komponált is, 105 valcere volt, amit nem kottázott le, sajnos így azután feledésbe merültek. Zenei tehetségét nagybárára minden gyermeke örökölte többé-kevésbé. De kimagasló alkotótehetsége Apámnak és Béla bátyámnak volt. Kedves szokást honosított meg, déli 12 órakor naponta begyűjtötte gyermekeit a nagy ebédlőbe, ilyenkorára már ő is házidolgai végeztével felöltözött rendszeren az ebédhez, leült zongorájához és fél órát játszott kis hallgatóságának. Erre apámék mindig olyan szeretettel emlékeztek. Már 80 éven felülvolt, amikor még nekem is énekelt. Öreg Bösendorfer zongorája nehezen járó billentyűit alig tudta – emlékszem – lenyomni, öreges, kisé fakó hangja fülemben cseng, melyen egykori szépsége még akkor is meghallatszott. Franciául, németül tökéletesen beszélt. Hetenként váltva beszélgettek leányaival a két nyelven még az én időmben is. Mint Anyámtól később hallottam, Julie nagymama 70 éves elmúlt, amikor elhatározta, hogy angolul megtanul. Meg is tanult és az őt délutánonként látogató Anyámmal mindég angolul beszélgetett. Páratlanul friss esze, teljesen mozgékonyan fürge maradt egész lényével egyetlenben haláláig. Pedig nagyon nehéz volt az élete, egész más környezetben nőtt fel, más osztály gyermekeként, de tettekretevésegezt könnyedén hidalta át. Kitűnő nevelése ellenére a háztartáshoz nem értett, később mégis kiváló háziasszony lett belőle. Napjának minden percét kihasználta, rengeteget kézimunkázott, soh'se láttam tétlenül ülni, bár egyik szemével majdnem semmit se látott, mert szürke hályogját sikertelenül operálták. Korai kelő, de korai fekvő is volt. Csak nyilvános bálakon tartott ki lányait gardírozva reggelig, ha házában volt mulatság korán visszavonult. Lányait igazi dámáknak, de kérlelhetetlenül szigoruan, valósággal elnyomva őket nevelte. A fiaival sokkal engedékenyebb, nem is beszélve Apámról, ki kedvence volt. Igaz, hogy fiai korán kerültek a háztól ki, talán engedékenysége ez a magyarázata. Házában haláláig az övéen kívül más akarat nem volt.

Mindég úgy emlékszem vissza az öreg házra, mint egy különösen a múlt századból itt maradt kis szigetre. Határozottan nagyanyám és néném még korukban se lehettek modernek, így egy emberöltőnél többel voltak mögöttem. Engem viszont Anyám modernül nevelt, mint őket annakidején Plósz nagyapámék. Tehát érezhetően megvolt közöttünk az öregházbeliekkel a távolság sok dologban, de a szeretet, a vér szava győzött mindég.

Anyám nevelőszellemében is haladás volt, valahogyan én is megelőztem koromat. Egyedül kíséret nélkül járhattam, de viselkedésemért felelőssé tett Mami, utólag pontos beszámolót tartatva velem. Rendes, szabályozott, szigorúan betartott életbeosztásom volt. Nevelésem szelleme tehát a Plószoké lett, melyhez Apám is – aki igen rugalmas – igazodott, bár neki ez az elgondolás határozottan a nehezeére esett. Hozzá a kényeztetés állt közelebb. Szerencsémre Mamikám hajthatatlan volt kis ügyeimben. Meglett hát a komoly alap mire aztán életem nehézségeiben építhettem.

II. Fejezet

Abban az időben, amire vissza tudok emlékezni, Plósz nagyszüleim már a gellérthegyi villájukban laktak. Plósz Sándor nagyapám Plósz Lajos orvosnak és Kräiner Laurának második fia. Bátyja Pál, húga Irma voltak, végül a 18 évvel fiatalabb Béla. Testvérei közül őt ismertem egyedül, igazán jól is, mert érettebb fejjel ismerhettem és szerethettem meg. Plósz dédapám jó orvos és igen jótékony ember, aki a szegény betegeket nemcsak ingyen vizsgálta, de nekik még orvosságot is vitt. A legidősebb fiú, Pál is orvos lett. Szüleik nem éltek harmóniában. Kräiner Laura igen művelt asszony, Goethét, Schillert szinte egészen kívülről tudja, de nem jó háziasszony. A gyermekek meglehetősen szabadon nőnek fel. Így történhetett meg, hogy nagyapám 4, Pál bátyja 6 éves korában a szabad Dunába járhattak kíséret nélkül fürödni. Mikor Pált iskolába küldték ment a 4 éves Sándor is vele. Apjuk sokat foglalkozott velük, így a 6 éves Pál és 4 éves kis Sándor görögül és latinul tudtak beszélni. Okos gyermekek, jól tanultak. Így Nagyapa 16 éves korában érettségizett. Apjuk egyéni gondolkodására jellemző, érettségjük után fiainak fejenként 100 forintot adott, s azok ezzel gyalog vágtak neki felső Magyarországnak. Nagyrészt gyalog és alkalmi szekereken járták be az egész Tátrát, Nagyapa szerint – aki nekem ezeket mesélte – így élvezhették igazán ki a csodás tájat. Nagyapa 20 éves korában végezte a jogot, 25 éves korában pedig nyilvános rendes tanára volt a kolozsvári egyetem jogi fakultásának.

Budapest polgármesterének feltűnően szép leányát, Hamza Ilonát vette feleségül nagyapa, s vele példás boldog házasságát élt. Drágáim, hogy sugárzott a szeretet Belőletek, milyen jó, hogy unokátok lehettem! Plósz nagyapa kiváló kötelességtudó, puritán, becsületes ember, korának egyik legnagyobb koponyája. Anyai nagyapja Kräiner szintén nagy tudós, akadémiai tag. Anyám róla mesélte, hogy amikor sógorát, Asbóth tábormokot egy győzelmes hadjáratról való hazatérése után beválasztották akadémiai tagnak, nem tudva már milyen kitüntetésben részesítsék, az öreg Kräiner azt írta az akadémiának: „tisztelem, becsülöm a sógoromat, de ha ő tudós, én nem vagyok az”. Így mondott le akadémiai tagságáról. Levelét megőrizték, mert egyedülálló, hogy egy akadémikus tagságáról lemondjon. Akadémiai tagnak lenni akkor is, most is, nagy dolog.

Plósz nagyapámra igen jól vissza tudok emlékezni. Sokat foglalkozott velem és általában mind a hetőkkel, unokáival. Anyámék 6-an voltak testvérek, Lóránd, Gizi, Jenke, Pali, Iluska és Emma. Lóránd és Iluska is pár éves korukban meghaltak. Így négyen nőttek fel Nagyapám kis tanári fizetéséből igen szerényen és takarékosan élhettek. Viszont ők velük született módon és ésszerűen voltak takarékosak. Ezt úgy értem: ennek a tulajdonságnak semmi köze nem volt a fősvénységhez. Takarékoságuk gyümölcsöző is, mert a Somlói és Ménesi /ma Nagyboldogasszony/ út között jókora nagy területű telket vásárolt meg Nagyapa,

ezenkívül még értékpapírokba fektetett pénzt, így akarva gondoskodni gyermekeiről. Anyámmal több ízben meséltettem el az ő gyermek- és fiatalkorukat. Nekem akkor is amikor hallgattam, ma is nagyon tetszik a mód, ahogyan éltek.

Gyermekkorukba, a Gellérthegyen rossz lévén a közlekedés a telet benn töltötték Pesten Iskoláztatásuk megkönnyítésére. A Csillag utcában laktak /ma nem tudom, hogy hívhatják ezt az utcát/ 2 lakásból összezsapott nagy lakásban. Májusban azonban már kimentek a hegyre és késő őszig ott voltak. Az egész család igen nagy állat-barát. Nagyapa, mint nagy vadász, jól idomított vizslát tartott. Anyáméknak macskájuk a híres „Miczi cica”, aki a Ménesi út feléig is elébük ment, mikor az iskolából jöttek. Az indulás időpontját megérezte, délfelé izgatott lett, - mint Nagyanyám mesélte – fél 1-kor elindult, egy szőlőtőke alatt hűsölve hevert, várta a gyermekeket. Akkor még u. i. a Ménesi út nem volt egészen beépítve, az út szélén szőlők voltak. Miczi cica kis kölykeivel játszottak az eleven Plósz gyermekek fürdőkádban fürösztve, pólyálva őket, Miss Pimpinellának és Brabantinak nevezték. Sok madarat tartottak nagy kalickában, de azok oly szelídek voltak, hogy, ha a kertbe szabadon engedték őket, visszaszálltak a kalickájukba. Nagyapa, Pál testvérel, gyermekkorukban egy egész külön szobát használhatott nagyvonalú anyjuk engedélyével a madaraknak. Beállítottak egy száraz fát ágastól, mindenestől, hol aztán víg életet élhettek a madaraik. Innen eredt a madártartás.

Nagyszüleim ismerőse egyszer a család jellemzésére mesélte élményét a Gellérthegyről, hol vacsorára volt hivatalos. Estefelé kitették a kalickát a kertbe kanárik, stiglicék és mindenféle szerzetű kis madárka a fákról belé szállt. Majd behozták a kalickát, letakarták, kisvártatva betepegett egy japányúk és kakaska, feltelepedtek a kalicka tetejére. Amikor már asztalnál ült a család otthonosan, barátságos farkcsóválással érkezett egy szép barna vizsla: Káró. Őt nagyapa már másnak adta, de minden este látogatóba érkezett. Az állatszeretet különben családi vonás és ma is megvan mindannyiunkban.

Mire felnőttek a Plósz gyermekek végleg kiköltöztek a Gellérthegyre. Nagy háztartásukban csak két személyzetet tartottak, viszont a 3 nagyleány nagyon dolgozó volt. A legfiatalabb Baby néni /Emma/ ment legelőször férjhez. Így Gizi néni és Anyám maradtak jó sokáig együtt otthon. Mind a három leány tudott varrni, még a báli ruhájukat is maguk varrták. Évente egy-két igazi nagy toilettet kaptak a legjobb szalonból Monasztroltól. Naponta 200 locsoló vizet hordott ki mindegyik leány, mert kemény, kavicsos, sovány, agyagos gellérthegyi föld száraz, nehezen művelhető volt. Nagyapa pedig mint nagy kertész a sivar földből is eredményeket akart felmutatni. A telek legnagyobb része gyümölcsös, őszi és sárga barackkal, mandulával szilvával beültetve. Naponta jött hajnalba a gyümölcsös kofa átvenni az eladó gyümölcsöt. A lányok Napával szedték, hordták, Nanika, ki már akkor betegeskedett egy kis széken ülve válogatta pontosan úgyhogy kilóra darabszám szerint vették át. Saját számukra is sokat főztek be, de nyaraló nagynénjeik számára is elvállalták. Egész délelőttjük ezzel telt, délben kerti úszómedencéjükben egy nagyot úsztak, majd bőséges villásreggeli után rendesen ágybafekve aludtak ebédig, mely csak 4 órakor volt tekintettel későn hazatérő nagyapámra. Délután szépen felöltöztek, s hogy Mamimat szó szerint idézzem „akkor már kisasszonyok voltunk”. Közben Anyám nagyokat vadászott Napával, még a Kamaraerdőig is elmentek, gyalog persze. Ez különben óriási teljesítmény volt, különösen Maminak, mert nagyapa gyors gyalogló volt. Hazafelé jövet aztán kis külbelki budai kocsmába tértek be és frissültek fel finom, habzó seritaloktól. Az Anyám lőtte nyulakat Nanika megvette a háztartás részére, viszont Mami vadászjegy és patronköltéseit ebből állította ki. Ha valamelyik leány Napa ruháját kitisztította, vasalta, magkapta a szabónak járó pénzt érte. Tervszerűen így tanították meg őket a pénzzel bánni. Ezeken felül természetesen minden gyermek havonta kapta zsebpénzét is, melyből aztán személyes költségeit tetszés szerint fedezhette. Amint látszik rendkívül értelmes módon, önállóan nevelték Anyámékat. Nanika /nem tudom, melyik unoka nevezte el így/ utolérhetetlenül szorgalmas és takarékos

volt. Halálunkig eszményképünk marad jósága, szelídsége, okossága. Arról volt híres, hogy minden gyermek, még az idegenek is, ragaszkodtak hozzá. Mint Anyám mesélte, hogy fiatal korában vidám, dalos, táncos lány volt, olyan mint egy dalos madárka. Én már súlyos betegnek ismertem, 400-as vérnyomása volt. Ezzel élt több mint 20 évig. Úgy emlékszem reá, amint aprókat nyögdecsejt. Azt tartották az orvosok, igen rossz közérzettel kellett élnie, de ő mindég derűs volt és őt se láttam munka nélkül soha sem. Drága jóságos, keskeny arca, kis vékony meghajlott alakja, szép, hullámos, fehér haja, igen kidolgozott két kis keze mindég előttem van. Mi, unokák a rajongásig szerettük Nanikánkat. De egymást is. Egyáltalán Nagyszüleink példás, harmonikus családi élete ránk vetette sugarát. Napának a világon az első volt a családja, gyermekei, unokáit nagyon szerette. Viszont nem kell azt gondolni, hogy elfogult. Kérlelhetetlen szigorú minden családtagjával szemben, elismerését csak magának tartotta meg. Gyermekei közül Anyám, unokái közül Szily Vera legidősebb unokája, voltak Napa kedvencei. Nanikánál nem lehetett tudni, hogy mi köztünk unokái közt melyiket szerette a legjobban, ő oly jó volt, hogy ezt már hatványozni nem is lehetett volna.

Pesti nagyszüleim otthonának is megvolt a különleges jellegzetes levegője. Puritán, becsületos, erkölcsös, egész emberek teremtette tiszta levegő. Szorgalmasak, kötelességtudók voltak. Nagyapa tudós ember, városi mégis sportember, férfias, nagy kertész, egészében nagy ember, kicsinyesség nélkül. Ahogy mai szemmel látom, mint jogász inkább realista, de maga és családja életét, otthona levegőjét a tiszta erkölcs ideális formáira alakította. Kigondolásai betartásában kérlelhetetlenül szigorú egész ember, aki csak az egyénien elért sikerek alapján tartotta az embert valakinek. Ő maga is nem születés, rang révén jutott magasba, csakis a saját céltudatos, becsületos munkája révén, természetesen zseniális eszén kívül.

A Plószok gellérthegyi családi villájának levegőjét talán tisztessen polgárinak mondhatnám, annak szokványos s szűk látóköre és kicsinyessége nélkül, ők gavallérok voltak egészen és igazán nagyvonalúak. Igazi szellemi arisztokrácia.

Miután szerény soraim elsőszámú rendeltetése családtörténeti jellegű s talán sikerül több évtizeden át megmaradniok, Plósz Nagyapánkról fel kell még jegyezni valamit. Hogy mikor írta meg a perrendtartást, igazságügyminisztersége előtt? Az alatt? Vagy utána? Azt már nem tudom. Miután ezt a perrendtartást Magyarországon kívül Anglia is elfogadta, Nagyapának a magyar állam a Mária Terézia rendet – ami tudvalévőleg bárói címmel jár – és 100.000 forintot adományozott. Megköszönte és azzal az indoklással hárította el, hogy „egy magyar ember, ha hazájáért valamit tehet, örömmel teszi, azért külön jutalom nem jár”. A pénz értéke akkor olyan volt, hogy 4.000 forintért egy szép 3 szobás, 3 holdas telkű házat lehetett venni.

Hogy felejthetetlen Nagyapám elveihez hű maradjak, meg kell itt jegyezni, hogy fentiek feljegyzését kizárólag a Plósz család késői hajtásának okulására nem pedig hivalkodásból tettem. Mi, akik abban a szerencsében részesültünk, hogy Plósz Sándor leszármazottai lehettünk, legyünk reá büszkék, de akarjunk a hozzátartozásra méltók lenni. Tartsuk szem előtt az ő kérlelhetetlenül szigorú elveit a becsület terén, hol ő félmegoldásokkal soha meg nem elégedett. Kövessük azt az elvét, hogy bárhová állít életünk, tőlünk telhető minden erőnkkel igyekezzünk helyünket megállani, mert ő erre nevelte – még pedig sikerrel – gyermekeit. Ezek megörökítése hát Nagyapa kristálytisza példaadásának maradandóvá tételét célozza azok számára, kik őt már személyesen nem ismerhették, mint mi, unokái.

Nagyapám villája tehát óriási telken épült, a telekkel az lehetett a terve, hogy lévén 4 gyermeke, majd azok is oda építkeznek. Anyám húga, a harmadik leány ment először férjhez, Szily Kálmánné lett és ők építették először fel villájukat a Somlói útra. Aztán Anyám s végül a legidősebb Gizi néni ment férjhez Asbóth Emil bácsihoz. Szily Feri bácsi /csak hivatalosan használta a Kálmán nevet/ általános mérnök, később professzor a Műegyetemen. Drága Fri bátyám, én neki Bri néni voltam, hogy szerettem. Asbóth Emil b. gépészmérnök a

Ganz-Danubius gyár igazgatója. Ők, villájukat már az én időmben építették. Anyám fivére volt Pali bátyám, szintén gépészmérnök. Mint fiatalember a hidegszamosi Kolozsvár világítását szolgáló villanytelep építésénél volt, majd a pesti villamos művekhez került, melynek később vezérigazgatója lett. Kolozsvárról nősült, felesége Jármái Margit. Gyermekei közül Pali b. volt Nanika kedvence, de teljesen olyan jóságos lélek is, mint az édesanyja.

Kis füzetem hézagait, talán egyszer adatik számomra nyugodtabb élet, kitölthetem oldalági családtagjaim s unokatestvéreim részletesebb jellemzésével.

Mi, Plósz unokák 7-en voltunk, de testvérként szerettük egymást. Korabeli sorrendünk a következő: Szily Vera, Szily József, Plósz Gyuri, Fráter Boris, Asbóth Kamilla, Sily Klári és Plósz Bözsi. Mintahogyan szüleink naponta jöttek össze Naniéknál, úgy mi is, eleven ördögök együtt játszottunk naponta. A nagy telek, mint valami paradicsom, olyan volt nekünk, gyermekeknek. Télen Apáink, Anyáink nagy bridge csatákat vívtak, mi az elég nagy ebédlőt fordítottuk fel. Most sokszor elgondolom, Naniéknak milyen angyali türelmük volt hozzánk.

Nagyon szerényen voltunk nevelve. Anyáink varrta ruhákban jártunk, zsebpénzünkből fedeztünk mi is minden apró személyes költséget. Iskolaszereink vásárlásán kívül, pénzünkhöz mérten karácsonyi szünetben közösen készített meglepetéseink, hol természetesen az együttlét dominált. Összeültünk, vadul horgoltunk, varrtunk, ki mit csinált, persze mindezt titokban, hogy igazi meglepetés legyen.

A fiúk, kik rendszerint lombfűrész munkát csináltak, ez hamarabb ment, ha szépen megkértük őket, felolvastak nekünk. Igazán boldogan éltünk, őszinte szeretetben, felelőtlenül.

Mikor a 10.-ik évemben jártam, mi végleg Semjénbe költöztünk, de amint a román határ megnyílt, nyáron pár hétre lejöttek hozzánk a gyerekek, télen meg Anyám vitt fel engem. Mi aztán minden rendelkezésünkre álló időt kihasználva, sokat voltunk együtt.

III. Fejezet

Azonban most visszatérek ismét ekkori kis életem központjához, kis lovamhoz Szikrához.

Ősszel kaptam és februárban nagy boldogságomra kis csikója született. Egy reggel Apám örömmel jelentette be nekem, „Szikrának született az éjjel egy kis egérfülű méncsikója”. Elneveztem Normának, hallottam, hogy Fráter napámnak volt ilyen nevű lova. Így angyali ártatlansággal méncsikómat Normának hívtam, ennek következményeképpen, ha Normát hallok emlegetni, ma se tudom nőneműnek elképzelni. És Norma csida, csida nagyon elkényeztetett, formás, koromfekete kis ménló lett. Éves korában anyányi nagy volt. Még nem volt 2 éves mikor hámba fogtam. Különösebb bajom nem volt vele, pedig természete makacs volt. Idegennek nem igen engedelmeskedett, meggyőződésem, hogy Norma – mert annyit foglalkoztam vele – értelmes létére, mindég pontosan megértette, mit akarok tőle. Már egészen kicsi korában kutyamódjára jött utánam.

Tanyasi házunk valamikor Szunyogh Zsiga /Fráter Emmuka néni férje/ ispánjának volt lakása. 3 szoba egyvégtében, konyha, kamara, előszoba, stb. ezek szélességben. A téglalap alakú ház előtt üvegezetlen, bolthajtásos, oszlopos veranda futott végig, így minden szoba ablaka hátul a kertre nézett. Bekerített udvarán a ház előtt óriási nagy eperfák, alattuk fehérre festett hosszú asztal és lócák. A ház közepén nyílt egy ajtó a konyhába, másik mellette az előszobába a verandáról. Az előszobába ruhás és élelmiszeres szekrények, falon ruhafogas, alatta jól megtermett szennyes láda. Az előszobának bejáratán kívül 3 ajtója volt, egy balra a konyhába, jobbra a vendégszobába és előre az ebédlőbe vezettek. Az ebédlőből jobbra a rezesszoba, balra a háló nyíltak. A 20-as évek első felében Apikám még egy nagy ebédlőt épített a ház stílusába tartva tehát a 3 szoba folytatásába. Ennek verandáját

beüvegeztette, így a régi ebédlőnkből szalon lett. 11 éves koromban, nagy könyörgésemre odaengedett Apám lakni a rezesszobába, így ez lett aztán mindvégig az én szobám. Amikor Pestről végleg a végleg a tanyára költöztünk éppen a 4. elemi-t végeztem el. Akkor már kaptam egy külön tanítónőt, Márton Erzsébetet, egy Debrecen vidéki lányt. Az első és második gimnáziumra ő készített elő. Tyúkudvarunkon volt egy kétszobás, egyszerű falusi módra megépített ház, annak egyik szobája volt Erzsikének berendezve, ott is tanultunk. Azonban akkor már tanulni egyáltalán nem szerettem, nem úgy, mint kis elemista koromban. Milyen sok is függ attól, hogy ki tanítja a gyermeket. Az a mód, ahogyan Erzsike foglalkozott velem nem tudta lekötni fantáziámat. Ezt ne gondolja az olvasó egy elkényeztetett gyermek kényeskedésének. Mamim engem kötelességtudónak nevelt, de Erzsike nem magyarázott, pedig általában a gyermekek csapongó kis agyát az tudja jobban lekötni. Így nagy nehézségeket támasztott tanulásomban, könyvből kellett tanulnom. Azért magánvizsgáimat közepes eredménnyel tettem le a debreceni Dóczy leányiskolában.

A III. és IV. gimnáziumra már Gauss Garády Viktor, fiumei író és aquariumigazgató leánya, Gauss Magda készített elő. Ez a 4 év azért elmosódva él emlékeimben.

Ha leckémet megtanultam, enyém volt a világ. Ezt különösen Erzsike idejében élveztem, mert felültem kis Szikrára, majd Norma csida, csidára és illa-berek nádak erek eltüntem. Akkoriban játszottam sokat csikósunkkal, Stéfán Andrissal, ő font nekem gyönyörű kicsi karikást, s hajkurásztuk együtt a csikókat. Már Magda néni idejében nem így volt, mert sajnos őt egy gyenge pillanatomban megtanítottam lovagolni. Tőle nem lehetett egykönnyen megszabadulnom. Félnék volt pedig az istenadta, de kitartóan jött azért velem. Azonban ha ő rossz volt velem délelőtt a tanulás alatt, délután én se kegyelmeztem neki lóháton. Elindultam Normán árkon-bokron keresztül, Szikra pedig hozta hátán a fia után a rémüldöző Magda nénit. Ma már belátom, felelőtlen, rossz kölyök voltam. Ha lehetett a tanulást kikerültem, csak a legszükségesebbet tanulva meg. Pedig Magda néni németül, franciául sőt nem kifogástalanul ugyan, angolul is tudott. Magyar és olasz anyanyelvén kívül. Valahogyan azért a beszéd sehogyan se ment. Nem kezdtük el, ebben mindketten hibásak voltunk. Sőt etéren Mamikám se volt olyan szigorú. Arra jól emlékszem, hogy Magda néni többször elkezdte a német beszédet, de ha én valamit nem akartam – akkor már voltam olyan raffinált – ki is vittem, a tanulás témájából tettem fel neki kérdéseket, míg a végén úgy belehecceltem a dologba, hogy érdekes, hosszú mesébe fogott, elfelejtve, mit is akart az elején. Magyarítani Magda néni se igen szeretett, de egybe még Erzsikén is túltett. Egyáltalán nem tudott velem bánni, ha jól tanultam soh'se dicsért meg, de a legkisebb hibáért, hatalmasan leszidott. Egyszer úgy elragadtatta magát, hogy felugorva asztalunktól, felkapta székét és elém vágta, miközben jól kiabálva szidott. Ez nagyon rosszul esett nekem, annyira, hogy aznap este Maminak bejelentettem, ne számítson jó bizonyítványra. Persze Mami elhűlve kérdezte az okát: „Mert nem érdemes tanulni, akármit csinál az ember, úgyse dicsérik meg.” – feleltem. Valóban igazat is jószóltam, igen gyenge bizonyítványom is lett, csodálatosképpen kedvenc tárgyaimból, természetrajz, történelem. Drága jó kis Apikám nem akarva tőlem elszakadni, csupa szeretetből helyrehozhatatlan hibát követett el. Igen keveset tanultam, pedig bírtam volna, ha szigorúan iskolába megszorítanak és ennek egész életemben érzem is a hiányát. Még a gondolkodásomon is megérzik, nincs rendszer az agyamban. Hiányzik az iskolában szokásos agytorna.

De térjek vissza a magamnál érdekesebb tárgyra, szívemnek oly kedves otthonra, Semjénre **A tél.**

Úgy szerettem azt a felséges csendet, amikor falun hull a hó. A jó szánutat óriási izgalommal vártam. Az öregház padlásáról előkeresték nekem kis Apikám gyerekkori szánkáját. Ez jókora ródli nagyságú volt, megvasalva. Négy eplénynek nevezett rúd tartotta fűzfából font kasát, melyben 1 ülés volt 2 személynek és 1 lovat lehetett belefogni. A földtől

alig fél méterre, alacsonyan ültem, úgyhogy a befogott Norma is nagynak tűnt. Matolcsi János híres juhász számadótól 5-6 összeválogatott hangú csengőt kértem, melyek az aprólépesű Normán szaporán és kristálytisztán szóltak. Minden szabad időmet a szánkán töltöttem. Formás kis fekete lovackám husszú dús farkát szinte a földön húzta és a fehér havon nagyon jól festett. A mélységes, ünnepélyes csendbe az apró harangocskák csilingeltek, a kis házak fedele vastag hótakaróval borítva. A korán leszálló est kissé ködösen kékes fényében tűnt a távoli dombok hóborította fehérsége, melyeket a lebukó nap még halvány vörösre festett. Aztán kigyúltak a kis házkók szemei, sárgásan pislogva, az egész határban minden ami szögletes volt, csúnya és keszeg, felöltözött a csodás, tapadó, puha kis csillagocskák vastag ruhájába. A bánatos árva katángtól a dermedt karú akácfaig minden csodaszép lett, valóságos álmvilág. És én olyan boldogan róttam a határt Normámmal és a kicsi szánnal. Minden apró dologért engem küldtek a faluba, postára, húsért. Már akkor kezdtem hozzáönni az otthonhoz, a tanyához. Azt az én Apikámék építették, hordogatták össze nekem, mint a fecske a fészket. És mert én ott nőttem fel, ismertem minden fűszálat, minden úthajlást, a kiserdőt, a tanya alatt, a kertünk irányában levő öt nagy nyárfát a kaszálón. Mindez végzetesen a szívemhez nőtt. Ma már ki vagyok űzve gyermekkorom paradicsomából, azt is tudom, hogy soha, soha oda vissza nem mehetek, mégis azt mondom elszakíthatatlanul hozzáöttem. Olyan boldog, elégedett voltam. Olyan formán ahogy csak egy gyermek lehet boldog. Ha a gondterhes mát itthagya gondolatba visszaszálllok a kis fehér tanyára egész biztosan tudom: egy gyermek boldogságát, kacagását egy felnőtt utánacsinálni soh'se tudja. A gyermek felelőtlen abszolúte gondtalan, így egészen felszabadult lehet.

Természetesen azért annak a kornak is megvolt a maga búja-baja. Elég gyakran kaptam ki drága emlékű Anyámtól. Kisebb koromban olykor meg is vert.

Úgy 7-8 éves lehettem az oszlopos veranda feljárójánál lévő nagy kőben minden egyes alkalommal belebotlottam és beestem a veranda betonjára, persze térdemet jól megütöttem. Anyám szokása szerint halkán figyelmeztetett, vigyázzak magamra – hisz úgy sincs egyéb dolgom – nézzek a lábam alá. Ha még egyszer el fogok esni, megver. Én ismét elestem, anyám szavának is állt és az eredményt elérte, ott soha többé nem estem el.

Szélsőséges érzékeny, de főleg csintalan gyermek lévén, nehezen is kezelhető. Drága jó Mamikám azonban kitűnően értett a velem való bánáshoz. Következetesen érzékenységre tekintettel kezelt, tanúk előtt sohasem szidott meg. Úgy is halkán, inkább szomorúan. Sohase tett velem semmit indulatosan. Azt hiszem megvárta, míg lecsillapodott, s csak úgy nyúlt kis problémám rendezéséhez.

Másik alkalommal, akkor már kicsit idősebb voltam, Apikám kis kocsiján, mely 1 üléses, 1 lovas 4 kerekű volt délután magával vitt a mezőre. Akkor két ló volt belefogva, s mint ilyenkor lenni szokott a rúd rövid, kis lovakhoz méretezett. Kocsis nélkül mentünk, a tanyáról kiérve elkértem a szárat, 8 évem minden erejével figyelmesen hajtottam, de a túrásba heverésző disznókonda mellett pár megröffenő disznótól megugrottak a lovak. A száratat kiejtettem a kezemből, s mire Apikám felkapta, bizony a lovak már megbokrosodva ragadtak alig tudta őket óvatosan lefogni a vékony hajtószárakkal. Anyám hallva ezt, egy évre letiltott a hajtástól. Nagyon fájó büntetés volt számomra. Ismerve Mamimat általában nem próbáltam kéréssel eredményt kikönyörögni, de akkor – annyira szívügyem volt – az év vége felé mégis szépen kértem oldja fel a tilalmat. Szívhez szólóan ecseteltem nehéz soromat, de Anyám hajthatatlan maradt. Nem is felejtettem el még ma sem ezt. Drága kis Mamikám mindenben oly szigorú volt hozzám de mégis úgy ki tudta mutatni szeretetét.

Többek között csak jellemző eset jutott most eszembe. Ez is úgy 8 éves koromban történt. Szily Feri bácsiék nyaraltak nálunk. Egy esős napon a szobában játszottunk Szily Józsiával és Kláriverrel. A rezenszoba asztalán nem régen kapott bicskáinkkal valamit vágtunk. Én azonban nem voltam elég óvatos és az asztalt alaposan megvagdostam. Nemsokára Anyám észrevette az asztal sérüléseit és négyszemközt kifaggatott. Ijdedtemben azt vallottam, hogy

Józsi volt a tettes. Nem tudom, honnan jött rá Anyám hazugságomra, szokása szerint halkán, szomorúan mondta, hogy neki milyen rossz kislánya van, büntetését kiszabta: hiába kérek bocsánatot, két napig nem fog velem törődni. Jó hosszú időre a sarokba kellett állnom hol persze keservesen sírtam, este már Tete szobalányunk vetkőztetett, fektetett ágyba, ridegen és szótlanul, valószínűleg Anyám utasítására. Így felnőtt aggyal fentiek nem tűnnek olyan rettenetesnek, de akkor érzékeny gyermeki szemmel nézve az volt. Teljesen számkivetettnak éreztem magamat és akkori boldogtalanságomat ma sem bírom elfelejteni. Anyám elérte célját, mert kivéve egy pár konvencionális hazugságot én egyáltalán nem hazudok.

Ki Szikrák birtokában gyakran jártam be most már egyedül is az öregházba. Ott mindnyájan oly jók voltak hozzám. Emmuka néni „öreg barátném” ahogy ő szokta mondani. Mint minden gyermek úgy én is nagyon szerettem az édességeket. Ha ők bármit sütöttek ebédre, kicsiny mását nekem elkészítették és délután vártak velem. Ez a szokásuk míg Pesten teleltünk is megvolt. Ha elküldésére alkalmuk volt, gondosan csomagolt kicsi mogyoró tortácskát kaptam. Parányi kis puzsellikkal – közepükön egy-egy mogyoró szemmel – körülragasztva. Finum /ők mondták így/ lekvárral töltve, bukszus levelekkel díszítve. Kedvesek voltak és igazi dámák. Gyakran még elemista koromban, ha Anyám távol volt egész napokat is töltöttem az öregházban. Ebédnél aztán folyton magyarázták az étkezés mikéntjét, folytatva, amit mamikám megkezdett. És nem fáradtak, törődtek velem hiába, mert ma, mikor régen elporladtak a semjéni kriptákban, ha rájuk gondolok, őszinte szeretettől melegszik át a szívem. Látom öszülő, gondosan fésült haj koronázta, kedves arcukat, leginkább, fekete ruhás kicsi alakjukat, fürgé mozgásukat, körülöttük minden, ők maguk is, ragyogott a tisztaságtól. A házirend pontosan betartott és rend, rendszer uralkodott mindenben. Pontos időben keltek és feküdtek, déli harangozáskor ebédeltek. Ha nagy ritkán valahová mentek, kis Apikám bocsájtott kocsit a rendelkezésükre, a kocsist sohase várakoztatták meg, oly pontosan készültek el.

Tőlem Polin keresztanyám Fényes Zoltánné is kinn töltött pár hónapot zoltán bácsival az öregházban. A nagy bohém Zoltán bácsinak Nadántelken, Margitta környékén volt birtoka, amit, mert gyermekük nem volt, eladtak, és Nagyváradra költöztek. Kinnlétük alatt Apám pártfogása alá vette „Pógort”, határozottan összefogott vele Polin Keresztanyám szigora ellen „férfi összetartás”. Vitte kártyázni, nagyokat ittak, mitől Apám soh'se, de Pógor mindig berúgott. De Apám Potyókával szemben következetesen segített „vihart” hárítani.

Drága öreg barátném és Kata nénim Borkusnak hívták és módfelett kényeztették. Katika néném fiatal korában komolyan jó lovas volt. Ez az én időmben is meglátszott rajta, egyenesen élvezte, ha a lovak idegesek voltak. Ha csikót tanítottam mindég kérte vigyem magammal. Kata n. nagy kertész és mint minden néném, szorgalmas háziasszony, nagy kézimunkás. Kata néni nem volt férjnél soha. Emlékszem jól az ő nagy regényére is. Persze én kíváncsi fittyirittyi létemre folyton kérdeztem, kutattam és pisze orromat mindenbe beledugtam örökké.

Kata néni nagylánysága kezdetén Semjénben huszárok állomásoztak. Ezek közt volt egy daliás főhadnagy Révész Bálint, ezzel egymásba szerettek. Ez szegény fiatalember volt, mint tényleges tisztnek házasságánál a kauciót Kata néniéknek kellett volna letenni, pedig ők is szegények voltak. A semjéni Péchy Antal hagyományozta birtokuk 500 hold csak, a gyermekek pedig 9-en voltak. Nagyapa Terebesi öröksége is kevés volt. A fiúk is mind költekező életet éltek. Egyszóval Julie n.mama nem egyezett, de nem is egyezhetett bele Kati n. házasságába. Pedig nagyon szerették egymást. Körülményesen találkozhattak, mert a lányok kíséret nélkül még a lábukat se teheték az utcára. Volt aztán egy jótét lélek szobaleány, aki tudott hallgatni, s így olykor sétálhattak. Így szövődött a regény, a Julie nmama erős akaratú asszony volt, aki nem csinált félmunkát. A huszárok ezredorvosa is udvarolt Kata néninek, őt nmama is megfelelőnek találta. Azonban az én drága kis Kati nénim se hagyta magát. Határozottan jelentette ki, hogyha a doktorhoz erőltetik hatalmas botrányt

csap. A templomban aktuális helyen hangosan fogja kiáltani: „Nem szeretem.” Úgy látszik határozottsága Nmamáat is meggyőzte, nem erőltette tovább a dolgot.

Később egy debreceni bálon történtek még Kata n. életére nézve sorsdöntő dolgok. Akkoriban Szőke Zoltán udvarolt neki, ezt Nagymama is jó szemmel nézte. Abban az időben a lányok táncrend szerint a szupé-csárdást annak a táncosnak adták akihez jó szívvel voltak. Kata néni is táncrend szerint szupé-csárdását Szőke Zoltánnak adta. Viszont ő, a kis lelkem rendkívül vidám temperamentumos kis hölgy – ne mondjam, hisz lovas ember volt – Szunyogh Péterrel nagyon jól tudott csárdást táncolni. Ez a rokon fiatalember, mikor vacsora után a cigány rázendített a csárdásra elkapta kis Katika nénénk karcsú derekát és hatalmas csárdást roptak, olyat, hogy az egész szála őket nézte, köztük a bánatos és sértődött Szőkével. Aztán Nmama nemsokára hazamenést vezényelt. Másnap a bál után /talán jogászbál volt/ morzsára készültek a fiatalok. Szőke Nmamáékat a szállodában felkereste, hívta őket a morzsára, viszont ekkor meg Julie nagymama volt hajthatatlan, befogatott és hazavitte szép kis Kata lányát. Az élet nagy dolgai nem ritkán egész apróságon múlnak. Szőke ebből azt értette, hogy őt nem akarják és a kis regénynek vége lett. Pedig Katikámnak a lelkemnek is tetszett. Úgy látszik a sors nagy könyvében már meg volt írva az ő végtelenül áldozatos nehéz élete és ezen nem lehetett változtatni. Öreg szüleinek halálukig támasza maradt, de híven szolgálta ő minden családtagját, különösen a fiukat, de ezek között is igen sokat az én huncut Apámat. Ha mulatós barátaival Semjénbe érkezett: „Katám lelkem” szaladt ide-oda, futott a nagy pincébe, üvegenként hordta fel a pezsgőt amikor nekem ezt mesélte, én az örök lázadó, megkérdeztem: „Lelkem miért nem hozott fel vagy öt üveggel egyszerre?” – csodálkozva nézett rám: „De hiszen akkor megmelegedett volna.”, erre szelíd hangon halkán káromkodtam nem létező szakállamba. Drága kis Katinkám – legyen áldott szelíd, kedves lelkednek még az emléke is – ő adta magát a kihasználásra. Mindenki visszaélt ezzel észrevétlen, egészen a későbbi időkben talán az Anyám volt, ki leginkább hozzásegítette önálló életéhez, tisztelve függetlenségét. Viszont ekkor már az élet megtörte, egyedül volt árván, teljes mértékben már nem tudta függetlenségét élvezni. Hozzászokott a családhoz, még ha azokat mindég szolgálnia is kellett.

A többi leányai se mentek saját akaratuk szerint férjhez Jule nmamának. Polin keresztanyám, aki különben is makrancos, lázadó természet ment saját akaratából, illetve anyai ellenkezésre nem adva, Pógorunkhoz. Gabriella, Emmuka őket már az anyai vasakarat adta férjhez. Gabriella, Incze Kálmánné lett, meglehetősen boldogtalan is a rideg I. Kálmán mellett, édes Emmukámat meg Szunyogh Zsiga helybeli földbirtokoshoz adták 17 éves korában. Szunyogh Zsiga nagybátyja az örökhagyó öreg agglegény Szunyogh Jancsi bácsi, amikor egy Fráter leány felcseperedett, befogatott a kocsijába 4 lovat és átvonult lánykérőbe kb. 500 méterre lakó családhoz. Gabriella néném megúszta, de az utána következő Emmuka már nem. Jancsi bácsi később nmamának mondta, hogy ha Emmukát nem adja Zsigához Polint, majd Katát kérte volna, mert ő elhatározta, hogy a Rhédey J. egyik leánya lesz Sz. Zsigáné. Szunyoghék nagyon vagyonosak voltak a parti tehát megfelelő és az én öreg barátnőm pedig szelíd, és gyenge. Míg Jancsi bácsi a szalonban lánykérősködött Emmuka hátul a lányszobába zokogva vágta földhöz magát. Később azonban, már az én időmben mindég a legnagyobb szeretettel emlegette Zsiga bácsit, úgyannyira, hogy kis Katika az általa írt apró, kis panaszkodó cetliket, miket haza küldözgetett titokban annakidején, előhalászva azokból olvasta fejére régi keserves életét. Óh Istenem régmúlt idők sok emléke igazán fájó gyönyörűség benneteket halászgatni. Azt azonban biztosan tudom, hogy ellenállhatatlan erő indít leírásukra. Miért? Nem tudnám megmondani. Meg vagyok győződve, hogy mint mindennek a földi létben úgy az én írásvágyamnak is oka van. Miért is ne engednék vágyamnak? Ártani úgysem árthatok véle senkinek, nekem pedig nagy öröm megjegyzem egyszerűen szólva nem is tudnék ellenállni. Közbe azt is élvezem, hogy az emberi lelket nem lehet egykönnyen leigázni. Húsvét másodnapja van itt ülök gépíró asztalom előtt, ujjaim

vígan szaladnak gépem billentyűin s mikor nagy családom egy-egy tagja megelevenedik betűimben nem ismert boldog érzés jár át.

Terv nélkül írtam csak úgy keresgélve előtolakodó emlékeim között. Történekek és érzések nagy tömege, ha egymás nélkül lenne bennem valamelyik akkor összefüggő egészet tudnék belőle írni, így a történekeket gazdagon szövik át érzéseim és nem tudok a folytonosságra vigyázni. Viszont, mint már említettem ez az írás csak a magam és Marika lányom számára készült, egyelőre, később pedig a hátramaradt családtagoknak. Az érzések nem a rendesen emlékező ember érzései mert telve vannak az örökre temetés fájdalmával. Ez nem szégyen be is vallom kertelés nélkül, mert nem tartom gyengeségnek. Azt hiszem ilyen körülmények között múltamat összefüggő egészbe hozni a hiányok kitöltésére fantáziám igénybe véve, költeni kellene. De ez nem regénynek készül. Egy szerető szívű érzékeny kedélyű, a sorstól sokat próbált ember emlékezései csupán.

Mint említettem nyáron pesti Plósz unokatestvéreim gyakran voltak vendégeink. Rendesen 2-3 volt belőlük jó pár hétig lenn. Békés boldog, sugaras napokat töltöttünk. Nagyméretű játékokat játszottunk. Nekem akkor már 4 pónim volt. Szikra két gyermekével, Normával, Csillaggal és a kis Bella. Ez egy finom, arabfejű kicsinek maradt kanca volt. De ekkor már Bánházi Gyuri bácsi kocsisunk tevékeny közbenjárásával hátnak egy nagy lovat, illetve csikót kaptam meg. Ez Baba, egy szürke furiózó. Szép lovacska, rendkívül nagyvérű, gyors. Így azután mikor Plósz Gyuri és Szily Józsi unokabátyáim nálunk voltak, módunkban állott nagy lovaglásokot rendezni. Volt eset, hogy négyen mentünk ki lóháton. Lévén mindnyájan olvasói Cooper indiántörténeteinek megjátszottuk azokat. A kovács alig tudott lebeszélni, lovainkat fordítva akartuk vasaltatni, hogy a nyomkeresőt fordított irányba terelhessük. Egy-egy szép napsütéses napon egész napra rándultunk ki. Mamikám Szűcs Gábor hetest bográcscsal, szolgálával, hússal felszerelve délre kiküldte a kis erdőbe, ahol Gábor, aki legény korában hortobágyi csikós volt, pompás ebédet főzött nekünk. Délre összegyűltünk vad nyargalászással játszott, indián játékainkból a kis erdőbe. Lovainkat a kantárszárat bokáinkra szíjjazva pányváztuk ki, persze azok nem tudva követni lovasaik merész fantáziáját nem igen viselkedtek a tőlük várt módon. Ugráltak, néha minket is meghúzgáltak lábunknál fogva. Ez azonban csöppet se rontotta örömeinket. Józsit, Gyurit kimondhatatlanul szerettem, akkor nőttünk egy életre össze. Természetesen nagyon ragaszkodtunk a lányokkal is egymáshoz, de mert én olyan fiús voltam többnyire a fiukkal is tartottam. A két fiú közül soh'se tudtam eldönteni, melyik áll közelebb a szívemhez. Vad játékainkra vittük magunkkal, az akkor már jóval szelídebb öreg Szikra hátán Plósz Bözsit, a kicsit, aki bár rengeteget szenvedett vadságainkból semmi pénzért nem maradt volna otthon. Közlegénynek tettük meg és gyermeki kegyetlenséggel mindenféle alantas munkát vele végeztettünk. A két fiú egész jól megtanult lovagolni és ezt nagyon élvezték. Különben mindketten sportemberek voltak a javából. Gyuri már akkor kezdett komolyan foglalkozni a hegymászással és a sível, de úsztak és teniszeztek is. Józsi meg az az ember volt, aki bármilyen sporthoz fogott rögtön tudta.

Naponta jártunk fürödni az Ér folyóba, bár az a falunk alatt meglehetősen sekély volt. Körülbelül másfél kilométert kellett a tűző napon oda, meg aztán vissza, gyalogolni s ezért igen kevés gyönyört, inkább küzdelmet nyújtott a folyó, kis vizet, sok iszapot és még több piócát.

Akkoriban Anyámék nagyban termelték kitűnő dinnyéiket /görög/. Ezekből is vittünk egy jókorát a fürdéshez. Milyen a gyermek, tettvágya tombol benne, - ahelyett, hogy otthon nyugodtan ettük volna meg dinnyénket, még azt is magunkkal cipeltük, hogyne, hiszen külön öröm volt behűtése a folyóban. Általában a nap bármelyik órájában, éhgyomorral vagy tele hassal töménytelen dinnyét ettünk. Ha azután estefelé hazakerültünk pokrócokat vittünk a kertbe hátra, azokon hanyatt fekvé nézegettük a csillagos eget. Gyuri meglehetősen értve hozzá magyarázta a csillagképeket. Könyveket vitattunk, zenét boncolgattunk, egyszóval

remekül találtuk magunkat egymás társaságában. Olykor nagy ritkán szüleink, ha környékbeli családok valamelyikéhez látogatóba mentek magukkal vittek. Megtörtént, hogy reggelig roptuk mi is a táncot. Bennem hihetetlen életkedv párosult nagy vidámsággal és fizikai rugalmassággal. Lány unokatestvéreim megközelítőleg se bírták annyit, így már akkor a fiúk közé sorolódtam. Reggelig bírtam a táncot, s ha reggel 10 óra felé hazaindultunk én hajtottam hazáig vagy 20-30 kilométeren át.

Drága jó Apikám az egész környék társaságában úgy, mint országszerte is közkedveltségnek örvendett. Egy-egy este hangulata biztosított volt ottlétével. Ő nemcsak hegedűjátékával kísért, szép meleg tenorhangján előadott nótáival, dalaival volt a társaság központja, hanem lévén remek társalgó elmondott történeteivel is lebilincselte hallgatóságát.. történetekben gazdag ifjúsága egy-egy mozzanatát, egy-egy nótája születésének történetét mondotta el ilyenkor. Hallgattuk is lelkesen öregje, fiatalja, rokon és társaságbeli. Apikám különben ízig vérig művészember volt, aki teljesen magával ragadva őket, csak úgy játszott az emberek lelkével.

Természetesen télen és nyáron meglehetősen gyakran mentek Szüleim látogatóba, de hozzánk is sűrűn jöttek a környékbeli ismerősök, rokonok. Apám a lehetőségek embere, anyám pedig igen rugalmas, kit mint háziasszonyt teljesen magával ragadott Apám bohém mulatós, igazi régi-módi vendégszeretete. Probléma soh'se merült fel, zúgolódás nélkül mesebeli módra terülj, terülj asztalkám. Ma el se tudom képzelni, hogyan csinálta az én nagyszerű Mamikám. Soh'se láttam sietni, mégis idejében minden készen volt. Pesti lány létére teljesen vidékünk szokásainak megfelelően jól oldotta meg háziasszonyi feladatát.

Ha a gyerekekkel mentünk néha, 2-3 kocsival indultunk Mezőpetribe Boér Endre bácsiékhoz, kik velünk Boérné Péchy Sarolta néni révén rokonságot tartottak. Irinyiekhez Irinybe, Urayékhoz Piskoltra, Balazsiékhoz Érkörtvélyesre jártunk. Urayné Fényes Annuska közeli rokonunk, szintén Pógor unokahúga. Gyermekkorában tehetséges színész nő volt úgy emlegették a „Kis Lord” c. darabban aratott nagy sikereket. Fényes mivoltához illő zenei tehetséggel jól hegedült. Igen fiatalon 17 éves korában ment férjhez Uray Jani bácsihoz. Asszonykorában színésznői tehetsége inkább a férfiú szívek hódítására összpontosult, mely törekvését számos siker koronázta. Szép szóke asszony volt, kedves énekét társaságban hegedűjátékával kísérte. Jani b. jószágos, naiv ember, nagy lovas, így természetesen nekem kebelbarátom. Rengeteget lovacskáztunk együtt. Balázsiéknál az öt gyermek közül az idősebb kettő illet korbán leginkább hozzám, de felejtethetetlenül kedves volt számomra kapcsolatomban Balázsiné, Bujanovits Auguszt, az én jó Gusztá néném. Határozottan ő volt környékünk legnagyobb koncepciójú asszonya. Komoly férfifeladatokat oldott meg életében, hiszen 36 éves korában öt gyermekkel maradt özvegyen.

Kedves emléke még gyermekkorom semjéni nyarainak, amikor Szily Feri bácsi, Fri volt nálunk. Sok időt szentelt nekünk gyermekeknek órákig máriásozott velünk, volt, hogy egész könyvet olvasott fel, persze ezt mi meleg ragaszkodással háláltuk meg.

Most itt sok év távlatából élénken csillan elém egy napfényes szüret a körtvélyesi szőlőhegyen. Nagy társaság, ahol jó szüleimmel én a kis 12 éves gyermek is ott lehettem. A pajtába egész éjjel cigány húzta. Engem is felnőtt ifjak táncoltattak, a Boér fiúk különösen Endrike. Mondanom se kell, milyen büszke voltam, nem adtam volna magamat semmiért. Azt hittem ezáltal már én is nagy lánynak számítok, pedig milyen gyermek voltam, derékig érő vastag copfos kislány. Izmos és darabos egy kicsit.

Amikor a felkelő nap a szőlőhegyet már sugaraiban fűrésztötte kinn a pajta előtt terítették reggelihez. Hatalmas étvágyam akkor még, ha nagy társaságba voltam se változott, ez is gyermek voltam mellett szólt. Bezzeg később mindég izgatott voltam társaságban bárhogy sajnáltam a pompás falatokból nem tudtam csak párat fogyasztani.

Istenem hogy látok mindent ma is magam előtt. Irodám falai kitágulnak, a csúnya esős tavaszi nap napsugárrá varázsolódik, körülöttem kedves, régi barátaim jókedvű zsvaj

hallszik. Egyszerre, mikor már szórványosan a kocsik kezdtek előállani, odajött Balázsiék ispánja egy természetes lovon. Nem tudom már, ki indítványozta, hogy engem ültessenek fel az ispán lovára, de nem kellett kétszer mondani, úgy ahogy voltam, matróruhába, berakott szoknyámba felpattantam a nagy trampli, fekete lóra, körbekörbe lovagoltam. Végül pedig szokás szerint, mintha átaludtam volna és nem táncoltam volna az éjszakát, Bánházi Gyuri bácsi mellett trónolva Apikámék fedeles kocsiját hazáig hajtottam. Jó szüleim pedig békésen szundikáltak hazáig.

Ebbe a szüreti emlékebe nincs különösebb csak az látszik belőle, hogy igazán egészen apró örömök ragyogtak be az én kis egemet, és milyen jó volt, hogy úgy volt. Nagy örömök kicsikarására – mert azokat némileg ki kell erőszakolni az élettől – nem sok tehetségem lett később se. Viszont egyensúlyba tudtam maradni kicsi örömeimmel.

Most 1958. év húsvét napján felködlik emlékezetembe, egy régi Piskolton töltött húsvétunk. Ott is nagy lovaglást rendeztünk Domahidy István Jani bácsinál lévő Zászlós lován, ezt hátszónak küldte át Annuskának. A kupaktanács Jani b.-val az élen Zászlósra is engem parancsolt fel először férfinyereggel, mert a szép Annuska csak dámanyereggel parádézott és a ló ehhez nem volt szokotva. Jó Jani bátyám lovaglónadrágjában felültem hát a nagy akcióju szegsárgára, istállóütüzét fussa ki, csontját ne törje a szép hölgynek. Egy darabig a ház előtt a társaság szeme láttára körbe jártam, de egyszer a nyitott kapu csábításának engedve faképnél hagytam őket és egy olyan jót lovagoltam, hogy még most is érzem az ízét. Mire visszatértem, Annuska átöltözött. Remekül nézett ki, filigrán, arányos, kis természetével, világos szőke hajával, fekete uszályos lovagló ruhájában, melynek mutogatására szolgált – szerintem – az egész lovaglás. Versengtek is az urak, hogy keskeny piskótáit tenyerébe léptetve ki emelhesse nyeregbe. Élesen emlékszem a képre, de a hatalmas megvetésre is, ami bennem dúlt. Nagy örömömre Jani bácsi erélyesen félre toltta D. Istvánt, mozdulatában valami halvány erőszak is volt mikor feltette imádott kacér kis nejét a nagy lóra. Általában nem nagyon szerettem sohase ezt a nőtypust, de akkor még makrancos lóbolond gyermek létemre profanizálva láttam a „Szent” lovaglást holmi ilyen nők által. Azt persze, hogy Annuska kacér, nem tudtam helyesen megítélni, vagy meglátni. Inkább éreztem csak, élénk figyelemmel kísérve minden tekintetét. Ugyanekkor történt, hogy Domahidy István egy egész üveg szódát locsolt rám utánam rohanva a kertben. A csúf ködös, hideg húsvéti napon annak rendje-módja szerint meg is hültem és torokgyulladást kaptam. Apikám aztán betegágyam mellett Istvánkát mint a bokrot szidva dühösen járkált fel s alá, holmi párbajkihívást emlegetve.

Egy verőfényesen szép nyári napon kétnapos kirándulásra indultunk Szily Józsi, Plósz Gyuri meg Bözsi unokatestvéreimmel Csokalyra Pappszászékhoz, kiknek Stefi lányuk volt kortársam és nagy cimborám, pontosan olyan lóbolond, mint én. Bánházi Gy. Bácsi jött velünk az öreg dajka. Én lóháton Babával ők a póni négyessel mentek. A kocsin vittük a fiúk nyergeit. Stefivel együtt közös lovaskirándulást tervezve. Érkezésünk estjén táncoltunk, ott voltak a szomszédból az „Ordasoknak” becézett Farkas fiúk is. Mikor másnap hajnali kilovaglásunk tervéről beszéltünk hívtuk őket is. Lóránd az idősebbik leírhatatlanul mért végig, de Laci nagy barátunk, korban ő illett hozzánk, kedvesen ígérte meg részvételét. Hajnalban, nem akarva a házat felverni oly korán, az elég magas ablakon ugráltunk ki. Józsi Normán, Gyuri Szikrán, Stefi Csipke nevű jó arabs lovukon, Laci apjának, ki huszártiszt volt egy remek nagy szegsárga lován, én pedig Babán. Mire a nap felkelt mi már javában ügettünk a Tegze domb alatt a falutól 2 km-re. Lovaink hatalmasan fel voltak ajzva egymás társaságától. Laci és az én lovam szája igen erős volt. Amikor megugrottak szinte átvittek bennünket az ott közelben lévő magyar határon, a többiek is robogtak utánunk, de az csak olaj volt lovaink tüzére. Hogy szerettem az ilyen izgalmakat, azt éreztem, éltet az ilyesmi. Persze végül megcsendesedtek a bőszovalcskák s szép nagy kerülővel, farkaséhséggel hazaértünk reggelihez. Délelőtt már javában vertük labdáinkat a tenisz-pályán, ügyet se vetve a rátűző

forró nappal kora délután Gyuri bácsi az Anyám által meghatározott időben könyörtelenül előállt kis kocsinkkal hiába volt szíves vendéglátóink részéről minden marasztalás, indulni kellett. Gyuri bácsi küldetésének ez volt célja. Hazafelé aztán vígan szólt a nóta Gy. bácsi nagy volt a nótázásban. Bihariasan szólva leptibe menve napszállta előtt hazaértünk. Sok-sok ilyen nyári kirándulás kedves emléke ötlík eszembe, de ezek felemlítése csak a szereplőknek nem tűnne ismétlésnek. Egy azonban biztos, mi gyerekek teljesen egy húron pendültünk. Egymás társaságában soh'se unatkoztunk, bőséges programunkról termékeny fantáziánk fűrgén gondoskodott.

IV. fejezet

Ezekkel a nyarakkal időben párhuzamosan télen több hetet töltöttünk Mamikámmal Pesten. Asbóthné Gizi néném épített nekünk háza padlásán egy nagy manzard szobát, ott laktunk. A gyerekekkel jártunk a lágymányosi jégpályára korcsolyázni, beírtattak engem is a cisztercita diákok táncóráira. Darabos voltam, egy kicsit azért falun is, Mamikám spártai elveinek megfelelően nagyon szerényen öltöztetve. Ott pedig a táncórán a kecses kis városi leányok majdnem elrepültek cicomáikkal, valóban igen jól néztek ki, de az furcsa volt, hogy minden idegen érzésem, megszeppentségem ellenére nagyon szórakoztattak a fiúk. Egyszer emlékszem, egy francia négyesre 8-an akartak velem feliratkozni, a győztes ki lett arra viszont nem emlékszem. Mindezen inkább csodálkoztam, de voltam tudatosan kacér. Az is lehet, hogy mert mindég és mindenütt jól éreztem magam, vidáman jókedvűen, egy bizonyos fokig csak képzeltem környezetem hozzám való kedvességét. Viszont akkor már megszólalt az én szívem is, volt titokban lovagja.

Drága pesti nagyszüleim háza már csak elmosottan él emlékemben, lerajzolni tudnám inkább, mint elmondani. Nagy ebédlőjét nem lakták állandóan, ebből nyílt a szalon, onnan a nyitott terasz, mely a Ménesi útra nézett. Ez az oldal egy emeletes, míg hátul, a kert felől földszintes, hegyoldalra épült. A szalonból drága kis Nanink szobája, ebből a Napámé nyílt, melyben azért látom rengeteg könyvvel és írással megrakott íróasztalát, hol nem volt szabad soha rendet csinálni. Tisztán emlékszem, a présház melletti két szobához vezető lépcső kanyarjában lógó plakátra a falon, ez hatalmas fekete kakas és kis néger fiú rémült találkozását ábrázolta. Ezek a lenti szobák voltak Anyámék lakószobái. Igen csak kitartóan kell rájuk gondolni, az ilyen kedves emlékek aztán visszatérnek. A villa beosztása azért is mosódott el emlékezetemben, mert azóta már 3-szor építették át.

Drága kis Nanikánk mindég meguzsonnázott bennünket, örökké éhes unokáit. Elöttem van a könyvtárszoba /ha maguk voltak, ezt használták ebédlőnek/ asztala, Nani ősz, göndörfürtös fejét nagy tepsire hajtja, mi székeken térdelve könyöklünk az asztalon, Nani a tésztát vagy azt amit, nekünk feltálalt igazságosan osztja szét köztünk. Bármit kaptunk hatalmas mennyiséget fogyasztottunk belőle. Szily Klári mikor egyszer a konyhába jelen volt Naninak bánatánál, melyet a tészta hibás sülése miatt kesergett el, azzal vigasztalta: „Nem baj Nanika, majd megeszik a Szily gyerekek.” Uzsonnánk után hajrá folytattuk a játékot többnyire a kertben. Hatan voltunk közel korban, Verával már nem játszhattunk együtt. Ő akkor már nagy lány volt. Rajtam kívül mind pestiek voltak és iskolatársaik közül különösen a fiúk barátaiból, Novák Kamil, Balogh Feri, Deréki Stoki lettek törzsjátárszótársaink. Persze találkozásaink színtere az évszaknak megfelelően, tánciskolában, jégpályán, kertben, szobában váltakozott. Mérhetetlen elevenek, mint az ördögök bárhol voltunk, felforgattuk képtelenül egyedülálló játékainkkal környezetünket.

Megörökítésre méltó egy magunk kitalálta játékunk, mely leghosszabb ideig kísérte végig gyermekkorunkat. „Békakirály” – játéknak neveztük. Karácsonyfa-gyertyatartóba gyöngyszemet tettünk, ez volt a békakirály. Ennek apró dobozokba tett valóságos kis országot teremtettünk. Játékgyöngyökből kincstára, ólomkatona hadserege, 2-3

centi magas vásári porcelánbaba felesége. Továbbiakban egyénien módosította mindegyikünk békakirály országát. Nem tudom kinek volt az eszméje, de az egész elgondolásban már mindenikünk részt vett. Egy nagy papírdobozban tartottuk a kisebb dobozokat, maga a játék igen kis helyen egy jour-asztalon elfért. Mikor játszottunk az asztalokat egymás mellé állítottuk, egy hosszúkás doboz volt a felvonóhíd, mit egy hadüzenet esetén persze felvontunk. Legnagyobb előnye az volt, hogy jóformán semmibe se került. Ezzel a játékkal még 13-14 éves korunkban is játszottunk. Bizonyos vonalon sokáig nagy gyermekek maradtunk. Pedig már akkor délutáni teákat rendeztek nekünk. Gyakran voltunk Plósz Pali bácsiéknál Mah-jong partikra hivatalosak, mely rendszeren táncsalattal zárult. Mint Anyám később nekem elbeszélte, Plósz nagyapánk – ki mindég ott volt – nagyon élvezett bennünket, megállapítva, hogy igen jól sikerült, tehetséges gyermekek vagyunk. Azért azt hiszem ezen megállapításában a szeretetnek sok túlzása volt. Minden esetre jól kifejtett, izmos, kitornázott, nagyon mozgékony gyermekek, vagyis akkor már sihederek voltunk. Az életkedv tombolt bennünk, állandóan hecceltük egymást agyunkat köszörülve. Meg is szoktuk, hogy egy jól sikerült vicc kedvéért nem kíméltük egymást.

13-14 éves koromra esett Plósz nagyszüleim aranylakadalma. Plószné Margit néni írta hosszú verset szavaltam és egy 3 felvonásos színdarabot adtunk elő, mi az unokák. Táncoltunk is valami mozgásművészeti dolgot. Műsorunk 2 óra hosszánál tovább tartott. 50-en gyűltünk össze rokonok és olyan kedves szép ünnepet ültünk, hogy azt hiszem egyikünk se felejtí el soha.

Nagyon szerettem és ma is szeretem a Gellértheget a Plószok fészket. Az ott uralkodó harmónia örökre lelkembe véste a nagy béke utáni vágyat. Bensőm egyensúlyának bármi áron való fenntartása a gellérthegyi család harmonikus levegőjében fogamzott növény, mely szépen virult nagyszüleink az egész családra sugárzó szeretetének fényében. Furcsán hangzik „az egyensúly fenntartása bármi áron”. Hát egyensúly az akkor valójában kérdezhajtuk méltán? Igen az, és ára van, fizetni kell érte. Lemondás, önmegtartóztatás vannak a felismerés, önismeret útján. Az egyensúly – én legalább úgy értem – nagy rend benső és külső körülményeink, testi és lelki énünk viszonyában. Az önismeretre gyakorlati példa: Ismeretlen tárgyakkal haj rakhatunk rendbe egy szekrényt! Apró, cseprő, nagyobb bajainkat, örömeinket egyenként kézbe fogva, minden oldaláról megvizsgálva rendezhetjük, aztán mérlegelve őket egyenlíthetjük ki a mérleg serpenyőinek játékát. Az egyensúly magától nincs, akarni kell, meg kell teremteni. Így mint az életben minden eredményért, azért is meg kell szenvedni. Természetesen mindehhez veleszületett adottságok kellene. Ritkán ismertem olyan embert, kinek szekrénye rendben van és ugyanakkor lelki egyensúlya rendetlen lenne. Hiába a test és lélek együtt él a földön. Drága jó anyám a Plószok közül is kimagaslott ragyogó, kifogyhatatlan lelki derűjével, állandóan hathatott rá tiszta példájával. Nem voltam és nem is lehettem azonban mentes Semjén hatásától sem. Hiszen gyermekkorom legnagyobb részét ott töltöttem. Természetesen „a mi kis fehér tanyánk” ahogaj Apikám hívta az az otthon volt. Szüleim teremtette otthon, ami hármónk otthona. Ők ezért sok áldozatot hoztak, lemondásukkal építették és mindezt nekem egyetlen rongyos kislányuknak. Később pedig én magam is minden erőmet, igyekezetemet kis otthonunk, tanyánkra áldoztam. Édes jó Anyám a gellérthegyi otthonban elsajátított tulajdonává vált képességével, komoly kristálytiszta szép, meleg otthont varázsolt, melynek mindvégig az ő lelke maradt lényege. Háziasszonyi teendői és a varrás mellett élvezettel kertészkedett, lényének egyik fő vonása a virágok szeretete, ápolása. Kertészete a rengeteg virágon kívül zöltségével le nem becsülhető jövedelmet hajtott.

Itt nem mulaszthatom el az alkalmat, meg kell emlékezni két lányunkról Muntyán Annáról és Lőrincz Terézről. Ők még Pesten Anyámék házasságkötésekor kerültek hozzánk. Anna, aki főzött kb. 20 évig, Tete, aki a szobákat tartotta rendbe 17 évig lakott nálunk. És az, haj engem úgy neveltek, ahogyan neveltek nekik is köszönhető. Óvtak a csúf

beszédektől, szeretettel és Anyám elgondolásainak megfelelően vigyáztak rám, ha Mamiék társaságba menve – ami pedig gyakran előfordult – rájuk bíztak. Világosan látom magam előtt Budafoki úti lakásunk sötét hálósobáját, itt feküdtem én, és világos ebédlőjét, hol felváltva ült egyikük mesét olvasva, mivel engem álomba ringattak. Áldott legyen hűséges, becsületes, engem szerető szívük, majdan haló poraikban. Mai szemmel, mikor már sok embert látva, ismerve inkább tudom milyenek az emberek, látom kik voltak az én kedves Annukám és Tetém. Drága Anyám teljesen egyenrangú emberekként kezelte is őket. Általában ő megkövetelte azt is, hogy a falu és tanya népével a legteljesebb tisztelet hangján beszéljek. A falusi öreg néniknek és asszonyoknak előre kellett köszönni.

Ó verőfényes szép napok, milyen kevés volt is akkor még a gond és baj. Igaz, hogy az általános emberi szokás szerint az akkori bajok ma kicsinek tűnnek, akkor pedig elég nagyok voltak. Viszont gyermeki bajaimhoz megvolt a szeretetteljes légkör. Ma látom csak, hogy mennyi szeretettel vettek akkor körül engem, haszontalan kis portékát. De mit tehetek, ha ilyen tökéletlen lettem. Végül is éltemben semmilyen nagy dolgot jól nem oldottam meg, vagy szerencse se szegődött mellém? Ezt mai napig se tudom eldönteni.

A szereteten és a család védő, óvó érzésén kívül azért jelentős egy gyermeknek mégis a nagyobb szabadság, felelőtlenség. Bár meghatározott, apró kötelességeim betartását Anyám szigorúan vette. Nyári vakáció alatt is gondoskodott róla, hogy teljes szabadságom ne legyen. Ez volt a jelszava: „az unalom a rossz melegágya”. Naponta 2 órát kellett kézimunkáznom. Ebből semmi körülmények között sem engedett. Tanyasi lakóházunk kert felőli részén a ház mellett közvetlen a rezesszoba ablakánál volt egy szőlővel befuttatott filegória. Az ablak másik oldalán a fal mellett a mi klímánkban bokroknak maradt, fűgefákat ültetett Mamikán. Ezek előtt állt egy hosszú fehér asztal lócákkal. Leggyakrabban ott ülve csináltam napi kézimunka feladatokat. Kora délután már árnyékban üldögéltem, álmos csend, szemem előtt a falu terült el egész hosszában, közben rétek az 5 nyárfával és a falu felé vezető Füzegáti út kanyargott. Halk tücsök ciripelés hallatszott és a falusi életet jelentő zümmögésszerű zaj. Kolompszó, a béresek egy-egy kiáltása, eke nyikorgás, szekérsörgés, kakaskukorékolás, rucahápgóság. Valahogyan olyan gazdag csend, nagy béke bennem is, úgyhogy ma is emlékszem rá. Akkor már kezdtem részévé válni Semjénnek, drága felejtethetetlen otthonomnak. Senki nem ügyelt fel rám, de sohse jutott az eszembe a szökés, hűségesen stikkeltem, horgoltam, vagy csináltam azt, amit.

Ezen a helyén kertünknek vacsoráztunk többször. Hátrább a ház végénél a gémeskút melletti nagy diófák alatt kerek asztal, rajta félméteres földréteg. Ezen sütöttük a szalonnát. Kényelemszerető drága kis Apikám találmanya, így neki nem kellett lehajolnia. Ott volta bogrács helye is, hol Szűcs Gábor főzte a gulyást kurta lére, vagy „slambuszt” a speciális hortobágyi ételt. Ez hagymás zsírban pirított lebbencs tészta köleskásával. Ilyen vacsorákat rendeztünk, ha vendégünk nem is volt, csak magunk a család. Az asztalon üveggel védett gyertyatartókban égtek a gyertyák. Rengeteg lepke és bogár rajzott a fény körül. Vacsora után Apikám kihozta a gramofont, hallgattuk az ő nótáit. Meghitt, hangulatos esték voltak, aztán lévén az egész család korai kelő hamar lefeküdtünk. Ha történetesen vendég volt, Apám eltűnt az asztaltól és egyszerre a kert mélyéről megszólalt szép tiszta hangja: „Őszi szellő pergeti a levelet, Fecske, gólya elhagyják a fészkeket. Úgy elnézem, úgy elnézem, Láthatom-e őket többé vagy soha” . lesétált a kert végébe, ott kezdett el énekelni, ahogy jött felfelé közeledett a hangja is, éneke is.

14-15 éves koromban sokan haltak meg. Először Julie nagymama, Emmuka néni, pesti Nagyapám, a következő évben pedig Asbóthné Gizi néni és drága kis Nanikánk. Szegény Mamikámnak igen sok bánat jutott akkor osztályrészul.

Julie nagymama ágyánál én is ott ültem, halála pillanatában. Ő volt az első ember kinek halálát láttam. Végelgyengülésben halt meg 86 éves korában, de ezzel mindössze 10 napig volt ágyban fekvő. Az orvosok szerint egy végelgyengüléssel ember legalább 3 hónapig

fekszik. Úgy látszik Julie nagymama csakúgy mint hosszú életén át mindég, itt is kimagaslott páratlan akaraterejével a szokvány emberek fölé.

Most a verőfényes áprilisi délutánon sok-sok év távlatából azért pontosan előttem van a kép, amikor a már eszméletlen nagymamám ágyánál ültünk. Egy fagyos januári napon volt. Én a kis díványon ültem nagyon megilletődve. Csendesen, feszült figyelemmel hallgattam a ki-kihányó súlyos lélegzetet, amely azért ha ritka is, de nem volt hörgő. A jobb kezével át ball válla felé tett egy görcsös rángó mozdulatot aztán egyre hosszabb szünetek után megszűnt a lélegzés. Anyám az ágya mellett a fejénél ült. Kis Katika nénim, arcán hősie kifejezéssel fogta le a szemét és egy fekete selyemkendővel felkötötte az állát. Én azon csodálkoztam, hogy milyen egyszerű a halál, csak ennyi az egész? tettem fel magamnak a kérdést. Ma már tudom, hogy nem mindenkinek adatik meg ilyen egyszerűen szinte küzdelem nélkül. A Teremtő egyenlít, egy gazdag szenvedéssel telt élet után kitüntetésképpen szép halált ad. Valahogy a Nagymama halála pontosan beleillett egyéniségének bennem őrzött képébe. Ez is olyan fegyelmezett volt. Aztán 1 nap múlva már a nagy ebédlőben volt felravatalozva, megnéztem én is. Szép bordó bársony aranycsipkés főkötőt tettek a fejére, református szokás szerint nem volt a lábán cipő. Élénken emlékszem meglepetésemre, milyen szép ívelt pici lábai voltak. Én ugyanis egész életemben csúf, nagy posztóbetétes magaszárú cipőkben láttam. Általában, mert fázékony volt, hát meglehetősen sok ruhát „hacukát” ahogy ő hívta vett magára. Azért valahogyan mégse torzította el magát, mindég rendesnek, ápoltnak nézett ki.

A temetésen aztán álltam sután, fadarabként. Egyáltalán nem tudtam felfogni azt, ami történt. Nagy egyéniség szállt vele sírba. Az Őt ismerők lelkében felejthetetlen benyomást hagyott hátra.

Lévén nagy kártyavető, magának is szokott kártyát vetni. Pár hónappal előtte kivetette magának halálát. Összezsapta kártyáit és soha többé nem nyúlt hozzájuk. Ráadásul ezek szerint – mert ő hitt a kártyában – tudta is közelgő halálát, de volt elég akarat lelkében, hogy bármilyen gyengének, fáradtnak érezte magát, felkelt naponta kiült karosszékebe és kézimunkázott mintha mi sem történt volna.

Sok különleges adottsága között volt látnoki tehetsége. Amikor Fráter Gabriella néni fia Incze Zoltán nősülése előtt mennyasszonyával a szép kis babaarcú Patrubán Margittal meglátogatta, furcsa dolog történt. Uzsonna közben Nagymama szemmel láthatólag szótlan, rosszkedvű lett. Minden kérdezőgésre, fáradságára hivatkozva elutasító választ adott. A vendégek távozása után kis Kati nénim kitartó unszolására Julie nagymama elmondta, hogy uzsonna közben meglátta ennek a fiatal lánynak a sorsát: „Soha nem lesz gyermeke, nem lesz boldog a férjével és nem is öregednek meg együtt”. Már nagyocska lány voltam, amikor I. Zoltán unokabátyám 22 évi gyermektelen házassága után Margittól elvált, aki valóban sohasem volt vele boldog. És mint mindenben vad és akaratos teremtés váláskor nagyon haragudtam Zoltánra. Az élet később nekem is megmutatta, hogy az ember ne beszéljen soha könnyedén, felelőtlenül: én 27 évi házasság után váltam el. Na, de ne vágjunk az események elbe, csak mindent sorjába.

Aztán nagy változás állott be az én életembe is. Valahogyan éreztem, hogy az én tanulásem nincsen jól megoldva. Kezdtém kívánni a tudást, kívánságomat Mamikám is támogatta. Így 1924 iskolai év kezdetén intézetbe adtak. Anyám a Baár Madas református intézetet nem tartotta elég szigorúnak a Notre Dame de Sion mellett döntött.

Felszereltek az előírt holmikkal: patentharisnya, fűzőcipő, alsószoknyák tömege stb. és egyszerre csak ott állottam az érzelmektől mentes, levegőjében is hűvös zárda fogadószobájában Anyámtól búcsúzva. Oh Istenem, milyen keserves volt. Hullottak is szaporán a könnyeim. Eleinte teljesen elzárkóztam társaimtól. Nappal nagyon uralkodtam magamon, nem sírtam, de este lefekvés után szegény árva didergő lelkem nagy útra indult. Hiába, Semjéni otthonom meleg fészek volt és vadóc életem oh olyan nagy ellentéte a zárdai

életnek. Este hanyatt fekve az én kedves otthon hagyott állataimmal benépesített, nagyrészt magam formálta világomra emlékeztem. Mostmár minden okosságom elszállt, tudásszomjammal erősebb volt keserves vágyam, otthonom után. A vége az lett, hogy minden este görcsösen sírtam. Társaimmal végig nem alakult ki különösebb viszony. Én olyan vadóc voltam, jobban érdekelt mindennél egy jó ló. Bár az én szívem is megszólalt már – mint említettem – volt is lovagja, de én erről képtelen voltam beszélni. Később azért a tanulás, közös problémák összehoztak egy pár lánnyal, de az is felületes maradt.

És én alig vártam az estét, mikor hazaszállhatok Semjénbe. Gondolatban száguldozhattam a kedves dimbes-dombos homok-buckákon. Mindent, mindent átéltem újra. A búcsút kis lovaimtól és Babától, könyörgéseimet kis Apikámtól kezdve Bánházi Gyuri bácsiig mindenkinek, vigyázzanak hűséges kis barátaimra. Persze az kivihetetlen lett volna, hogy Norma csida, csidáék együtt maradjanak. Elment ki-ki a maga dolgára. Csak Baba sorsát tudtam jól elintézni, őt Bánházi Gy. bácsi jártatta nagy ritkán, és a kis Szikra mamáét, kit már korára és kis filigrán természetére tekintettel csak úgy tartották. Intézeti tartózkodásom 2 éve alatt sajnos mindkét kedves kis pajtásom elpusztult. Norma csida, csidát megzabáltatták tökmaggal, és kis Szikrám meg szokása szerint kihúzta fejét a fékből kiszökött, koratavaszi kisbúzával jóllakott, felfúvódott és nagy fájdalmak közt pusztult el. Azt már említeni se kell mennyire sajnáltam őket.

És én emlékeztem, közben mindenben sírtam. Ez egészen karácsonyi szünetig tartott. Aztán jött a várva várt vakáció. 3 hétre haza engedtek. Kimondhatatlan boldogan utaztam haza Mamikám kíséretével. Nagy örömmel fogadott minden és mindenki. Baba lovam úgy ki volt zabolva, hogy csak két ember tudott rátenni. Kedvesen bockolt és olyan tüzesen ment kis szürke fejét felvetve, nagy orrlukait felfújta, szép kiülő szemei ragyogtak. Szívfájdító passzió volt rajta ülni. Egy keményen fagyos decemberi napon aztán alaposan elbánt velem Babám, a juhászház felé menet egy kis gáton, melyet két oldalt vízzel telt árok szegélyezett, sőt a közepén lévő kátyú is vízzel telt volt. Idegességébe beleugrott velem az egyik árokba, szinte derékig merített meg a jó fagyos vízbe. Mire hazaértem ruhám csonttá fagyva zörgött rajtam. Még csak náthás se lettem.

Közben a karácsony minden örömét kiéltem. Élveztem az otthon melegét, boldogabban mint valaha. Szabadon járhattam kelhettem. De a három hét vakáció elrepült, újra be kellett vonulnom az intézetbe. Azért sokkal nyugodtabban mentem vissza. Erőt gyűjtöttem és ismét felkerekedett bennem a tudásvágyam. Nagy buzgalommal fogtam a tanuláshoz, igaz, hogy ennek mélyén is a mielőbbi menekülés volt. Nem beszéltem egy szót se magyarul társaimmal. Kis szótáramat hónom alá csapva jártam keltem. Törtem a franciát úgy ahogy tudtam.

Azonban nagyjában keservesnek mondható társtalan intézeti életemtől is kaptam baráti vonalon egy kettős értékes ajándékot. Ott voltak Bonis Ilonka és Lillyke is a középiskolában. Bentlakók csakúgy mint én, Bihariak csakúgy mint én már nagyszüleim is jó barátságban éltek, nagy biharországban. Velük kimondhatatlan egyetértésben és szeretetben voltam, ha nagyritkán összejöhetünk. Értékes barátságuk végig is kísért az életemen, melynek intézeti közös sorsunk olyan megbízható alapot adott.

A karácsonyi szünet után nemsokára súlyos beteg lettem mandula körüli tályogom volt. Persze Anyám felutazott, kivett az intézetből és Asbóth Gy. néni házában lévő szobánkban ápolt. Aztán egyszer csak mégis eljött az évvége. Levizsgáztam az I. továbbképző anyagából. Állandóan grand cordonom volt. /a legnagyobb intézeti kitüntetés/. Azért egész szívvel nem fordultam soh'se az intézet felé. Megszoktam, tudatában voltam, hogy arra nagy szükségem van, de felmelegedni nem tudtam. Olyan más volt a természetem. „Vous est orgueilleux”: Maga gögös, mondták az apácák. Tökéletesen igazat mondtak, mert minden igyekezetem az volt, hogy kikerülhessem a dorgálást, főleg a bocsánatkérést. Ahogy most visszanézek zárkózott, rideg, a társaimmal olyan magános gyermek. Különben a hibák

elkerülésére már otthon is gondosan vigyáztam, nem is annyira a szidástól félve, mint a bocsánatkérésétől. Ez olyan: a gyomorrontás kísérőitől irtóztam, hát inkább ráneveltem magam az evésben a teljes mértékletességre.

Intézeti életem elviselésére nagy erőt adott Plósz nagyapám. Mikor Asbóth Gizi n. házában betegen feküdtem sűrűn látogatott. Látogatásai órák hosszát tartottak és én ekkor ismertem meg igazán őt. Elmeséltettem vele gyermekkorát, iskolai éveit, hol és hogyan ismerte meg Nanikát. Közben azt mondta: „Kis Macskám, ne hagyd magad, fel a fejjel, tanulj, igyekezz, emelkedj a többiek fölé”. És ezt úgy mondta, hogy örökké a lelkemben maradt. Akkor is megfogadtam s ha nehézségeim vannak ma, annyi év után ismét a fülemben cseng drága Nagyapám tanácsa, igyekszem is minden erőmből valóra váltani. Ha törekvésem sikerrel jár, mint akkor, ma éppen úgy érzem, hogy Nagyapám meg van velem elégedve. Ők Nanival, de az egész család utolérhetetlenül kedvesen igyekeztek nehézségeimen átsegíteni. Intézetünk a Villányi úton a ménési út közelébe volt, a gyerekek előtte jártak el az iskolába, naponta adták be tízórait, mit drága Mamikám hagyott náluk számomra. Mindenki gondolhatja, elárvult rossz kis vadóc gyermeknek, mily jól esett naponta érezni, törődnek velem. Második vasárnaponként kimenőnk volt, már akinek volt hová mennie. Bennem ezek a vasárnapok nem hagytak jó emléket. Felkavart mindég az édes otthon melegének látása, utána jobban fájt az intézet ridegsége. Pedig érettebb fejjel látva nem is volt az rideg, se szeretetlen, sőt nem is kívánhatna egy gyermek se, jobb és rendszeresebb nevelést annál, mit ők nyújtottak. Jó rendszeres életet éltünk, talán egészségügyi szempontból nem volt a helyzet ott egész kielégítő. Kevés mozgás, semmi sport, csak séta, az is rövid ideig. Nekem a természet gyermekének, aki szabadban nőttem fel, szokatlan volt ez az életmód. Gondolom azért is lettem mindkét tanévben beteg. A bennünket nevelő apácák nemcsak jó pedagógusok, de kiváló pszichológusok is. Annak ellenére, hogy 170-en voltunk, találtak rá lehetőséget, hogy egyénien foglalkozzanak velünk. Jó módszerekkel, - akiben a legkisebb fogékonyság volt rá – nagyszerűen tudtak hatni. Engem, hamarosan kiismerve gyenge pontjaimat, teljesen a kezükben tartottak. Szelíden, simogatva próbálták szilaj vadságomat megfékezni. Ha ez tökéletesen nem is sikerült, de legalább uralkodni magamon megtanítottak. Úgyes rendjük volt a lelkiismeretünkre bízott 6 pont. Rend, szorgalom, magaviselet stb.-ből volt 6-6 pont, hiba nagyságához mérten apadtak a pontok, s ezt naponta nekünk kellett bediktálni. Tenyerüknél jobban ismerték kis embereiket. Nekem soh'se írták be bediktálásomnak megfelelően pont elvesztéseimet, mire érzékenyen ítéltem magam. Lélekben állandóan elkészültem keresztm elvesztésére /fájó dolog, mert kimenővasárnap elvesztését vontam maga után/, ezzel szemben mindég megdicsértek. Azért ez nekem nem sorolható érdememül. Anyám, Nagyapám és az egész család állandóan lelkiismeretességre, igazmondásra oktatott, sőt abban jó példával is járt előttem.

Intézeti létem kimagasló pontja lett természetesen a hangverseny, amit Apám ott adott. Nekem soh'se indokolta meg mi adta a koncert gondolatát. Mindenesetre én óriási dologba voltam, élveztem közvetítői szerepemet társaim csodálatáról nem is beszélve. Elzárt életünkben minden történés hatalmas arányokat öltött, meg aztán üde fantáziájú kölyöklányok voltunk. Az intézet zárdái, szigorú jellegébe a hangversenyt beleilleszteni igen nehéz volt. Apám eleinte Magyar Imre cigánybandájának kíséretével akarta. Pár napig úgy is nézett ki sikerülni fog. Azonban kedves „Notre-Merünk” /zárda főnöknő/ izgalmas tárgyalások után – biztosan – melyeket különböző öreg papokkal és más főnökasszonyokkal folytatott, nemet mondott. Meg is indokolta, egy apácázárda hírnevét meg kell őrizni. Félreértésekre adhatna okot a szülők előtt, hogy gyermekeiket zárdájukban egy cigányzenekar szórakoztatja. A rendezés persze rengeteg jövés-menés közben zajlott. A Notre-Mére és Apám közt én közvetítettem. A hirtelen megalakult rendezőbizottság feje Soeur Etelka volt. Róla tudtuk, hogy Kmetty Margit volt civilben. Magyar nyelv-irodalmat és történelmet tanította. Képzett, művelt, eszes nő, aki természetesen tökéletesen tudott magyarul. Intézetünk papja Hamvas

Endre /monsieur Amvas a sükt h alapján/, is tevékeny részt vállalt a rendezésből. Soeur Etelka csináltatott fából egy kis könyvet, tetején miniatűr hegedű, előtte ezüst táblán „Tele van a város akácfavirággal” c. nóta első sorának kottája. Ehhez is én adtam persze a kottát. Igen büszke voltam, szívem csak úgy dagadt a boldogságtól, pedig még csak az előkészületek folytak.

Végre ütött az óra, egy délután nagy tornatermünkbe gyűltünk ünneplő matróruháinkba feszítve – melyek sajnos meglehetősen ízléstelenek voltak, s ezt tudtuk is róluk – elfoglaltuk menedékesen felállított ülőhelyeinket. A pianínót középre húzták, szembe velünk, csakúgy mint ünnepen szokták, félkarélyba ült az összes apáca, tanárnő. Behoztak egy kis jour-asztalt, rajta bor, szódavíz, valami tészta-féle, a mellett ültek Apám, Incze Zoltán, ki végül is a kíséretet elvállalta /meregte is kék szemeit, ahogy már ő azt szokta, a nagyobbacska lányokra/, és áhzigazda szerepében Monsieur Hamvas. Megjegyzem, hogy ez a bor és szódavíz – azt hiszem – páratlan és egyedülálló volt az összes Miasszonyunk Sion zárdák életében. Felségesen szórakoztatott a dolog humoros része: Apám itt is soha nem tapasztalt módon megkavarta a helyzetet. Természetesen közemberként ültem a többi növendék közt, biztosan állíthatom, hogy abban a viszonylatban egyáltalán nem voltam gőgös. Eszembe se jutott, hogy én most már többnek tartsam magam társaimnál. Egyre azonban határozottan tisztán emlékszem, mérhetetlen szeretetet éreztem Apikám iránt, ettől majdnem elolvadtam ott ültömben. Nem emlékszem ki mondott bevezetőt, talán S. Etelka, s aztán megkezdődött. Felsírt az én drágám hegedűjén az ő szokott, utolérhetetlen előadásmódján az Őszi rózsa, ezzel kezdte. Tele van a város akácfavirággal, Száz szál gyertya, még volt egy hallgató, arra nem emlékszem. Ott ahol a Maros vize. Nyalka huszár csárdások. Utólag mértem fel, milyen páratlanul finoman válogatta meg műsorát, sziruposan szerelmes dalok nem szerepeltek. S. Etelka szavai kíséretében a Notre-Mére-rel együtt átadták a kis hegedű emléket. A kis asztalkánál M. Hamvas a csinos magas fekete pap jó házigazda volt, sűrűn töltögette a bort. A siker persze óriási, a kis hallgatóság el volt ragadtatva. Búcsúzóul engem még kiengedtek rövid időre a társalgóba. Hol még beszélgettem apámékkal.

És az én csodálatos lelkű édes Apám elérte, amit akart, minden vonalon nagy becsületet szerzett nekem.

Még az évvége elérkezte előtt késő tavasszal halt meg Plósz nagyapa, Negenega, Vera után neveztük így. Tüdőgyulladásban szívszélhűdés ölte meg. Anyám hetekig volt mellette, ápolta. Halála percéig tanár volt az Egyetemen. Hatalmas erős egyénisége képviselte a Plósz család gellérthegyi otthona levegőjének gerinczét. Az összefogó erő elmúltán bizonyos értelemben szét is hullott az egység. A családtagokban megépítettek kívül nem volt meg a központ. Azt kell mondanom, hogy az én drága, jó Mamikám volt az, aki azután a legtöbbet tette a Plósz család összefogása, tartása érdekében. Az ő bölcs, kiegyensúlyozott egyéniségében dominált a jóság. Azt tartotta, hogy az ember családtagjai olyanok amilyenek, úgy kell őket elfogadni és semmi sem mehet az összetartás rovására. Ezt az elvet aztán mással is megtartatta, maga járva jó példával elől. Simítgatta az egyenetlenségeket, sugározva jóságos szeretetét kitartóan. Természetesen alapjában véve könnyű dolga volt, hiszen a családban, a szülei építette alap megvolt.

Saját magunk csinálta naptárunkon kéjesen húztuk a vakáció előtti hónapokban a napokat, pontosan tudtuk hány van még vakációig. Természetemet azért nem tagadtam meg, az intézet túltáplált, kényelmes, vénecske lovával, öreg kocsisával a lehetőségekhez mérten a legnagyobb barátságot kötöttem. Már tűrhetően beletörődtem a házirendbe, csak esténként, mikor a hálóterembe vonultunk keresgéltem sajtó szívvel a Ménesi út odalátszó lámpái közt családi villáink körvonalait. Vagy egy-egy szép havas táj láttán futotta még el a könny szemeimet. Majd megvolt a vizsgánk, mindenki megkapta nyári feladatát, hány francia levelet és kinek kell írnia örömtől dagadó szívvel indultunk haza.

Hosszú utamat kis Apikám kíséretével vonaton tettem meg Fráter Gyurka, Zoli, meg az öreg Nemesné Zsófi nénénkkel együtt. Zsófi néni nem rokonunk, csak Julie nmama barátnéja, kinek Lajos fia Apám muzsikus barátja, ki gyönyörűen kíserte zongorán. Otthonomat mindég szerettem, szívesen fogadtam el életrendjét, hát még intézetből hazatérve. Úgy éreztem nem bírok magammal, de azért ezen a nyáron Apám nem engedett teljesen szabadjára, gazdasági dolgokban kellett neki segítenem. Amúgy is hajnalba keltem így maradt idő bőven szórakozásra. Házunk soh'se volt vendég nélkül, többnyire rokonok, Zsófi n.-t is beleértve. Zsófi mama zsarnokoskodott egészen házunk népén, hősiesen túrtük. Talán még én kis nyelvpritty voltam a legbátrabb és mondogattam neki igazságaimat. Hogyne, mikor legtöbbet lovaglásért, hajtásért szidott: „durva nagy kezeid és lábaid lesznek” mondogatta. Egyszer kis összejövetel után pedig kacérsággal vádolt. Mire én szelíd kis pofával megkérdeztem: „Hát az hogy volt Zsófi néni, mikor fiatalasszony korában valaki könyökig csókolgatta a karját?” hatásosan gyümölcsöztettem nénéimtől hallottakat, mert aztán már békét hagyott Zofie mama.

A házunk előtti kertben tennis-pályát építettek, sokat tenniseztünk Fráter unokabátyáimmal, különösen Zolival, ki katonaiskolás korában tennis-bajnok volt. Nagy türelemmel tanítgatott. Jártuk a szomszéd falvakban lakó barátokat mi is néha szüleinkkel. Kitörő vidámsággal vettem magam a kínálkozó alkalmak közepébe egyaránt örülve, apróbb és nagyobb lehetőségeknek.

Zolival és Gyurival is harmonikus együttesünk jó testvérbátyként kényeztettek. Pedig türelmüket szélvári természetemmel sokszor tettem próbára. Ha bendégségbe mentünk a fiúk idejében szépen felöltözve, simára fésült hajjal várták indulásunkat. Óvatosan mögéjük osonva, villámgyorsan hátulról kezemmel végigszántottam a szép sima frizurát. Gyuri nyugodtan elővette fésűjét a zsebéből, de a hevesebb Zoli néha összeszorított fogakkal kapta el csuklóm, azt hiszem szívesen adott volna pár megérdemelt nyaklevest. Tiszták és végtelen ápoltak voltak a fiúk, de Gyuri még igen kényes természet is, undorodós. Ebéd közben rémes undorító dolgokat beszéltem neki. Az volt a szokása, ha nagyon undorodott köhögött. Mikor beszédeimet megsokallta felugrott köhögve az asztaltól, szaladt ki a kertbe, én utána s kiabáltam tovább Zsófi néni mitesszereiről szóló meséimet. Mire szegény valóságos köhögőgörcsöt kapott. Ilyen rettenetes kis perszóna voltam, igazán csodálom, hogy Gyuri egy alkalmas pillanatban négy szemközt nem kapta el kis frakkomat és vert meg istenesen. De az ő türelme kifogyhatatlan volt. Nővérük a szép szőke, komoly Magda is gyakran volt nálunk. Tamás bátyámnak első házasságából is volt egy fia, Ferenc, kit azonban én már nem ismerhettem, mert születésem előtti időkben lett fiatalon öngyilkos. Kis Szabolcska pedig, egész kis gyermekkorom játszópajtása még kis korában vakbélgyulladás következtében, mert későn műtötték szegényke meghalt. Azonban minden csintalankodásom ellenére érezték a fiúk, hogy milyen őszintén ragaszkodom hozzájuk és így kapcsolatunkból soha el nem múló, szerető, komoly, baráti érzés születik.

V. fejezet

Csendes, árnyékokkal telt kert, a falu felől már csak az Érbeli békák hangversenye hangzik. A nyári est mézédés illatoktól sűrű. Tücskök cirpelnak szorgalmasan, egy-egy kutya vakkant. Kertünk útai a szokástól eltérően gyepesek, ribizli és köszméte bokrok szegélyezik. A ház közelében pokrócon heverünk Plósz Gyurival. Csillaghullást nézünk, augusztus van. Egy-egy csillagképet Gyuri megmagyaráz, közben nagyokat hallgatunk. Szinte kézzelfogható harmonikus megértés van köztünk. Igaz az a tétel, hogy akik nagyon közel állnak egymáshoz, azok jól tudnak hallgatni együtt. Valóban, ott már nincsen gátlás, **gene** két ember között, akik mernek együtt hallgatni. Béke mindenütt körülöttünk és bennünk egyaránt. Anyai hívó szóra rezzenünk fel: „10 óra gyerekek, feküdni”. De jó Anyám bekísér szobámba, nézi, hogy

vetkőzöm. „Bodrikám, azért ezután ezt ne csináljátok, nagyok vagytok már ahhoz, hogy együtt heverésszetek a sötétben”.

Megdöbbenésemet nem árulom el, de alig tudok belőle magamhoz térni. Gondolataim rajzanak a fejemben, olyan nagy gyerek vagyok, hogy csak nehezen fogom fel, mit jelent Anyám tilalma. Végül rájövök, hiszen falusi gyerek létemre látom az életet. Anyámnak tökéletesen igaza van, figyelmeztetnie kellett. Viszont én mégis ettől kezdve gondoltam leány voltomra ez az eset megmaradt valahogy az emlékezetembe. Ezek szerint mégis nehéz eldönteni jó-e ilyesmire egy gyermeket figyelmeztetni? Hiszen így mi magunk ültetjük a gondolatot a fejébe. Én is elkezdtem elmélkedni, visszanztem addigi kis életem különböző mozzanataira. Rájövök, hogy ösztönösen mily sokszor voltam én kacér már 10 éves koromtól kezdve. Sokszor hittem azt, hogy szerelem dobogtatja meg szívem, mégis inkább fiúmódra gondolkodtam. Szerelmem tárgyai hamarosan változtak, s rendszerint felnőtt fiúk, kiknek szerelmeimről fogalmuk sincs. Egész sereg fiú Józsi és Gyuri osztálytársai közül, jó pajtásom, s utólag jövök rá, mit is jelenthetett, mikor egyik kibontott, óriási hajam megsimogatta egy táncórán, s attól kezdve kis hercegnőjének nevezett. Ifjú lovagjaim hódolata nem jut az agyamig és így akaratomon kívül a kegyetlenségig gyöttröm őket. Ha tudatosan csinálnám, végtelen raffináltnak lehetne nevezni. De a férfiebriók már későbbi szokásaikat hordják magukban, így tetszik nekik a kegyetlenség és kedvesség pergő változata. Én pedig táncolok nyugodtan köztük, szívemben egy-egy nagy fiú képét őrizve, de ezt is fővenyen, sohse mélyen, a legkisebb fuvalom elsepri. Lényemben uralkodó vonás a jókedv, s a jókedvű ember nem szokott sokat szenvedni. Különben is a Plósz unokák egymásközi hangneme örökké csipkelődő, megtanuljuk egymáson az állandó szellemi fegyverbenlétet. Szerencsére a sértődésnek se lehet közöttünk helye. Aki mégis érzékenységében sértetten visszavonul, ezzel magának csinál bajt, a többi mit se törődik vele. Egészséges fiatalok logikája, ma is annak tartom. Valójában a természet rendjének, aki bírja marja elve. Én sokszor érzékenykedtem, de megtanultam – legalább – uralkodni magamon. Mindannyian jó fegyverekkel indultunk hát az élet harcára. Egymásra gyakorolt hatásunk nagyságát semmi se moshatja el. Távollét, ritka találkozás. Szép ajándék ez mind a hetőnknek, több mint a rokonság.

XXX

Második intézeti évem utáni nyáron ismét Csokalyon vagyok Stefiéknél. Forró nyári nap fülledt csendjében tompán puffannak rakettjeink a labdákon. A tennis-pálya mellett álló szomorúkőrisfa alatti padon ülnek nézőink. Ott van Farkas Lóránd is. Pályacsere, amerikai hármast játszunk, egyedül maradok, szerválnom kell. A pályacserével járó labdakeresés stb. miatt várunk. Kezemben ütővel, 2 labdával álldogálok, figyelem a fa alatti társaságot, feketekávét szervíroznak. Farkas Lóránd lényében, mióta ismerem bosszant valami, bizonyára a felnőtt ember semmibevevése. Egyszerre ördögi gondolatom támad, jó lenne azt a vakító fehér kabátot kávéval végig önteni. A fess, csizmás, hófehér kabátos fiatalember bal tenyerén tartott kávécsészéjével kb. 15 méterre áll tőlem. Akkor már meglehetősen tudtam helyezni, megcéloztam a kávécsészét, a labdát csak alig ütöttem meg, félek Stefi nénitől, el ne törjem a csészét. Úgy látszik, Belzebúb legkisebb inasa arra járt éppen s nekem, kis földi hűgának segített. De a kávé gyönyörűen odaborult, ahova szántam, s a csésze ép maradt. F. Lóránd annál sokkal jobban nevelt fiatalember, semhogy bosszúságát elárulná, de nem kellett élénk fantázia kitalálására, mit gondolhatott. Mindenesetre sürgősen hazavonult. Kettőnk kapcsolatában ez volt a kezdet.

Ezen a nyáron az előző évben tragikusan, fiatalon meghalt Asbóth Gizi néni utáni gyász még alig telt el, drága kis Nanikánk halt meg. Nagyapát valamivel többel, mint egy

évvel élte csak túl. És másfél év leforgása alatt elvesztettünk három szeretett tagját a Plósz családnak.

Nekem ezen a nyáron már rengeteg a dolgom. Apám végleg hazahozott az intézetből, s pár hónap múlva elment Pestre. Magyar állampolgár lesz és újra művészetének él, hangversenyeket ad. Sok nehézséggel, küzdelmekkel telt életünk van Anyámmal. Most már én vezetem egészen a gazdaságot, Anyám a pénzügyi részét.

Tekintettel 16 évemre elég nagy feladat, de nagy igyekezettel csinálom, természetesen azért nem jól. Viszont akaratom nem múlik. Tudatlanságomat idővel pótolom, vagyis sötét hajnaltól késő estig a munkánál vagyok. Egy hirtelen felmerült problémához, melyhez nem értek, ezt ügyesen kell lepleznom, mert az egyszerű falusi munkásember vezetése nem engedi a tétovázást. Természetesen közbe lázasan kutatok minden után, amihez nem értek. Rövidesen megtanulom az eke és a vetőgép beállítását, de azt is, hogy egy eke naponta mennyit szánthat fel, hova mennyi igát kell küldeni betakarításhoz. A nagy magtár kulcsának birtoklása is sok fáradtsággal jár, minden onnan kivitt szem termény jelenlétben történik. Fő nehézségem a régi, elkapatott vezetőgarnitúra, a gazda 2 éves korom óta ismer, nehéz előtte tekintélyt tartani. Az elmúlt pár év alatt Apám ismét művészete felé hajlik, kevesebbet törődik a gazdasággal. A gazda megszokta, hogy saját feje szerint intézze a dolgokat, ez pedig kényelmesen megy. Én a tökéletes felé törekedve, hamarosan belátom, hogy az idő pénz. Jaj, de népemmel milyen nehéz ezt megértetni. Látom, nekem mindenütt elől kell járni. Én meg csak egy szegény lánygyermek volnék, vagy mi a csuda. De azért, ha döcögve is, megy a dolog, ugyanis mindég a tettek embere voltam. Dolgomat megkönnyíti, hogy szüleimtől megtanultam az emberekkel bánni. Eddig káromkodni még nem tudtam, de ezt is gyorsan megtanulom, s szükséges pillanatokban alkalmazom is. Ma már szinte hihetetlennek tűnik nekem is, hogyan bírtam meglenni fejlődő gyermek létem oly kevés alvással. Igaz, hogyha vendég volt s Anyám behívatott akármilyen érdekes vendég mellett ültem is, egy jó óra alatt elálmosodtam. Akkor kiszaladtam mindég a nagy diófa húsébe, a kút mellett felállított fürdőkádhoz, ez állandóan jéghideg vízzel telt volt. Beleugrottam, s a friss víz egy időre mindég magamhoz térített. Ha a mezőn voltam, járkáltam, akkor bírtam.

Mikor parányi viharlámpámmal, sötét hajnalon egyik istállótól a másikig ballagok, eszembe jut, hogy fiatal lány létemre mást is csinálhatnék. Minden gondolatom a gazdaság, olyan sokat fő a fejem és olyan gyengének, tudatlannak érzem magam. Mégis nagyon szeretem új foglalkozásom, nem is tudok elégedetlen, sötét gondolatokról, ezek szerint akkor ez nekem mégse nehéz? Nem, mert akkor már kezdtem gyökeret verni abba a jó humuszos földbe.

Egyik fogásba a lóiga, másikba az ökrök szántanak, én ülök a barázda végén újonnan telepített szőlőnk dombja tövében. Elöttem a megszokott kép, a falu, a rétek, a kis tölgyfaerdő. Semmihez sem hasonlítható földszag csapódik orromba. Szemeim a barázdákon, eleinte azt figyelem egyformán vannak-e az ekék beállítva, egyenlően vágna? Aztán egyszerre különös, szaggatott, mondhatnám pogány fohász szakad ki bensőmből, hálával telt nagy érzés fog el. Tudatossá válik, hogy ez az a pillanat, mikor örökre elszakíthatatlanul egygé váltunk, földünk és én. Azt értem, gyökereim akkor fakadtak meg Semjénben. Megtudom azt is, hogy ennél átszellemültebben, nagyobb alázattal, Isten trónusához járulni, soha seholy nem fogok. Ezt ma is így látom, pedig itt írógépem mellett dolgozva, sorsával megelégedett ember vagyok. Sokszor magam se tudom, hogy fér a kettő össze? Valahol azt olvastam: az ember alkalmazkodó képessége határtalan, így is van. Érzésvilágom legmélyén elszakíthatatlanul ott maradtam Semjénben ma is a föld gyermekeként. Élniakarásom azonban úgy látszik mindennél erősebb. Viszont ha élni akarok teljesen megváltozott környezetben, hasonlítani kell ahhoz. Pedig a földhöz szokott növény nehezen bocsájthatgyökeret a kövek közt.

Azért földmunkáló életemet változatosan, úgy legényember módjára élem. Ha el tudok szakítani pár órát, felnyergelem lovamat s leggyakrabban Gálospetriben Fráter Pista bácsiéknál találom magam. Fráter Tibor unokabátyám aranyos kedélyét élvezem, Xandrinnal, kis feleségével is jól vagyok. Rengeteget mulatunk Tibor nagyszerű utánzóképeségén.

Anyám meghagyásából minden alkalommal felkeresem Tibor nagyanyját, Fráter Vinczénét, Bernát Ilka nagymamát. Tibor kísér rendszerint át. Egyik alkalommal kicsit nagyanyja háta mögé ül, csak én látom. Csendben van, de pontosan utánozza Ilka nagymama ideges arcrángásait, ami már azért is különösen mulattató, mert megtévesztésig hasonlít nagyanyjára. Azt hiszem szétpukkanok nevetésem visszafolytásával. Alig tudok udvariasan beszélgetni. Aztán Ilka néni kedvenc témájába kezd, szidja Róthot „pogány”-nak nevezett szomszédját. Tibor hergelő kérdéseket vet közbe angyali szelíd képpel. Különbösen Ilka nagymamával sokat meséltetek Julie nagymamáról is, kivel ők természetesen összejártak annakidején. Ő mondta, hogy rendkívüli módon hasonlítok alakra, mozgásra nagyanyámra. Természetesen én már akkor tisztában voltam, hogy az ő híres szépségére nem érhető a hasonlóság, mert arról nálam szó sem lehetett. A lányunokák közül legjobban a szép Julie nagymamára Fráter Magda unokanővérem hasonlít, csak hogy ő szőke, kékszemű.

Az én kedves Tiborom mindenkit kiviccel, szellemesen, mulatságosan, Dráveczky Jóskát – kit, Isten tudja, miért – Szuszinak nevez el, annak feleségét Kubinyi Ellát. Mindezt azonban oly kedvesen teszi, hogy nem lehet reá megharagudni. Tiboréknál is van tennispálya, s mert nem szeretek csomaggal bíbelődni egyszerű kis nyári ruhát tartok Petriben is, Csokalyon is. Nagy tennis összefutásokat rendezünk, az elég közel lévő körtvélyesről a Balázsiak is gyakran átjönnek. Kezdem magam jó közepes tennisjátékossá kinőni. Egyszer – emlékszem – egy váradai tennisjátékos, komoly versenyző nő volt kinn és velem mentették meg az Érmente becsületét. Szerválásommal talán 6-3-ra győzött a nő csak.

Hosszú téli estékre is gyakran átszaladok, ott is alszom Petriben. Minden kis alkalmat megragadunk az együttlétre, s mindég vidámak vagyunk. A drága szelídlelkű Vilma néni és Pista bácsi, Tibor szülei, kik a fiatalokkal laknak, is velünk tartanak. Kora reggel János Kocsis nyergel nekem és még a ház ébredése előtt, az ablakon kiugorva, hazamegyek.

A máskor különben csendben élő Érmente, a következő nyáron valahogyan megpendült, többet szórakozik. Még az öreg Szillasiék /Bujanovits Irm néni/, Wágnerék /Bujanovits Eti néni/ is rendezik a jó cigányos mulatságokat. Ha nyári mulatságra megyünk s az hétköznapra esik, bizony hajnalba csak átöltözöm, lóra ülök s megyek ki a dolgom után. A legtöbb összejöveteleken cigány van. Farkas Lóránd szépen hegedül, a tánc szüneteiben átveszi a prímás hegedűjét s gyöngyszemekként peregnek a szép nóták. Ez tetszik nekem, hogyne tetszene, hisz alapjában véve egyik részem még gyermek maradt. Imponál elsősorban, hogy egy felnőtt fiatalember foglalkozik velem. Lóránd fess fiú, rá tökéletesen illik a lefordíthatatlan mondás: qiatre et pingle. Jó barátja, gazdásztársa, Csuha Ernő találóan írja, róla írt egyik versében: „A csizmáját Koller nyeste /híres debreceni csizmadia/, ápolt és illatos”.

Míg Lacival, Lóránd öccsével igazi jó pajtások vagyunk, nekem a tapasztalatlan fiatalnak is feltűnik, milyen más a kapcsolatunk Lóránddal.

XXX

Még, hogy úgy mondjam diákkoromtól kezdve kedves barátság fűzött Lovas Dani bácsihoz. Neki Semjén tőlünk eső másik oldalán a falutól kb. 2 ½ km-re volt az egyik birtoka, a Fekete. Télies délutánokon ha lóháton kóboroltam, felkerestem tanyáján tudva, hogy olyankor ott szokott tartózkodni. Mindent végig mutogatott, persze szép és sok csikóját élveztem nagyon. A kedves, jóságos Dani bácsi, apai barátom lett. Aztán amikor leszállt a

korai téli este, tanyasi házában megvendégelt, finom fölös kávéval, kaláccsal. A család különben Érmihályfalván lakott.

Mikor már én gazdálkodtam, Dani bácsi visszaadta látogatásaimat, felkeresett tanyánkon. Ő is mindent megmutogattatott magának, még a magtárpadláson levő előkészített vetőmagvakat is. Legidősebb fia, Károly lett aztán később jó pajtásom. Ha Halle-ből, hol a gazdasági akadémiát végezte hazajött nyári szünidőre, sokat lovacskáztunk együtt, mert neki is nagy passziója volt a „ló”.

Anyám, Fráter Tiborné Xandrinkával minden hónap első péntekjén gyónni, áldozni járt Érkeserűbe, így csütörtökön a mihályfalvi heti vásárról Tibor, Xandrinkával egyenesen kijött hozzánk a tanyára. Kellemesen töltjük együtt az estét, s hajnalba Anyám Xandrinkával a mi kocsinkon megy Keserűbe. Pár alkalommal, mert Lóránd is a vásárban volt, őt is meghívtuk. A minden két fiatalnál szokásosan adódó összeboronálni akaró fél, harmadik, nálunk is megvolt Tibor személyében, ő már gimnazista koruktól állandóan együtt tanult gazdasági akadémiai végzettségükig Lóránddal és igen nagy barátok maradtak később is. Jó Tiborunk fontoskodását hagytuk, mulattunk rajta, végül mindkettőnk iránti szeretetből tette s ha mesterkedései érzelmeinkkel ellenkeznek, természetesen eredménytelenek maradtak volna.

Egy langyos márciusvégi estén, vacsora után elhatározzuk Lóránddal, hogy a már visszavonult Anyámnak gramofonnal éjjeli zenét adunk. A hálószoba ablaka elé cipeljük hát gramofonunkat, kiválasztom, tudva, hogy ezt neki írta a „Hívlak akkor is ha nem jössz” c. nótáját Apámnak, s kisvártatva fel is csendül kedves hangja. – És én közben dobogó szívvel ekkor hallhattam életemben az első vallomást, a hold szégyenlősen felhők mögé dugja arcát, én pedig azt hittem senki se lát. Mire előbújt az öreg hold, sugarai egy jegyespárra hulltak ezüstösen.

Az erre következő idők nagyon szépek voltak, mintha kicsit álmvilágba éltem volna, rengeteg gyönyörű virágot kaptam, sok apró és nagyobb figyelemmel halmozott el Lóránd.

Természetesen ez idő alatt a munkámhoz se lettem hűtlen, de azért álmatlanságot, álmatlanságra halmoztam. Végül azért a hosszú ideje tartó nagy testi erőfeszítés nem lett rám hatástalan, lefogytam erősen s gyomoridegességem, majd savtúltengésem lett. Nem sokat hederítettem rá, folytattam az iramot.

Eljegyzésünket Budapesten tartottuk, tekintettel Apámra, aki akkor mint friss magyar állampolgár még nem kaphatott útlevelet. Pesten élő minden családtagunk részvételével az országos Kaszinóban volt az eljegyzési vacsora. A vacsoraasztalnál ünnepélyesen húzta ujjamra Fráter Béla bácsi a karikagyűrűt. Apám fivére, Béla bácsi az általában tehetséges Fráter-hajtások közül a másik alkotó művész. Ő is magyar nótákat ír, gyönyörűeket. Kedvenc hangszere a cselló, ezen kísérve magát szokta nótáit előadni. Az ő leánya Fráter Ilona, Duczinak becézzük. Képzet muzsikus, végezte a zeneakadémiát szép hanggal, nagyon szépen adja elő apja nótáit. Eljegyzésem egyik legszebb asszony, viruló rózsás bőrrel, kedves kacagásával. Az ura a komoly, csendes Hajós Gergely, két gyermekük, Geri és Józsi is megvannak már ezidőben. Kis Magyar Imre játszott teljes bandájával és én féltánc eszű leányzó kimondhatatlanul élveztem a nagy csárdásokat, melyeket többnyire Laci sógorommal lejtettem. Csárdást u.i. mi ketten táncoltunk egyforma felfogásban. Persze igen meg voltam hatva a sok szép ékszertől, miket kedves gavallér Apósom és Anyósom adtak a Lóránd szép Briliáns gyűrűjén kívül. Mert ők olyan jóságosak.

Aztán a kedves melegfényű nyári napok, jegyességünk ideje eltelt. Bármennyire nagy igyekezettel láttam is el munkámat, azért, mint említettem, álmvilágba éltem. S eljött az ősz, a mi esküvőnk kitűzött ideje. Akkorra már Apikám is haza tudott jönni, ő nagy esküvőt tervezett. Esküvő előtti napokban Anyám óhajára első önálló háziasszonyi

tevékenkedésemet valósítottam meg, amikor az összes edény- és üvegneműt Csokalyon helyreraktam. Szörnyen ölt a buzgóság, emlékszem reá.

Végül pedig felvirradt az esküvő napja. Nagy izgalmamat százszorososan vizsgálóttihez hasonlíthatom, az biztos, hogy jóformán nem is láttam, hallottam tisztán, olyan ködbeburkolt minden körülöttem. Esküvő előtt nagy izgalom a vőlegény kérésé miatt. Lóránd előző napon elküldte kocsiját, azt tervezve, hogy ő autóval jön majd családjával. Az előző napok gyönyörű napsütését azonban hatalmas eső váltotta fel, s az autó alig tudott rossz földutainkon bevánszorogni. Hatalmas késéssel ugyan, szakadó esőben, de megérkeztünk a faluba. Angyali kis Katika nénim rengeteg szép élő virága díszítette a templomot – ezeket mind inkább hallomásból tudom – Végh Józsi bácsi, mint mondják gyönyörűen beszélt. Méltán volt ő is meghatott, hisz még keresztelt is engem. Én a beszédből csak valami kis madárra emlékszem. A község házára és a templomba a patakokban folyó vízen át drága Tibor botosvőfélyem ölbe vitt. Pestről is ott volt, rokonaim közül, aki csak tudott. Józsi és Gyuri, mint elegáns vőfélyek persze, hogy ott szerepeltek. Csiha Ernő barátunk remek verset írt mindkettőnkhez: *Alea iacta est, nincsen visszatérés, nem segít sem sírás sem kérés, sem autókésés /ezt utólag toldotta be a betyár/ tovább: Voltam az Érmellék deli ifjú legénye, Leányos mamáknak szívbéli reménye. Dobogtak értem hajadoni szívek, Egyházi zsinaton, ha eljegyeztem zokogtak a hívek. Volt azonban ennek a Lóránd versének egy olyan passzusa is: „Átkozott Cenk Tibor megástad, jól megástad a vermet”, ez persze Fráter Tiborra szólt. Az én versem elejére nem emlékszem, csak részleteire. Én voltam a semjéni gazdaság lelke, A jó Balog kérem bennem kedvét lelte. Ez volt a bizonyos régi gazda, aki azt hiszem mindenben inkább lelte kedvét, mint bennem. Huncut Ernő megfigyelte, hogy mindég azzal kezdtem a Baloghoz intézett mondatomat „Balog kérem”. Még szó volt az én versemben valami „papucsom, papucsom, hímzett kis papucsomról” is, sajnos többre már nem emlékszem, pedig jól sikerült, szellemes dolgok voltak. Úgy éjfél tájban olvasta fel őket Ernőkénk, az egész vendégsereg nagy tetszését megnyerve vele.*

Így 1927 október 17.-ike éjjelén búcsút mondtam hát könnyű szívvel drága napfényes otthonomnak, Csokalyra tettem át székhelyemet. Kisebbszerű állatseregletemet magammal vittem és megkezdtem kis életem egy újabb – az eddigiektől merőben eltérő – fejezetét. A semjéni gazdaság vezetésében Zumpfe Ferenc a kedves, becsületes később igazi támaszunk lépett intézőként örökömbe.

VI. fejezet

Lóránd apja Farkas Gábor, nyugalmazott huszárkapitány, édesanyja Fényes Irma tehát, mint minden Fényes rokona a Frátereknek. A családfák szerint Fényes, vagy annak valamilyen leszármazottja fiú vesz el mindég Fráter családból származó leányt. A mi esetünkben is így történt.

Az uram családjának 2-3 generáció előtti dolgairól megközelítőleg se tudok annyit, mint a miénkről. Nem volt kitől kérdezgetni. Áldott jólelkű Apósom a rövid együttöltött idő alatt elég sokat mesélt, de az egész régi dolgokra nem került sor. Ő ugyanis házasságunk 2.-ik évében meghalt. Lóránd apai nagyszülei: Farkas Albert pár éves korában maradt árván, édesapjára hanyattvágódott lova ráesett, azonnal meghalt. Rámaradt vagyonát gyámjai kezelték. Neki még a mindég elég szép földesi birtoka csak töredéke volt a réginek. Albert nagyapa érdekes ember, aki változatos életet él a Hortobágy pusztán, ahol máltai biztos. Családja Irén, Gábor, Ilonka nevű gyermekeivel Debreczenbe él. Irén először Kovácsné, ebből a házasságból gyermekei: Karolin és Emilia, majd Simonffyné lesz és Irénke nevű leánya születik még. Ilonka néni először Sebőkne volt, majd Balogh Elemérné lesz.

Anyósom apja Fényes Balázs, anyja Nagy Piroska volt, ki igen korán meghalt, így Kisanyám /a fiúk nevezték el így, mindketten magasabbak u.i. anyjuknál/ árván nőtt fel. A

kisleánynak apja sok gyermektelen testvére fogta pártját. Balázs nagyapáék sokan voltak testvérek.

Kisanyám fiait nagyszerűen, következetesen, igazságosan és szigorúan neveli. Sikerül is lelküket becsületesnek, egyenesnek formálnia. A fiúk szüleiktől csak szépet és jót láthatnak, azok oly békésen, harmonikusan élnek. Megjegyzem ez a szép életük nekem is feltűnt még jóval a családba kerülésem előtt és igen nagy hatást tett reám. Az „Ordasok” lelkivilága felnőtt, nagy fiú létükre is jóságos mindketten az idealizmus felé hajlanak inkább, de kötelességeik teljesítésében olyan Plósz nagyapásan gondolkodnak ők is. Lóránd a gazdasági akadémiát, Laci jogot végzett, mindketten kitűnő eredménnyel. Különben fess fiúk, remek táncosok, jó sportemberek, pedig bosszantóan keveset foglalkoznak a sportokkal, viszont mindenben elsők.

Anyám kedves kis történetet mesélt el nekem. Amikor Apám képviselő lett, a környéken végig látogatták az ottlakó családokat. Így Csokalyra is eljutottak. Apósom még huszár korukból jó barátja volt Apámnak, első fiát is utána keresztelteti Lórándnak. Anyámék látogatásakor Apósom behívatta a még matrózruhas fiait bemutatni. Lóránd 10, Laci 5 éves volt akkor. Bemutatkozásukkor kedvesen, gavallérosan mondta Apósom Anyámnak „Majd ezekből a fiúkból veszi el valamelyik a maga lányát”. Én akkor mint egy éves, reménytelen csemete, otthon valék.

Aztán életünk kialakulásakor már sajnos Lórándot nagyon keveset lehetett látni, fülíg úszik rengeteg gazdasági dolgában. Egyáltalán sokkal több együttlételem tételeztem fel elképzeléseimben. Azt hiszem, túl fegyelmezett ifjú házaspár voltunk. Pedig hogy vágytam volna együtt kóborolni lóháton. Így aztán egyedül mentem, nagyritkán, ha otthon volt, Laci kísért el. Lóránd különben nem csinál titkot belőle, nagy öröme szolgálna, ha én is leszoknék a lovaglásról. Ezt mai napig se tudom megérteni, hogy tételezhettem rólam ilyesmit fel. Ő a nőies nőket szerette, közben engem vett el, aki mai napig több mint félig fiú vagyok, ez a kicsi nüansz meglehetősen nagy tragédia mindkettőnknek. Egyszer azt mondta, úgy képzelte, engem, kis fiát, majd a saját ízlésének megfelelően fog megáhozz nevelni. Mit tudta ő szegény, hogy mi lakik abba az ártatlan leányzóba, hiszen még maga a leány se tudta akkor. Mindenesetre én meglehetősen híjjával valék bizony a jóságos női tulajdonságoknak, talán azok huncut vonásai tették bennem csupán a nőt. Tömértelen hibám egyike volt az is, hogy én nem is igen akartam átalakulni nőnek, valószínűleg nem is tudtam volna. Hiába, a nyugtalanság sarkantyúja velem született, egész életemben bökdösött. Az engem körülvevők nőiességébe gyönyörködve sütkéreztem, de hasonlítani hozzájuk? Azt a világot se.

Mindenesetre az elgondolás elméletében könnyűnek látszik, hogy a semjéni teljhatalmú gazdaságvezető egyik napról a másikra háziasszonnyá válva szendén beül az árnyékos szobába gazdasszonykodni. Talán magam is inkább így képzeltem, ha egyáltalán megjárja ez az eszemet. De a valóságban sajnos ez szívettépően nehéz volt. Egy az, hogy a háztartáshoz semmit sem értettem, mindent az alfájától annak kellett megtanulnom, másrészt pár nap alatt láttam, hogy tökéletesen más világ. Gyűlöletesen aprólékos, sok időt rabló, de nem produktív. Keservesen jutott az eszembe, hogy mikor egy dombtetőn állodogálva elhatároztam, a dombok homokfelületét akácfával kell megkötni, már 2 év múltán hogy kizöldültek egymás után dombjaink. Én ezeket a méreteket szoktam meg. Vagyis zseni fiatal lány létemre megismertem a teremtő, férfimunkát. Abban az időben velem született nőies kis látkörömet kellett merészen tágitani, most pedig belé kellett préselni magamat a szűk házi keretek közé. Pedig igazán bennem semmi nagyság se volt, csak a háztartás keretei mikroszkopikusan kicsik. Aztán kilógtam kereteiből itt is, ott is. Mellékesen földet béreltem, pár holdat, disznót hizlaltam eladásra, tehenészettel foglalkoztam, üzleteltem. Soh'se tudtam és fogom tudni a háztáji dolgot különleges élvezettel csinálni. Elvégzem mert kötelességem, s mert minden munkát szívesen csinálok, úgy ezt is, de lenézem. Pedig nekem Csokalyon nagy háztartásom volt. Még bele se gyakorlódtam a gazdaságba, megint nekifogtam tanulni,

tapasztalni. Kisanyám elfogyhatatlan jóakarattal segített tanácsaival, nélküle nem is tudom mi lett volna belőlem.

Mikor személyünkkel az élet ilyen mérvű játékot játszik, egyensúlyban maradni szinte lehetetlen. Nagy nehezen visszanyert egyensúlyomért sok köszönet jár a lovaknak. Viszont úgy vélem az élet eme játékának tudható be az is, hogy örökre ezermesternek maradtam, aki sok dologhoz kicsit ért. Mint említettem tanulmányaimat befejezni nem tudtam, gazdaságot kellett vezetnem, de ehhez se érttem, mire egy kicsit beletanultam, megkísértem nagy méreteit férfimódra követni, akkor asszonnyá kellett lenni. Ez a billegés a mérlegen nem maradhatott nyom nélkül.

Azonban ezek a sebek belül maradtak, takargattam minden igyekezetemmel. Naponta elmentem lovagolni, legfeljebb a lovam tudhatott volna efélékről. Mikor nagyon tele lett a szívem, hatalmas vágtaiba tettem bele minden bűmat.

Természetesen, mint mindenben úgy háziasszonyi vonalon is darabba maradtam, gazdának háziasszony, háziasszonynak gazda.

Azért végtére is beleszoktam új helyzetembe, hiszen megint nagy igyekezettel tanultam, mert ezúttal szerelmes voltam, még pedig nagyon. Nem hortelen, inkább házasságom után jött, s nem is rövid időre, nagyon sok évig tartott. Nem volt más vágyam, csak az, hogy tökéletes otthont varázsoljak szívem hivatalos lovagjának.

Nekünk is volt kezdetben nehézségünk elég, mert amerre szemünk ellátott, mindenütt adósság és adósság. Természetes következményként mi is ezzel kezdtük életünket. De erre csak pár szót szánok, mert ez nem pénzügyi beszámoló, szívesen szentelek fél oldalakat egy kis virágnak, vagy tavaszi naplementének, de a pénznek nem. Pénzistennek soh'se áldoztam hódolattal, csak addig érdekelt, míg megszereztem belőle valamennyit, a legszükségesebbet. Különösen érdekelt olyankor a pénzszerzés, amikor arra kevés lehetőségem volt. Tökéletesen bele vagyok nyugodva, hogy pénzem sok soh'se lesz, nem is volt. Hiába, pénzisten megköveteli az alázatos hódolatot.

Szépen, kis zökkenőkkel peregték háziasszonyi ténykedéssel telt napjaim. Megtaláltam dolgaim sorját, jól megszűfoltam velük 1-1 napot. Nem volt nehéz feladat sok dolgot találni egy olyan méretű háztartásban, ahol még a háziasszony a saját bőrén jött rá arra a tételre is, hogy üres kamarának bolond a gazdasszonya, u.i. első kamarám befőtjei a szállítás következtében megromlottak. Amikor elkezdtek a gyümölcsök májusban érni, akkor megkezdődött a befőzés, késő őszig. Télen meg a disznóölések járták, tároltunk nyárára. De azért természetemnek megfelelően igyekeztem csendes falusi életmenetembe változatot vinni.

Házasságom 14.-ik hónapjában megszületett első kislányunk: Marika. Azt elmondhatom, hogy törvényesen kellene megtiltani a 21 éven alóli lányoknak a férjhezmenést. Szegény drága kis Marikámnak igazi széjjel bélelt gyermek volt az anyja.

Csokaly nagyon szép helyen fekszik a bihari dombláncolat szélén, az alföld kezdeténél. Keresztülszeli az Ér folyó, mely erre már komolyabb lassú folyó. Zombékos, nádas, rétes helyek. Pappszászék tőzsomszédásunkban laknak, sőt házuk másik szomszédjában van a Bükk-ház /valamikor ezé a családé volt/, hol Anyósom és apósom laknak. Kertjeink alatt folyó Ér azon a darabon kanalizálva van, ott 4 méter mély. A kertek és a folyó közt kaszáló, a mi kertünkben jegenyefasor vezet odáig. Szépek, választékos gonddal beültetett kertek. Ez drága jó Anyámnak okoz igazi gyönyörűséget, ő a nagy kertész, ottlétekor élvezettel is sétálgat a Drágám benne. Sok és nagy fenyőfa, fanagyságú tulyagigantikák, azon a vidéken igen ritkák. A virágzó bokrok elosztását olyan gonddal csinálta Kisanyánk a telepítéskor, hogy kora tavasztól késő őszig virágzik valamilyen bokor a kertben. Ezt már inkább lehet parknak nevezni, kevesebb a zöldeges kert, Semjénben éppen fordítva van. Istenem, milyen könnyelmű kis tollseprű vagyok, én ebben az egészben elsősorban az uramat szerettem s vele akármilyen putriban éltem volna, aztán a kert alatti

réten szerettem a lovardámat, na meg a nagyszerű fürdési lehetőséget. Ma, ha rá gondolok belátom könnyelműségemet, de mit tehetek ha ilyennek hozott a gólya?

Most, hogy gondolatba végigmegegyek életem csokalyi részén megint szemembe tűnik általam már rég tudott gyarlóságom és az Ordások kiváló jósága. Megjegyzem ez se helyes megállapítás, nem lehet ilyen éles vonalat vonni köztünk, csak olyan más fából faragtak. Mérlegelve magamat alapjaimban nem voltam én mégse rossz, csak huncut volt minden porcikám, akkor is, most is. Ha lóhoz hasonlítanám magam ő olyan nagyvérű, mellyel ha állandóan nem foglalkoznak, állandóan nem hajtják le, mindegyre elragad, vagy legkisebb, hogy leveti lovasát. Már pedig ki a csodától lehet elvárni, hogy az „állandó foglalkozás”-hoz türelme legyen. Férfiben ilyen ritkán akad. Különösen, ha azt házasságban akarnánk. Egy férfi, ha megházasodott, a nőproblémát munkája, teremtő munkája mögé sorolja. Még az udvarlósabb fajtának se fő témája életében a nő. Sajnos a nőknek életük lényege marad talán mindvégig a szerelem, a többi csak aköré csoportosul. Viszont én erre még akkor az elején rájöttem, s az örök lázadó, miután már akkor is szerettem a tömeggel szembenenni, elhatároztam: ellesem a teremtés koronáinak praktikáit, ha ti úgy én is úgy, tegyük meg a munkát fő célunk. Okoskodással nem is jártam rosszul.

XXX

Természetesen Pesttől ekkor se szakadok el, és évente legalább egyszer felmegyek. Olyankor habzsolom az életet, napi 2 mozi, 1 színház, utána vacsorázni megyek. A gyerekek /nekem még mindig azok/ váltva kísérnek szórakozni, egy nem bírja iramomat. Persze ottlétem idejére eső, minden lóversenyt, díjugratást, lovaglást megnézek. Laci sógorom feleségének unokatestvére Hazslinszky Gézuka nagy barátom lesz, még ma is az. Ő igazi nagy lovas révén sok alkalmam adódik a lovas-gyönyörűségre.

Ezzel kapcsolódik bennem, Anyám nagybátyja, Plósz Béla bátyámmal, való nagy barátságom.

Béla bácsi – ezt sokszor mesélték Anyámék – egyáltalán nem volt jó tanuló, mégis kiváló ember lett. Valószínűleg ezért külön is szerettük mi Plósz ivadékok már csemetekorunktól fogva, mert benne láttuk igazolva, hogy nem kell éppen kitűnő tanulónak lenni ahhoz, hogy érvényesülhessen az életben az ember. Állatorvos, s később az állatorvosi főiskola tanára. Több műtétet talált fel, s különösen a lovak terén lett igen jó állatorvos. Ő is szerette annyira a lovakat, mint én, s ezért nagyszerűen megértettük egymást. Lótenyésztési kérdésekben sokszor véleményemet szemtelenül szembehelyeztem az övével, soha se haragudott meg érte. Remek kinézésű ember, magas, karcsú, nyúlánk, végtelenül ápolt, közkedvelt is a dámák közt. Felesége De Chantal Lucy néni, akivel azért békésen szépen élnek, fiaik: Bandi és Lajos. Ha Pesten voltam, minden alkalommal meglátogattam Béla bácsit, ki akkor már mint helyettes államtitkár lótenyésztési főigazgatóként egész Magyarország lótenyésztését irányította. Egy alkalommal megkérte Anyám, hogy Semjén számára tenyészbika-vásárlásnál szakértőként járjon közbe a pesti tenyészállatvásáron. Akkor részesültem abba a szerencsébe, ki az Anyám másik megbízottjaként működtem, hogy Béla bácsi végigvezetett a vásár összes lóistállóján s elmagyarázta nekem a kiállított lovak minden érdekességét. Egyszer, egy alkalommal Dánszentmiklóson, birtokán is meglátogattam. Ezek felejthetetlen élményeim maradtak.

VII. fejezet

Másfél évi házasságunk után Apósom s 2 ½ év után Apám haltak meg. Kedves, jószágos és egész becsületes ember Apósom, kivel jól megértettük egymást – bár igen rövid

időt töltöttünk együtt – halálával őszinte gyászba borított. Nem is szólva Kisanyámról és fiairól.

Nem sokkal ezután jött, 11 hónap múlva, drága egyetlen kis Apikám elvesztése. Leírhatatlanul fájt, annál is inkább, mert nem gyógyíthatatlan betegség vitte el. Sőt az volt az ember érzése, hogy meg lehetett volna menteni. Mandulakörüli tályogját operálva, orvosa megvágott egy eret torkában, melyből hatalmas vérzés indult. Majd mikor egy aludtvér darabka légcsövembe szaladt, megfulladt. Hihetetlen sötétség borult az én egemre. Drágám nagy szeretetével akkora helyet töltött ki lényemben, hogy az úr utána bolondul fájt. S már mindössze csak 21 éves voltam akkor, pedig mennyi mindent éltem addig már át. 1930. március 12.-én halt meg Apám. Nagy szerető szíve megállt, hegyes, hegedűs ujjai mozdulatlanok, a Lélek elszállt. „A hegedű eltört de a dal tovább él” volt Ravasz püspökünk felette elmondott beszédének címe, mit a Kerepesi úti temetőben mondott el. Magyar Imre cigányzenekarával szívemarkolóan játszott, utóbbi időben hangversenyein ő kísérte. Onnan indultunk, s aztán végig siratták az országon, mi is velük sírtunk. Debrecenen március 15.-ére hirdetett koncertje után egy nappal 16.-án haladt át a halottszállító autó. Megállt és beszédek hangzottak el, nekünk, kik hozzá legközelebb álltunk óh, hogy tépte minden szó szegény szívünket. Vámospercsen is vártak s Nyírábrány határállomáson egy 100 tagú cigányzenekar didergett a márciusi hóban. De húzták rendületlenül és kikísérték egészen a határig. Ebben az volt különösen megható, hogy saját kezdeményezésre gyűltek össze, jöttek ki több falu cigánya, Bagamérből, Nyírábrányból. Ez már a szűkebb hazája volt a nagy Fráter Lórándnak, itt már az embert is ismerték. Mert ő senkitől sem zárkózott el, hagyta magát megismerni. Aztán hazaértünk, felravataloztuk kis fehér tanyáján a nagy ebédlőben. Hazatért örökre, nagyszülei, szülei, már elhalt testvérei közé. Az örök mozdulatlanságba dermedés borzalmas ellentéte volt mozgékony, fiatalos lényének. Diadalmasan ívelő repülésében érte a halál varázsvesszeje. Lezuhant, de csak testi valója, s ha valaki, a művész alkotásaiban tovább él. Az ő továbbélésének az a varázsa, hogy Ravaszt idézzem: „örök hangulatként úszik a délibábos rónák felett”. Tovább él népe ajkán, drága magyar testvérei ajkán és míg lágy tavaszi estéken szerelmes ifjú szívek egymásért dobogva, egymásnak dalolnak az én drága kis Apikám nem hal meg.

Azért én azóta mégse hallom: „kis angyali imádságom te!”. Gyarló földi ember létemre fájt, nagyon de a nagy sebekkel is tovább kell élni, úgy rendeltetett. Mit is szólhattam én? Anyám a drága lélek, ő határtalanul szeretett, örök szerelmét vesztette el, siratta, s mégis élt tovább. Másrészt hol állottam én az ő gyönyörű, kiegyensúlyozott lelkétől?

Egyszer sok baját panaszolta nekem elkeseredve, úgy annyira, hogy lelkes, szép szemét könny futotta el. A nappali szoba kertre nyíló ablakai előtt álltunk. Mami virágágyásai a nap sugaraiban lángoló színorgia látványát nyújtották, kinéz az ablakon, s pár percnyi csend után, halkán mondja: „Tudod azért, míg a nap süt, a virágok nyílnak, s a kismadarak énekelnek, addig igazán elkeseredni nem lehet”! Ez volt ő.

Mérhetetlen szenvedését igazi szelíd elfogadó türelemmel viselte. Különben is ő mindent elfogadott az élettől, s mert a legkisebb öröm is felvidította tiszta lelkét, örökké egyensúlyban volt. Pedig közvetlen társai az életben igazán nem voltak könnyű emberek. Nagypám és Apámról nem is beszéllek: „Nagy fának nagy az árnyéka”, de én is olyan emésztő, fárasztó ember valék már palánta koromtól fogva.

XXX

Laci sógorommal gyermekkori pajtáságunk gyönyörű, tiszta igaz barátsággá mélyült. Így benne a testvérnél is több támaszt adott életem. Ragaszkodásunk egymáshoz kimondhatatlanul erős. Bizalomra, bizalommal válaszolunk. Az elsők között vagyok, kivel közli: Hazsliszky Margitkát, gyermekkori nagy szerelmét fogja feleségül venni. Margitka

anyja, Fényes Karola félig csokalyi, mert Pappszász Stefike néni unokatestvére és náluk nevelkedett. Mire összeházasodnak mi már Lacival elválaszthatatlan barátok vagyunk. Kapcsolatunkhoz Margitka nemesen felfogva azt, igazodik, így ő is testvérünk lesz. Pedig mi Lacival csak úgy járunk nagy lovas kirándulásokra ketten, mint azelőtt. Lovaink, Grati a Lacié, Öregúr az enyém legalább annyira ragaszkodnak egymáshoz, mint gazdáik. Óh felejthetetlen kedves élményei azoknak az időknek! Laci Nagylétán a főszolgabírói hivatalban kezdte mag pályafutását. Szombaton délután többnyire hazajött határátlépővel, de ennek időpontja váltakozott. Kb. feleútjáig mindég elébe mentem lóháton. Kisanyám egyszer látva készülődésemet kérdezte: „Megbeszélte mikor jön Laci?” „Nem – mondom – csak én érzem, amikor jön!” Sohase vártam, vagy késtem el. A székelyhídi gulyakúton túlérve dombhajlatba kanyarodott az út, mi még nem láttuk egymást, lovaink már nyerítettek egymásnak. Hazafelé aztán csináltunk egy kis vadászlovaglást. Laci ment elől, ha árokhoz közeledtünk: „Bor, ne gyere utánam, menj ott, ahol keskenyebb”. Düb, düb, persze utána, hogy is maradtunk volna mi el az Öregúrral? Repültünk Gratiék után. Aztán Laci kitalálta, hogy ha vágta mentünk szorosan egymás mellett, egy lábra ugrattuk be kecskéinket /így becéztük /lovainkat/ félkézzel fogtuk a kantárt és félkarral átöleltük egymást. Természetesen ritka olyan ember akadt /az embereknek piszkos a fantáziájuk/, aki látott, hogy rosszra ne gondolt volna. Egyszer a fülembé jutott: az emberiség azt tartja, hogy Lacival szerelmesek vagyunk egymásba. Én azonban nem hiába voltam az Apám lánya: fütyültem az emberiségre! Nem is számítottam rosszul. Családunk mindkettőnket ismert, soh'se gondolt rosszra végeredményben ez volt a fontos, különben pedig a valóságos tények voltak döntőek.

Ma már biztosan tudom, hogy kapcsolatunk alapjai Lacival a lovon, közös lovas élményeinken nyugodtak. Meg kell itt azt is jegyeznem, mit tapasztalatból tudok, hogy az ízig-vérig lovas ember ártatlanabb a szív dolgaiban, és még sok mindenben hordja egyénisége a nemes sport bélyegét. A mi kettőnk ügye is így válhatott oly szorossá s maradt mégis a „legnemesebben” felfogott szép tiszta testvéri barátság.

Most, mikor Laciról írok s nekem oly drága Lényéhez értem, érzem, hogy képességeimet meghaladja az Ő jellemzése. Legtalálósabban azt mondhatom: hogy Laci állt az általam ismert emberek közt legközelebb a krisztusi élet megéléséhez a földön. Karakteres, gerinces lénye minden nehéz hivatalos és magánéletbeli kérdésnél megtalálta az eszményien becsületes megoldást. Tépelő éne, alaposan megrágva mindent valósággal halmozta a problémákat, ezt bámulatos türelemmel viselte kis hitvese Margitka. Viszont, mint általában a tisztalelkű embereknek, Lacinak is derűje állandó volt. Egyik legérdekesebb vonása nem mindennapi lényének humora, ez a pesszimizmusba csomagolt kivillanó fény, mely mindnyájunkra, családjára sugárzott, mely egyébként családját sokszor segítette át válságos helyzetén. Egy páran voltunk olyanok is a családban kik lényükkel verselésre készítettük. Vidám verseket írt és születésnapjára verselőkösztöntőivel jól megkacagtatott többször. Egyszer aztán én is válaszul születésnapjára verssel tüzeltem vissza, úgy köszöntöttem. Sajnos ez is elveszett, úgy mint az általa írtak. Az én versem nem humoros, hanem rá igen jellemzőre sikerült, emlékezetemből egy töredékét nagy nehezen előhalásztam:

„László vitézem, neked a lovagkorban kellett volna élned
Rágná a zablát felvértezett harciméned
Vinne a csatába, küzdenél szilajul,
Menekülne az ellenség előled, lovag úr!

Szíved csodára egyesít alázatot, dacot
Jézus szeretetét, küzdelmet, harcot
Félénkséget, szépnemnek hódolatot .....

Minden harcban te lennél a győztes, az úr,
„Sz nem lehet neked ellenállni lovagúr.”

XXX

Az évek közben repültek jóba, rosszba. Aztán a 30-as évek első felében majd meghaltam. Méhenkívüli terhességem miatt nagy operáción estem át. Rövid ideig, de annál tömörebben szenvedtem. Azt, hogy a halálhoz közel járok, jól éreztem. A földi léthez kötő igen gyengék voltak, másról nem is tudok, csak arról, mely drága Mamikámhoz fűzött. Ő természetesen hűségesen ápolt, s óh mennyit izgatta magát, hiszen nagyon szeretett, nem mert megérdemltem, de mert Anyám volt. Ugyanis mondhatnám akkor adott nekem még egyszer életet. Az esendő ember tökéletes tehetetlensége, kiszolgáltatottságát az olyankor fellépő teljes letargia teszi egyáltalán elviselhetővé. Hej milyen gyarló is az ember: féreg. – Azért mégis aránylag rövid idő alatt épültem fel, nyertem vissza teljes frissességemet, folytattam életemet, ahol elhagytam. Drága Mamimat azonban az átélt izgalmak alaposan megviselték, akkor kezdett el lábával betegeskedni.

VIII. fejezet

Gépírói asztalom az ablak előtt áll, emeleten vagyok. Az asztalon könyökölve bámulok ki, szemem előtt egy hársfa koronája, háztető rajzolódik színesen a mosolygó, tiszta kék égre. Lelkem elmereng a múlton. Olyan érzés fog el, mintha mélyre a föld alá szállnék le egy bányába. Kezembe emlékezőtehetségem kis lámpája hol világít, hol pislog a kibányászni való nagy emléktömegre. Ma egész a bánya felszínén csillant meg lámpácskám fénye valamit. Nem tudok tőle szabadulni, le kell írni. Emlék ez is, mert már megtörtént, de csak pár hete. Olyan történés, melynek azért száalai a múltba nyúlnak.

Még kora tavasszal vetettük fel Marikámmal szatmári utunk tervét. Meglátogatni a Lovassokat, akiket az élet odasodort. Dani bátyámmal kötött barátságunkon alapszik gyermekeivel való életreszóló baráti kapcsolatunk.

Szabadságom körüli huza-vona úgy bonyolítja az út időpontját, hogy Marika nem jöhet. 1958. május 1. hajnalán egyedül kelek hát útra Déda-Nagybánya felé. Az általam ismeretlen útvonalat szívesen választom: félek átutazni vidékemen. Azonban szerény szerény személyem úgy látszik erre se maradhat ismeretlen. Dádán a bányai gyorsba beszállva, két selindi paprikaárus fiú felismer: „Kisokorunkból emlékszünk, lóháton meg kis szekérral tetszett arra járni” – mondják. Persze Csokalyról a semjéni tanyára selinden vezet át az út. Milyen furcsa is az élet! Bár annakidején vidékem népe általam megszokta látványát a nőnek lóháton, de azért úgylátszik mégis jobban megmaradt emlékezetükbe ezért személyem.

Mikor vonatom kifut Bányáról nézegetem a tájat. Kinyílik, széttárul elmaradnak a helyek, különös érzés keletkezik bennem: „Itthon vagyok”! az emberi léleknek különös reakciói is vannak. 9 évig többé-kevésbé elégedetten élek Erdélybe, nem igen bánt a honvágy, s ezt atavizmusnak tartom Julis nagyanyámra gondolva. Ezek szerint milyen áldás volt, hogy nem járhattam erre. Itt még a békák is másképpen szólnak, állapítom meg, s végül megmosolyogtat a local patriotizmusnak eme formája.

Szatmáron bűbajos napokat töltök, fürdöm barátaim szeretetébe. Csiha Ernőék is ott vannak, látogatjuk egymást, idézzük a régi időket. A Lovassok vendégszeretete a régi, nehéz életük nem változtatott rajtuk. Külön élvezet, hogy megint, vagy most is egyformán látjuk a dolgokat.

Hazafelé?! ..... igen hazafelé ... most ez az otthonom, már nem kerülhetem el a drága Érméntét. A csatlakozás Várad felé felel meg, de Nagykárolyba is ki akarok szállani,

hogy Fuchs Gyurka kedves semjéni barátom szíves meghívásának eleget tegyek. Továbbiakban idézem Gyurkának hazatérve írt levelem részletét:

„Emlékszel úgy-e, hogy szíves vendéglátó asztalodnál ülve az aranyló hegylevélvel telt poharammal kezembe megmondtam aranyos Gyurikám: szóval nem tudom lelkem nagy megmozdulásait elmondani, hanem majd levélben írom meg.

Miután feltettél a vonatra, mostani hazádban, csomagjaim elhelyezve, bátran szembenézve a tényekkel – ebben a Nálad fogyasztott alkoholnak is volt némi része – kiálltam a folyosóra, úgy bámultam a tájat, az én vidékemet. Mihályfalván egy nő – nem tudom ki – ismert csak fel, szerencsére a tolongásban elveszítettem, nem vágytam diskurálni senkivel. Ott sok utas szállt fel, át is kellett mennem hivatalos helyemre, mert a bitorlott gazdája megérkezett. Székelyhíd előtt valamivel ültem be a fülkémbe, addig, mondom bátran néztem szembe az emlékekkel. Ragyogó, napsütötte, kedves, szívemhez örökre hozzáműt hazám oly szépen virul, mi is vagyok én? Egy kis porszem. Kiestem? Megy minden tovább, a természet nagy és örök. Megvallhatom, mint hitvallást, soha, soha nem volt hozzám közel vidék, csak az Érmente, azzal voltam és maradok örökre egy. Igazat írtam emlékezéseimben: gyökereim ott vannak, lényem kitephették, azok ott maradtak. Nagy dolog az Gyurkám, ha földedet, vággyal, lemondással, reménnyel s azok rombadőltségével, kívánsággal, csalódással, egész fiatal lényed pezsgő buzgalmából sarjadt verejtékkel, végül kedvesei kihűlt, drága poraival trágyázod. Mindezt pedig abban a biztos tudatban: Öregeid és még azok öregei is így tettek, téled is így kívánták. Hogy is lehetne hát attól a földtől elszakadni? Ezeknek átélése azonban nem változtat a tényen, száműzetésem: örök. Azért tudom. Általában, ha az élet túl keményen pofozgat – azt tartom – le kell kicsinyíteni a dolgot, minél kevesebbet beszélni róla, s a végén valóban kisebb is lesz: a „nem eszik a levest olyan forrón, ahogy főzik” alapján; úgy vélem ez az életművészet. De Semjén elvesztése olyan nagy, hogy annak fájdalmán keresztül magam is nemesebbnek érzem, lehetetlen lenne lekicsinyíteni. Azt is tudom, hogy nálam senki jobban nem fogja szeretni azt a helyet, hol gyökeret vertem. Talán túlságosan is szerettem? Lehet. A földön mindennek úgy látszik messze kell lenni a tökéletestől, mert ha közeledik hozzá, akkor megsemmisíti a felső Akarat. Valami ilyenforma lehet, viszont én az Akarat előtt lehajtom fejemet és teljes meggyőződéssel mondom: „Uram, legyen meg a Te akaratod!” Így végül is az egyensúlyban hiba nincs”. Ez volt a levél ide vonatkozó része, miután kétszer ugyanazt leírni nem tudom, bármennyire lelkemből való is le kellett másolni, mert megtörtént és emlék, és ide tartozik.

Aztán további utamon hazáig minden zaj kívül maradt rajtam, teljesen magamba mélyedek. Ezzel a fájdalommal gazdagodtam ismét, lelkem temetőjébe Semjén sírjára megint tettem egy virágot, szívem hajtotta, könnyeim öntözték. Átala utam, mint élmény kerekded egésszé vált.

XXX

Most aztán ismét menjek le emlékbányám mélyére válogatni, a halmaz nagy, sajnos nem mindenik hozható felszínre.

1936.-ban születik 2.-ik kislányunk drága széptündér Zsuzsa. Igazi tündérlány, túl szép a földre. 1 éves korában keserves, kínos, 6 hetes betegséggel, vérhassal fejezi be életét köztünk. Elmegy kis angyalnak. A gyermek elvesztése Urunk talán legnagyobb próbája. Az egész család kimondhatatlanul szenved, külön, külön magának. Én már megfelelő korba érve, Zsuzsikám születésekor lettem igazán anyává. Születésétől kezdve nagyon féltettem, nagy betegségek meg valóságos páni félelem lett úrrá rajtam. Debreczenbe visszük a klinikára, mindent elkövetünk és elkövetnek érte páratlan velünk érzéssel az orvosok. A klinikán töltött idő legnagyobb részén nem vagyok magamnál egészen. Hiába minden testileg, lelkileg, a rengeteg injectio, az orvostudomány miután mindent megpróbált tehetetlenné vált. Hiába a

minden esti 10 órák, amikor lelke legmélyéről családunk minden tagja bárhol is lett légyen, könyörögve borult a felséges Isten trónusa elé. „Zsuzsikának már el kell menni. Az égbe kis angyallá lenni” ahogy apja írja róla írt szép hosszú versében.

Marikám még Apósom halálakor Kisanyánk gondoskodásába került, nagy bánatában a kis hat hónapos leány lett a vigasztalója. Nagyon összenőttek ők ketten. Mikor Zsuzsikám jött, azt hittem őt nekem adta a Teremtőm. Balga ember mit is tudhat a nagy rendről, beosztásról. Szentül hittem, megmarad, élni fog nekem, hisz csoda fog történni, élete előttem fogyott gyertyaként és csodálatos mégse láttam. Aztán egyszer gyönyörű két kék szeme lezárult örökre. Hónapokig nem tudtam imádkozni, lelkem egészen elborult, zűrzavarának mikéntjét megörökíteni soh'se fogom tudni. Örök anyasors, gyermekeket világra hozni, temetni. Így van ez nemzedékeken át és mindegyikőnk fájdalma mégis új, friss. Nagyanyáim: Julie szép, ahogy Marika képét nézve elnevezte és kis Drága Nanika akkor nagyon közel kerültek hozzám, nyomukba léptem. De aztán rajtam is valóra váltak Ady örökéletű sorai: „Amikor a lelkem roskadozva vittem, Csendesén és váratlanul átölelt az Isten”.

Az ilyen fájdalmakat az idő nem mossa el, csak magunkon uralkodni tanulunk meg. A lélek redői közt ez is megmarad, az élet keresztje lesz általa nehezebb. Fejünk lehajtva elfogadjuk ugyan, de megérteni sohse tudjuk, mert a gyermek elvesztése – látszólag – az életrendjébe nem illik, de nagy püspökünk, Ravasz így tanít: „Ahol az értelem megszűnik, ott kezdődik a hit”.

Tétovázó keserves hónapjaim után ismét visszatérek sok munkámhoz.

XXX

Állatseregletem kedves fehér foltja angórannyúl tenyészetem. Kezdetben 4-et veszek, Lóránd nagy multságára mind a 4 legény. Késő ősszel egy székelyhídi tenyészetből 3 gyermekes anyanyúlra alkuszom, de nem adják el. Fájó szívvel hagyom ott, s persze bánatomat otthon is elkeserzem.

Szokás szerint a karácsonyfát Lóránddal ketten gyújtogatjuk, az íróasztal felől valami kapirgálást hallok, szidom is a szemtelen egereket. Elkészülünk, csengetünk, mindég hófehérre díszített fánk most is, ragyogó fénybe borult. Az ajtó felpattan, ott áll egész családunk Marikával, Anyám, kis Kata nénival, Semjénből, Polin keresztanyám, Szunyogh Jancsi Váradról, családom magános tagjai karácsonykor nálunk ünnepelnek. Ámuló szemeim előtt a ragyogó szikrázó, hófehér fa alatt, nyakán piros masnival otthonosan ugrál a mama nyuszi, s rózsaszínű masnikkal 3 gyermeke. Lóránd páratlan figyelme, gyöngédsége. Van öröm, mondanom se kell.

Vacsora után ajtónk előtt felcsendül 3 szólamra a „Stille nacht”. A Pappszász – trió: Stefi, Kata, Karcsi. Bejönnek, nagy lelkendezve számolunk be egymásnak ki mit kapott ajándékba.

A Pappszászokkal felejthetetlen bensőséges órákat töltünk együtt. Sáros kis, eldugott falunkba nagy ajándék szomszédságuk. Ritka a nap, hogy együtt ne legyünk, örömben, bánatban meg mindég. Néha fél éjszakákat beszélgetünk át, s furcsa, mindég van témánk a nők közt oly szokásos szerelmi történetek érintése nélkül. Viszont nekünk nagy közös ügyünk a zene. Ők olyan tehetségesek, mind a 4 gyermeknek abszolút hallása, nekem is maradt annyi éppen jó Apámtól, hogy mérhetetlenül tudjam a Pappszászokat élvezni. Stefike még a Apámmal is muzsikált együtt, neki tercelt szépen. Kerültünk fordultunk s a nagy ebédlőbe találtuk magunkat. Stefi a zongoránál én pedig mellette. Kertünk kis átjáró ajtaja is sokat tudott volna mesélni, idáig kísértük egymást, lezárhatatlan beszélgetéseinket rendesen Stefike néni hívó szava szakította szét.

IX. fejezet

Mert Lóránd a későbbi időkben se ér rá, csakúgy, mint életünk elején, vagy csak igen ritkán én egyedül mászkálgatok. Leggyakrabban Kőbölkútra drága barátaimhoz a Bónisokhoz, Csiha Ernőékhez Keserűbe járogatok, ők vannak a legközelebb hozzánk.

Bónis Lilly kedves pajtásom szintén lovagol. Egy pár öszön szellemes ötletként lovas összejövetelt rendez. Ilyen alkalmakkor hivatalosak „gyalogos” hozzátartozóink is. Első napon a szélrózsa minden irányából ügetünk, robognak a meghívottak. Este tarkítva a gyalogosokkal persze muzsika, tánc. Isten tudja hány szállóvendéget helyeznek el csodálatos házigazdáink soh'se vettem számba csak tudtam, hogy igen sokan voltunk. Reggel aztán nagyon korán elevenedett meg a dombon épült ház udvara: szép öreg, patinás épület, rendkívüli ízléssel berendezett, szinte látom különleges kovácsoltvas ablakrácsát. Elő-vezetik lovainkat, Lillyke is megjelenik csupa ideg szürke arabusán, az Effendin. Pappszász Stefi, Karcsi, Falusi Bandi, Lovass Károly, Farkas Laci, Poroszlai Bandi, Lovass Pista 2 gyermeke Baba és egy fiú, Kethely Pista, végül csekélységem. A mezőny nem minden évben volt ilyen összeállítású, de ennek mikéntjére már nem emlékszem. Az ésszerűen átgondolt útirányon Lilly vezet. Kőbölkút dombvidék, Bonis Elemér bácsinak szép erdei vannak, így igen kellemesen változatos az utunk. Természetes akadályok vannak, mit hála a bölcs rendezésnek a félénkebb lovasok el is kerülhetnek. Az erdők már sárguló avar borította földjén az ökönyállal behálózott réteken különleges hangon dobban lovaink vágató patája, igazán csak a falka hiányzik. A nap bágyadtan süt, homályos fényben kékesen remeg a távolban Biharország komoly hegye a Rézhegység. Kedvesen idegesek a kecskék. Az Öregúrral vastag angolzablámmal alig bírok, de Laci elrendelte, vadászlovagláshoz így illik kantározni. Ilyenkor, ha sokan vannak együtt mórlikálják magukat a lovacsák. Rendes úton jóformán soh'se megyünk, néha léptetünk gusztussal roppantanak lovaink zabláikon egyet-egyet, egymás mellett menve néha-néha kengyelvas koccan össze, nyiszognak a nyergek. Kb. két órás lovaglás után erdőbe érünk, itt megállunk, célhoz jutottunk. Lovainkat szekerek várják takarmánnyal és az egész „trén” ahogy Bónisné, Kende Maricyi néni mosolyogva jegyzi meg. Van itt minden, szalonnasütési lehetőségtől a kávéparfait-ig. hiába a Bónisék vendéglátása utolérhetetlen. Késő délutánig vagyunk vidáman az erdőbe, aztán felszedelözködünk, nyergelünk, jön utánunk trén is. Lilly nagy mester, ismét más úton vezet haza. Estére elhúzza magát a társaság, s hajnal feléig táncolunk, muzsikálunk.

Egyik Kőbölkút-i lovasnap alkalmával meg azt találta ki ötletes Lilly pajtásom, hogy elindult s sorba felszedte elérhető lovasait. Eljött Csokalyba, onnan velem együtt tovább Semjénbe, hol csak pár órás látogatást tettünk – mert utunkba esett – Anyámnál, Gálospetriben Fráter Tiboréknál megháltunk, itt önkéntesen csatlakozott kis 1 lovas szekerevel hozzánk Kandrinka, ez megnehezítette sorsunkat, Effendi és Öregúr végképpen nem tudták megérteni, hogy lassan kell menniök a szekeres lovacska kedvéért. Én is bosszankodtam, emlegetve halkan magamba a jólneveltséget, stb. Ottományba Lovass Pistáéknál ebédeltünk, innen 2 gyerek jött, Lovass Károly is itt csatlakozott, a második nap estéjén kis távlovaglásunk, amikor voltaképpen a tett színhelyére értünk, befejeződött.

Télen meg Elemér bácsi rendezett nagy hajtóvadászkat. Ilyenkor én is „gyalogos” voltam. Oly meleg, otthonos érzés fogta el az embert, mikor átfázva megérkezett Kőbölkútra. A kandallóba nagy hasáb fák lobogva égtek, rőt fényvel világították meg a téli, korán leszálló est szürkületét. Kőbölkúton az ember Elemér bácsi mellett az élet problémáit nem látta keménynek, ő annyi békét és szeretetet tudott sugározni nyugodt lényéből. Előkerült a híres 3-4 éves szilvórium és a kislányok friss tepertős pogácsával kedveskedtek. Ilyenkor Anyám, aki élete végéig nagy vadász maradt, is hivatalos. Persze az erdőben az ő állása mellett volt a helyem. A hajtás kezdetén még nem hallatszik semmi lárma, mélységes csend a havas zúzos öreg erdőben kis tisztáson állunk, tudom a regulát, hallgatok. Még az őszi, magát

fán felejtett levél hullása is hallik. Anyám jobbján állva nézegetem kis, zöld szövetkalapja alól kibúvó fehér fürtjeit, hidegcsípte piros arcát, gyönyörű, most mélykék szemét, kis rövid kabátka fedte csizmás, magas alakját. Hatalmas szeretet árad el szívemen, de hallgatok, ezt soh'se is mondtam meg neki. Persze most már mondanám, de nincs kinek. Drágám 13 éve halott – közhely a kondoleálás időre hivatkozása – eltemetett gyászom ma is éppen olyan nagy. Ha körbe ment a hajtás is Anyám mellett mentem, olyankor a kifutott nyulat amikor megcélozta lövés előtt bejelentette: „most a fejét, vagy a tüdejét lövöm”, úgy is volt, a vad eséséből már meg lehet állapítani, hol érte a lövés. Otthon még gyermekkoromban, ha buchirozva vadászott legtöbbször elkísértem, Miss, kedves vizslája és én voltunk a hajtói. A köbölkúti vadászaton ez mind eszembe jutott.

Aztán esteledik az utolsó kör után nagy számadás, ki mennyi vadat lőtt? Anyám nem maradt szégyenbe, büszke vagyok rá, de lovagjai a gavalléros Pappszász Lajos bácsi és Elemér bácsi se fukarkodnak elismerésükkel. Tiszteletteljes ragaszkodásukért Anyámhoz még külön szeretem őket.

Mariczi néni, s az én kedves Ilonkám, Lillykém remek háziasszonyok voltak, szívesen, könnyedén csinálták és csodálatosan gördülékeny is az általuk vezetett háztartás. Be kell vallanom, Köbölkútról hazatérve én is mindég enyhébbre hangolódtam az utált háziasszonykodás iránt.

Mai szemmel nézve vissza életutamra látom belső békémet. Látom akkor még tudatom alatt élő, tehát velem született elégedettségemet. Hálát kell adnom érte, mert ez nagy könnyebbség.

Fény és árnyék váltakoznak minden kis emberi életben, az emberke életében. Viszont az egyének feltétlen van szerepe – úgy gondolom – melyiket hagyja döntőnek, árnyékot? Fényt? Az árnyék fátylan át homályosabb a fény. A fény közelében világosabb az árnyék. Adagolásuk, elosztásuk a Teremtő dolga, mi, kis emberkék csak ránk gyakorlott hatásukkal gazdálkodhatunk. A fényből lehet árnyékos időre tárolni. Jó, ... jó mondhatja valaki, de mit tehet az akinek kevés fény és sok árnyék jut? Hát igen ez nehéz, de azt hiszem nem reménytelen. Már a megjegyzésből látszik, hogy feltevője az árnyékok meglátására hajlamosabb. Szemünket rá lehet nevelni a parányi fények meglátására. A földi létben semmi se teljes és ez a reményünk. Mikor nagy sötétségbe vagyok, eszembe szokott jutni: „napkelte előtt a legsötétebb az éj”. Még soh'se tévedtem.

Furcsa, ideérve most látom csak írásom is egy módja a fény tárolásának. Hiszen ebbe az írásba a sötét éj is csak kontúrja a fénynek és így kiemeli azt.

X. fejezet

1940-ben ősszel vettem meg Pesten egy huszár tisztől Hazslinszky Gézuka és Baksay Laci barátaim közreműködésével 4 utolsó lovasévem értékes társát Santorbot. Nekem ez is volt olyan nagy dolog, mint egykor a kis Szikra vétele, s most határozottan erős akaratomba kerül, hogy összes részleteivel ne örökítsem meg. De mert ez nem lóregény, így ez a fény csak lelkembe marad. Ott megvan nekem, gondolom az utókor további hangsúlyozás nélkül, az eddigiekből is levonja: „nagy lóbolond volt”.

Santorb családba lépésének idejében, 1940-ben határozottan több a sugár életemben. Társas életet élünk, többet jövünk, megyünk. Pesten is gyakran megfordulok.

Tavasszal tenyészállatvásárokon többnyire fenn vagyok. A színházakban minden valamire való darabot megnézek, persze mozi is akadozik sűrűn. Hazslinszky Gézuka, mert a várban a spanyoliskola parancsnoka, minden pesti utam alkalmával meg vagyok híva, s a „földfeletti” iskolába gyönyörködhetem. – A gyerekek veszekednek rajtam, kiszámítják, hogy egynél pontosan annyi időt legyek, mint a másiknál. Soh'se tudjuk kibeszélni magunkat,

mindég mindenünnen elkésem, a következő izgatottan telefonál utánam, veszekszik. Hát megérdemlem én ezt? Akkor is határozottan tudatában vagyok: nem. Annál inkább élvezem, de nagyon: érdemtelenységem külön kéjes érzés.

A Plósz család fája is megterebélyesedett közbe. Eljegyzésemre írt költői levelében annakidején Józsi így írja: „te a líra én a próza, üdv neked mennyasszony, ki elsőnek repültél ki a fészekből”. De rövid egymásutánban követnek, Szily Vera Szádeczky-Kardos Tiborné, Plósz Böcel Korossy Istvánné lesznek. Józsi Sztehló Mártit veszi el, majd Klári Szathmáry Zoltán dr.-hoz megy, végül Plósz Gyuri Hérics Tóth Marikát veszi el. A Marikám megnyitotta sorban szép számmal születnek a dédunokák. Kutyafejű dédunokák! Ez onnan vette eredetét, hogy a már leírt aranylakodalmon Plószné Margit néni költeménye végén, szaválásomban hosszú életet kíván Nanikáéknak s, hogy minél több angyalfejű dédunokába gyönyörködhesse. Sz. Józsi minden próbánál ádázul súgta: kutyafejű, kutyafejű, még a leírt versre is ráírta. Komolyan össze kellett magam szedni, hogy a gyerekek kaján örömére úgy ne szavaljam, s el se nevessem magam. Sajnos Nanikáék egy dédunokájukat se érték meg.

Ezeknek az éveknek valamelyikében ment férjhez Fráter Magda unokanővérem Paturbán Istvánhoz, Inczéné fivéréhez, s nősült meg Tamáska Miskolczi Erzsébetet véve nőül.

XXX

Egy marosvásárhelyi március elsején 1956-os évet írtunk egy időben idevágó emlékemet jegyeztem fel kis füzetembe, kis zöld könyvecském utódába.

„Irodába menet elnéztem a fákat, telefondrótokat, amint zúzmarával rakottan vörösesen szikráznak a kelő nap sugaraiban. Eszembe jutott egy régi márciusi nap. Talán 1941-be volt. Egy reggel haza indultam, Anyámhoz Sanztorbball, hű, szép, nagy, barna lovammal. Egy éjszakai hirtelen lehülés következtébe reggelre zúzmarás lett minden. Mikor a nap kelt már úton voltunk. A nap sugarai már erősödtek, melegük volt. Pár percig minden csodálatos fényben szikrázott, de a ragyogó kis fehér tüskék percek alatt hullottak le a szemem láttára. Santorb patája taposott rajtuk. Én ezen az úton fogalmaztam meg Fráter Zolinak egy levelet. A határban minden üres és csendes volt. Nem dolgoztak még kinn az emberek. Lelkem magasan szárnyalt éreztem, hogy Isten trónusa elé jutva odaérnek imáim. Boldog és megelégedett voltam. Zoli valami bizalmas természetű problémájával fordult hozzám. Bizalma igen jól esett. Kapcsolatunkról szeretettel írtam és milyen furcsa, még egyszer nem tudnám leírni. Valahogyan azt akartam kifejezni, hogy egész fiatal korunkban, mikor ő a 10 évvel idősebb fiú meleg vonzalmával fordult felém, én meg csak játszottam, az egész élet játék volt nekem. A kép – írtam – amit akkor festettünk élénk erős színekben pompázott, a mai már pasztel színekbe olvadt. Az utóbbi kép színpompájának harmóniája meleg megnyugtató, kiforrottabb művész kezelte az ecsetet. Leírtam neki, hogy utólag már érettebb ésszel tudtam felérni az ő vonzalmának értékét. Megköszöntem azt és bocsánatot kértem, hogy annak idején könnyen vettem. A magánosan megtett hosszú út alatt, lelkemben szépen megérett, kiformalódott a levél, este hazaérve leültem impurumba megírtam kis zöld könyvecskémbe. Igen úgy volt, mint írtam: ”mikor szép, barna lovam hátán egyedül Isten szép világában, a nagy, örök, tökéletes alkotásban ballagok, akkor lelkem oly magasra emelkedik, mint máskor soha.” Egy ilyen alkalommal nyúlok problémájához Zolikám”. Ez így volt, de mint Villon Mondja: „de hol van a tavalyi hó?” hová lettek azok a szép idők. Viszont én megmaradtam Istenem kegyelméből. A szépet meglátni, azt érzékelni ma is tudom. Sőt a sok fájdalom a szépre fogékonyabbá tesz. „Kél és száll a szív vihara, mint a tenger vésze, Fájdalom a boldogságnak egyik alkatrésze.” Így mondja örök költőnk, Arany.

Kis zöld könyvecském, miben még más ilyen írásaim is voltak többi holmim elvesztéséhez arányítva sokáig megvolt. Benne lévő írásaim szerintem arról tanúskodnak,

hogy én akkor is megelégedett voltam. Ezért mentettem át sok viharon a kis könyvecskét, de 1949. március 2.-a éjjelén már ez is elmaradt tőlem, őszintén sajnáltam. Gondolatban sokszor fordultam az ott leírtakra, sajnós képtelen lennék újra elfogadhatóan leírni azokat. Írásaim távol állnak az alkotásnak nevezhetőtől, de azért az ilyen magamforma szerény ember is nagyon tud ragaszkodni a papírra vetett kis lim-lomjához, valahogyan szülöttének érzi. Ezeket a szülötteket azonban otthonommal együtt elfújta a szél, az élet kemény könyörtelen hideg szele. Isten bizonyára nem ok nélkül küldte ránk a hideg szelet. És én boldogan érzem, ma a 7.-ik évforduló előestéjén, hogy Istenem kegyelméből nem fagyasztott meg a kemény szél bennem semmit. Senkire nem haragszom, senkit nem átkozok. Mondhatom azt is hogy általában elégedett vagyok, legyen áldott Istenem szent neve érette.”

XXX

A múltó évek folyamán kiderül, hogy Marikám is a rendesnél jobban fertőzött zenével. Akkor nagyon boldoggá tesz ez, tanulása érdekében mindent elkövetek. Ezt különösen annál lelkesebben teszem, mert annakidején én is úgy vágytam a zenetanulásra. Ha nekem nem sikerült – gondolom – bár neki sikerüljön. Az ember nem láthat a jövőbe, mert aztán neki se sikerült szegénykémnek. Nálam ugyan sokkal előbbre jutott, annál fájóbb, nagyobb veszteség, hogy útján nem mehetett végig. Drága kis Macskám, mennyi nehézség is leselkedett rád az elkövetkező években. Nehézségek, melyeket szerető szüleid, legjobb akarattal és igyekezetükkel se háríthattak el felőled.

De akkor a 40-es évek elején, hol most mesémmel tartok, még Macskánk ege derült volt, Melanie Schneider kedves, szelíd, kis németje Irénke babának völegényt varrt: Vili babát. Deli, de alacsony termetén frakk feszült, még cilindere is volt. Pompás legény, Mari szemefénye, s ha mert Irénkénél kisebb csúfoljuk, mélységesen fel van háborodva. Az ügyes kis Melanie, Irénkének koszorút is formál parányi, fehér virágokat remekelve, a menyasszonyi csokorról nem is beszélve. Meg is rendezték az esküvőt, azidőben kapott fényképező gépemmel udvari fényképesszé ütöttek. Vilit virágok közé rejtett téglára állítottuk s így az ifjú párt, majd az egész esküvői menetet gyarló lencsém megörökítette.

Gyermekünk lelke különös, sokrétű és zárkózottnak indul. Az a típus, aki kifelé, másnak igen jó, természete magának árt inkább. Valóban igen jó, mindég bánt gondolata, hogy milyen kevés bajjal nőtt, milyen kevés áldozatot kívánt. Amilyen könnyen született olyan könnyen kezelhető csecsemő volt. Macsúr az apja megálmodta nőiesnek induló kis bimbó. Akkor megértettem gondolkodását, követni ma is tudom, viszont azt hiszem ő ezt nem érzi. A szeretet kimutatásában végzetes gátlásaink vannak mindkettőnknek sajnós.

Zenei pályára való készülése sportokat gyéren enged. A lovaglást nem tiltaná tanárnője, de csodák csodája a lótól fél és azok ezt pontosan megérik rajta. Pedig ebben nagy területen válhatnánk egygyé. Kétszer kísérlem meg lóra tenni, de igyekezetem kudarcba fúl. Barátaimról a lovakról akkor megállapítottam, hogy nagy bestiák, ugyanaz, melyik jóval kisebb keresztfiamat, kis Farkas Lacit tűri a hátán, Marit ledobja. Miután még az öreg Csóka /legelső lovam/ is – kit vénségi panzióba magamhoz vettem Csokalyra – kíméletlenül lehajította, tovább már nem is erőltetem. Belenyugszunk mindketten Lóránddal e téren nem örökölt tőlünk semmit. Titokban az a gyanúm, hogy Lóránd ezt egy cseppet se bánja.

Laci, Marinak keresztapja bámulatosan tud a gyerekek nyelvén. De hát mihez nem ért az ő csodálatosan gazdag lelke, kit nem ért meg? Mindnyájunkkal törődik gondosan meghallgatva esendő problémáinkat, s főleg mindent méltányolva. Kézenfogja fiát és Macskát s elvonul velük a rétre, vagy ki a tanyára, azok nagy boldogságára.

XXX

Hetenként egyszer Semjénbe rándulni asszonyéletemben rendszerré vált. Télen már szerda délután, nyári hosszabb napokon csütörtökön hajnalba. S milyen jól tettem, hogy mentem, ma olyan megnyugvás rá gondolni, hogy minden lehetőséget kihasználtam az együttlétre Anyámmal. Hogy 1 napot elszakíthassak sokszor égték körmömre otthoni dolgaim. Mosolyogtam magamban, mert aki látott nyalkán, különböző járműveimen, leginkább lóháton, kis egyfogatú kocsin két avagy négykerekűn, télen szekéren vagy szánkán, szentül meg volt győződve, hogy csipkés, remek pongyolám levette, most keltem fel heverőmről félbehagyva a regényolvasást. Pedig sokszor még sötétbe felkeltem és virradatra már annyit dolgoztam, hogy a szemem majd kiugrott. Hiába senki se az akinek látszik, s a szemfényvesztés nekem örök nagy mesterségem. A munkával pedig úgy van, hogy mindig minden körülmények között az egyéni fordul meg, a vérmérsékletén. Lehet azt kerülni is, csak ügyesség és szép lassú vérmozgás kell hozzá. De én szerettem a lendületet, mozgásban van az élet, felkiáltással.

Ha sikerült kicsit korábban útnak indulnom Semjén falu felé mentem s a nyert időt Kati néninél töltöttem. Kapcsolatunk változatlanul erős maradt, ha lehet még mélyült. Drágám: „Borkus fogadd tőlem ezt a csekélységet” mondással házatája színe-javát nekem ajándékozta. Lassanként rájöttem, annyira gyengéje vagyok, hogy bár absolute jóhiszemű, ha valaki rám rosszat mond, az elveszett ember előtte, azonnal kiveti szívéből.

Háziasszonyi működésemmel is tökéletesen meg van elégedve, tudva, hogy alapjában véve mily messze állok tőle, ezt az elismerést a szeretet rovatba írom persze. Szívesen megyek az öregházba, hiszen gyermekkorom annyi kedves emléke fűz oda. Katinka néni mindent pontosan úgy hagy, ahogyan volt, igaza van, én is úgy tenném. Ha történetesen Semjén tanyasi házunk megmarad, benne az én életemben minden a régi helyén maradt volna. Most értem már meg igazán Kata néni. Olykor aztán egy kicsit megpirongattam munkásait. Erre külön kért. Egyszer ilyen alkalommal a hátam megett állva megjegyezte: „Óh, ha én ilyen jól tudnék kiabálni, veszekedni”. Persze ő nem volt a világért se olyan Belzebúb húga, mint én, rossz kis kunkora nagy családunk reményteljes fájának.

Katika békésen, derűsen elégedt akkor, Anyámmal minden ünnepre átjött hozzám. Télen kis szekeren érkeztek egyforma kis hímzett, rövid bőrbundákba, nyáron kocsival. Fele útjáig elébük mentem lóháton, nem magyaráztam nekik, hogy legyenek meghatva mert alapjában véve utáltam egész életembe lóháton kocsit kísérni, de amikor őket oly nagyon szerettem.

Egyszer még a 30-as évek végén a két kedves hölgy szép, napfényes ősszel megismételve már más évben megvalósított programme-jukat Zoványba indultak kocsin az öreg Incze Kálmán, Gabriella néni látogatására. Bánházi Gy. bácsit beavatva Margittán csatlakoztam hozzájuk, meglepetésként. Istenem, még ma is átjár a kedves, tiszta, meleg érzés, amit akkor éreztem: a jól sikerült örömszerzés adta boldogság. Olyan édesen büszkék voltak rám, nem is csináltak titkot belőle. Nagyokat kacagtak, mert meneteletem azzal indokoltam, hogy garde-nak megyek. „Nem hagyhatlak egyedül benneteket – mondtam – a gavallérral” – szegény Kálmán bácsi, mily trotyakos öreg volt már! Megjegyzésem azonban nem volt értelem nélküli – tréfa ide-oda – mert mikor az öreg Kálmán megözvegyült, Katikámat megkérte. Zoványban aztán ottidőzésünk két napján zuhogott az eső, a szobákba szorultunk, de én akkor se fértem a bőrömbe, addig kutattam, míg egy szép fadoboz tetején, üveg alá téve megtaláltam kis Katám lánykori fényképét. Persze bosszantottam is eleget.

Most pedig az alább közölt sorokat idézve, előbb azokhoz pár sort fűzök magyarázatul. Egyik vásárhelyi igen értékes barátom, kinek itt töltött nehéz, dolgos éveim megkönnyítésében igen sokat köszönhetek, egyszer bizalmával megtisztelve Édesanyjáról, akit nagyon szerettem, beszélt nekem: olyan mélyről jött és szép volt mondanivalója, hogy lelkem teljesen átengedett, ellágyult. Olyan húrokat érintett az élmény, hogy én is akartam valamit adni, valamit, ami az én drága Anyámmal kapcsolt emlék. Hazatérve, mert én az

ilyesmit jobban tudom írásba, írtam Barátomnak alábbi soraimat, melyeknek úgy érzem, nem vagyok azért egészen már tulajdonosuk, lelkem húrjait finom gyöngéden ért érintés nélkül valószínűleg e sorok örökre ott maradnak. Barátom megértő engedelmét előlegezve közlöm azokat:

„Egy tiszta nyári hajnalon nagy mozgalom van a csokalyi gazdasági udvaron, 5 óra még mindössze, álmoszemű személyzetem körülállva hallgatja egy nap távollétemre vonatkozó végrendeleteimet. Nagy lovam felnyergelve nyugodtan vár, kis, idegbeteg, hitvány, drótszőrű Marci kutyám csillogó szemekkel, unott pofával leplezi izgalmát, arra vár mikor teszem kengyelbe a lábam, akkor vad üvöltéssel fogja majd meg santorb hátsó lábát, kellőképpen kirázva így azt nyugalmaiból. Elindulunk azért a nagy ló, a kicsi kutya s jómagam. A nap már előhírnökül küldi az ég alját bíborra festő sugarait. De még nem keltek fel a kis madarak, s a harmat is most van leszállóban.

Elvezetes másfél órai út után, boldog szívvel közeledem, most már a nap sugaraiban fürödvé, pacsírták éneke kíséretében Semjén felé. Ideérve már Santorb vágatába ugrik be szöllőnk alatt magától, segítség nélkül. Én nótára gyűjtök, csak Marci lógatja nyelvét, szedi fáradtan lábait, hiába nagy a különbség Santorb és ő közte. Tanyánkra érve rajtarajtába dübörgünk be, minek lármája hallatára szalad le a kocsis Anyám kerítése elé, de Ő maga is kijön a tornácra, kék fehérbabos ruhájában, parányit előregörnyedve. Mire a kerítéshez érek ott áll, kék szeme most nefelejts színű örömmel mosolyog rám nagyszélű kerti kalapja alól, nyakába borulok, csendesén állva nézi végig Santorb cukroztatását, majd belém karol, visz be a nagy, hűvös ebédlőbe, ott már nekem is terítettek reggelire. Az asztalon csíkos abroszon minden kedvenc falatom, ezüst kosárban vadrózsacsokor, az ablakon melegen besütő napfényben szinte él Édesapám nagy képe. Reggeli után délelőtti híreket hallgatunk a rádió mellett, két nagy karosszék, előtte régi asztal. Anyám örök tevékeny kezei kézimunkáznak, én félig elnyúlva csizmáimmal, zsebre dugott kézzel szívom magamba napfényes, virágoktól illatos, tiszta otthonom levegőjét, minek forrása Anyám kiegyensúlyozott lelke. A legkisebb részlet örökre megmarad. A betett ablaktábla részén bebújó fénykéve, miben millió aranyos porszem táncol, de beleesik az asztalon álló ezüst váza, benne három szál rózsza. Látom a többi vázát, előttük különböző többrendbeli fényképem, az érdemtelen gyarló lélek, aki vagyok, így megbecsülve. Hírek után Anyám kicipel – amint ő mondja – a kertbe, ez az ő birodalma. István bácsi öreg kertésze szeretettel mosolyogva kérdi: „hogya tetszik lenni, kisasszony kérem?” – Nekik még mindig kisasszony vagyok. Aztán lefekszem, s boldog mély álomba merülök, így csak otthon tudok aludni. Mamikám őrizte álomom. Ha a fürdő elkészül ő maga kelteget. De mindez – az utána következő ebéddel, mikor a szobalány mosolyogva teszi le az asztal közepére a tálcát, hisz én nem szeretem, ha felszolgálnak, s itt minden hozzám igazodik – csak gyarló testet kényeztető anyai gyöngédség. Hanem azután a rádió mellett csendesén kézimunkázva, mikor kitéárom esendő lelkem kis és nagy problémáit, akkor Mamikám tiszta, hívó lelke a megoldások bölcsességében kincseket ad. Hisz benne, hogy nagy tudok lenni, s ekkor ez úgy is van, mert ő mérhetetlen magasságokba tud magával vinni.

Aztán fájni kezd a válás közeledte, de akkor, mokr nyújtom az időt, holdvilágra hivatkozva azt mondja: „Tudod, hogy én mindig téged várlak, hisz már csak te vagy nekem az élet, de otthon a kötelességed vár”. Engedelmesen elindulunk hát mi hárman újra, Marcinak hálás vagyok, Santorbot úgy megőrjíti, nem tudok kinn búcsúzni, oly viharosan száguldink el, hogy csak elmosódva látom Anyám hófehér fejét, integető kezét.

Hazafelé aztán csendesén bandukolok, testben, lélekben felfrissülve, békésen. Elgondolkodom, s teljes tudatában vagyok hitvány valómnak, egyben annak is, milyen kincseket adott az élet az elmúlt napon, bár érdemtelen vagyok rá, de éppen ezért esik nagyon jól. Ma már, mikor mindezt a paradicsomból kiüzve élem át, mikor szemeim keserű könnyfátylán keresztül látom édes, szép otthonom legapróbb darabját, tudom miért szívtam

akkor mindent oly felejthetetlenül magamba, mert az otthonom elfújta a szél, Anyám nincs, s árva magamnak egyetlen megmaradt adománya az akkori éles látásból maradó képek.”

XI. fejezet

Az 1940-es tized további első éveiben rendes mederben folyt az életem, vagy csak az utána következő sok történés les körvonalai homályosították el? Lehet. Drága Mamikám állapota adott aggodalomra okot, fogyott egészsége egyre jobban, szemmel láthatólag. Halványodott rózsás bőre, olyan fehér lett.

1944-ben pár heti fekvő betegeskedés után kis Kata néni halt meg. Elvesztése fájdalmán kívül bántott, hogy állandóan nem lehettem mellette, nem ápolhattam, mert nem engedte meg. „Borkus – mondta –, ha te miattam otthagysz egy akkora háztartást, akkor biztosan tudom, hogy halálos beteg vagyok”. Egy szál illatos tubarózsát tettem a feje mellé, s maradtam nekem örökre oly kedves lénye emlékével. Semjéni öreg kriptánkat 2 nap alatt át kellett építeni, bővíteni, keserves volt ez is, látni az egész család minden tagja koporsóját. Temetés után szétbontottuk a kedves öreg házat is, ez is nagyon fájt, megbontottuk Nagymama 80 éves háztáját.

Pár héttel Kata nénim halála után, március közepén operáció után Szilyné Baby néni halt meg. A májával volt baja. Ő műanyám volt, mert 3 gyermeke után én voltam a „negyedik” ahogy mondta. Szép nagy, szürke szemei nem ragyoghattak hát rám többet, árva lettem. Különben a Halál zörgő, csontos kezébe fogva kaszáját családukban alapos munkát végzett a 944-45-ös években.

Még halála előtt pár héttel Baby néném megírta – Anyám orvosa kérésére, - hogy drága Mamimnak vesezsugorodása van, s az én drága, egyetlen Szülém legfeljebb még egy évet élhet. Ezt tudva 944 őszén mindent elköttem, hogy eldugott, sáros, tanyasi létéből kimozdítsam, Pestre vigyem. Nem akart, s nekem nehéz feladat volt, hisz az igazi indokot neki meg nem mondhattam: nem maradhat orvos és gyógyszerértől távol, mert halálos beteg. Végül győztem, Mamikám rászánta magát, felment Plósz Pali bácsiékhoz az öreg Plósz villába a Gellérthegyre. Én is befogtam kedvenceimet szekerekbe és formálisan kihajtottam velük eddigi életemből. Mai szemmel elgondolkodva más megoldással el lehetett volna az elmenetelt kerülni, s mennyi nehézségtől, töredelemtől, csalódástól megkímélődtünk volna. De akkor én még hevesen a tettek embere voltam, ugyannyira, hogy gyakram hamarkodtam el dolgaimat. Az azóta eltelt, tapasztalatokban gazdag évek már megfontoltságra tanítottak. De akkor velem született sarkantyúm bökdösött és nekivágtunk az országnak.

Itt most nagy hegynek indítom tollam, nem tudom, hogy mássza meg! Életemben – avatatlan műkedvelőként ugyan – sokszor bűvárokodtam az emberi lelkekben, ebből talán annyi maradt, hogy fel tudom mérni ennek a terénnek nagyfokú kiismerhetetlenségét. Valaki megismerésének nehézségét nem az egyén, a lélek állaga adja, hanem annak kiszámíthatatlan reakciói az életre. Vonatkozik ez különösen a fájdalmas, vesztő történetekkorai reakciókra.

Nem tudom, ki hogy de én ilyenkor önmagammal is többnyire ellentétbe kerülök. Visszahatásaim nem vártak, meglepők.

Életformáink nagymérvű megváltozására családomnak és nekem teljesen ellentétes reakcióink voltak. Én úgy láttam, mintha megváltoztak volna, vagy helyesebben kifejezve nem a tölem várt módon reagáltak. Előző ismereteim alapján több rugalmasságot tételeztem fel. Viszont az életkeretek elvesztése, majd azok feltámadása addig teljesen ismeretlen formában mindenféle nem várt visszahatást indokolhatnak. Valószínű az is, hogy a família meg engem látott megváltozottan. Felteszem, hogy családom az életkeret megszűntével egy darabig anélkül maradt. Viselkedésük hősiessé, s a legképtelenebb helyzetekben is bámulatosan nemes

marad, hisz ez alapvető lényege is mindnyájunknak. De létezésük nem küzdő, harcos jellegű, inkább a mindenkori egy szobácskára – melyben élünk ott, ahol – korlátozódott, a külvilágtól teljesen visszahúzódtak. Természetesen ezek, mit kívülről láttam, a bensőt nem tudhattam, s ma se tudom.

Most pedig kíséreljük megnézni, kívülről mit mutattam én? Mintha mindég ezt az életet éltem volna. Átmenetem nem is volt. Felültem szekerembe és – mint már említettem – kihajtottam egész életemből. Pezsgett körülöttem az élet. Halmozódtak, s még magam is halmaztam a problémákat, könnyedén mosolyogtam szembe velük, rájuk. Általában folyton vidám voltam. Bejártam ott, ahol az egész vidéket. Kifelé, a tetteknek éltem. Céljaim elérése érdekében agyafúrt lettem, csavaros gondolkodású.

És mi volt belül? Mikor az egész társaság többsége sóhajtozott, én dolgaim eredményes elintézése feletti diadaltól dobogó szívvel lendültem más és más feladatok után. A megoldások mikéntje teljesen új, de teljesen új utakra lépek én is. Életöszönöm tettekre késztet, nem érek rá gondolkodni. Végeredményben szerencsés voltam „nem látom az erdőtől a fát”. Talán így jellemezhető: más töprengett és óvatosan tett, én egyáltalán nem töprengtem, csak tettem. Így természetes és érthető a dolgokat gondolkodás nélkül fogadtam el. Ha aztán a nehéz körülmények között meg tudtam valamit oldani természetes afeletti örömöm is.

Bár szorosan vett környezetem életemben hozzászokhatott részemről merész dolgokhoz, akkor mégis többször árul el meglepődést. Ebből kiindulva jegyeztem meg, valószínű, ők engem tarthattak megváltozottak. Ebben teljesen igazuk is volt. Akkoriban elzárkózásukat, mely nem is annyira rám érthető, mint tetteimre, éreztem de akkor nüance-ok felfogására képtelen voltam hisz ez teremtő korszakom csúcspontján volt. Ma elmélyedve tisztábban látok. A család álláspontját – figyelembe véve nézőszögüket – megértem, s nekik igazat adok. Paradoxon! Ugyanezt teszem magammal is. Alapul véve az én szemszögömet, nekem is igazam volt. Kié hát akkor a döntő igazság? Mind a két féle. Viszont az utak kezdenek, és ezért kezdenek egymástól eltérni. Egyik ilyen tulajdonságokkal, így született, a másik meg olyanokkal. Végeredményben egyik fél se hibás, nem tehet róla.

Bevallom a látszat számomra kifelé, a lendületes ismerősök felé se kedvez. Kegyetlenség, hogy nem tartok az otthonokért, meg minden egyébért sírókkal. Meg egyáltalán, hogy merek vidám lenni? Viszont azt senki, még a legközelebb állók se tudhatták, hogy amitől más sír, én nem annak örülök. Nem! Csak nem esem kétségbe. Azóta már rájöttem, hogy legerősebb ösztönöm nekem az életöszön. Ha azt éri támadás, mint akkor igazán érte, akkor bennem ágaskodó ellenkezés születik, minden más érzést elnyomó erővel. Röviden: ősember leszek. Élni akartam akkor is, azt akartam, hogy családom is éljen, hogy ezt elérjem az életem tornyosuló akadályok nagyságát figyelembe se vettem. Nem vettem észre azt esem, hogy megoldásaim eszköze merész, szokatlan, s mint ilyen a kívülállók számára érthetetlen is. Vidámságom pedig a legyőzött akadályok feletti sikeremből születik. A nóta megint a régi, a látszat csal velem kapcsolatban, mint azóta is sokszor kifelé. Hiába.... Nem szerettem bíbelődni, törődni a látszattal, akkor se tettem. Nem lehet büntetlenül Fráter Lóránd gyermekének lenni. Persze tisztába vagyok vele, ezek a lazább vonalak Apám nagysága, genie-je nélkül valók és akkor „amit szabad Jupiternek, nem szabad a kisököknek”. Megtudtam már azt is, hogy büntetlenül a tömeggel szembe menni nem lehet. Szokvány emberek nem nézik el. Azóta is sokszor megbűnhődtem érte, viszont sajnos ezirányban megváltozni nem tudtam még most se.

Az itt említettekre elkövetkezett 14 évben többször vettem alapos revízió alá egész kapcsolatamat családommal. A becsületesen végiggondolt vonalon kerestem eltávolodásunk okát, kezdetét. Így – immár visszagombolyítva a fonalat – jutottam el elmenetelünkig, s találtam meg a kezdetet és az okot.

Reactóink különböző voltának érzékeltetése csak a tények megállapításának kísérlete volt részemről. Távol áll bármilyen ítélet – még gondolatban is – tőlem. Nagyrabecsülésem az „Ordasokkal” szemben nem változott sőt, ha lehet még nagyobb.

Nem tudom tollam hogy mászta meg a nagy hegyet, nehéz elvont dolgokról írva érzékeltette-e kellően, hogy nincs szó személyes sértettségről, önteltségről még kevésbé. Ez a kis rész tekintettel válásomra nyert létjogosultságot füzetembe. Tudom azt is, hogy előttem és utánam sokkal történt és történik még meg, hogy elválnak, s ha kis füzetem írására nem kerül sor, ezek is örökre mélyben maradnak. Elválásunk nem nagy, látható ellentét okozta. Csendes, kis apró, mondhatnám szelíd problémákban való eltérésünk, mely ha a jóságos családra van bízva, nem számít törésnek. Én voltam az, aki törésre vittem. Ennek indító rugóit azonban ide le nem írom. Talán egyszer, ha az életem megengedi valamilyen formában még napvilágot láthatnak, de szervesen nem ide tartoznak. Itt csak a magamnak levont következtetést jegyzem fel: Nem mentettem fel magamat, híjával találtattam önmagam ítélszéke előtt.

Természetüknél fogva fentiek – mert nehezen rögzíthető lelki megnyilvánulások – vázlatosak maradtak. Elgondolva, még elmondva is, puhább körvonalat lehet a dolgoknak adni, ezért hat élesebben a két reakció között vont párhuzam írásban. A szálak innen még visszább nyúlnak, annak pedig feltárása, most úgy érzem meghaladja képességeim, másrészt füzetem céljával nem egyezik. Az elején már jeleztem, hogy érzelmi részt csak annyit örökíték meg, ami életem alakulására befolyással volt.

XXX

A gyakorlathoz visszatérve utunk első komolyabb állomása Dánszentmiklós volt, Plósz Béla bácsiéknál. Pár nap múlva Pestre kerültünk. Itt Anyámmal egy fedél alatt az öreg Plósz villában laktunk. Én úgy fuvaroztam a zajgó fővárosi forgalomba, mintha nem is én lennék a falusi.

Dunántúl Sopron megye egy kis eldugott falvában töltöttük aránylag a leghosszabb időt.

Elindulásunk első percétől osztottam két kocsisunk életét. Együtt pucoltuk a lovakat, együtt forgattuk fel a Dunántúl kívül-belül fagyos vidékét takarmányért. Istálló minden vidéken, otthon voltunk benne. Sajtós Gabri, hűséges kis emberem ugyan mondogatta egyik lovunknak pucolás közben: „Kis Kacsulám mikor viszel haza?” de azért a körülményekhez képest jól megvoltunk. 40-50 km. körzetben jártuk a falvakat, naponta mentünk, havas eső vert, szél fújta, azzal mit se törődünk. Én aztán a fagyosan elzárkózott dunántúli gazdának ki árúját még drágán se akarta adni: „miért nem maradtak otthon” mondással, lyukat beszéltem a hasába, felhasználva velem született beszélőképességemet. Mire észrevette már a „lóhereszüleség” a miénk volt.

Érintkezésem az emberekkel nagy felületen mozgott, egész különböző rendű-rangú emberek adódtak. Bár mozgalmas eddigi életem önállóságra nevelt, s mégis addig a világ kívül állt rajtam. Védett életem volt, ez a védettség elsősorban családomból adódott, meg vidékemből, hol már a dédapám is élt. Tehát akkor egészem más volt minden önálló ténykedésem, családom közismert címkéje alatt. Mikor életemből kihajtottam, vidékem és az engem jól ismerők ott maradtak. Ismeretlenül állottam és teljesen magamra utaltan. Akkor családom címkéje nem volt látható, kizárólag az egyén operált. Akkor a dunántúlon, bonyolult dolgaim intézése közben azt is tapasztaltam, hogy én az emberekkel elég jól tudok bánni, igyekeztem is gyümölcsöztetni felfedezésemet.

1945 márciusába Lóránd fogságba került, mi pedig félév múlva visszatértünk gyalogsorba Budapestre. Szomorú kép és szívfájdító hírekkel fogadott az öreg Gellérthegy. Az én drága jóságos Anyám 945 március 22.-én meghalt, Szily Józsit Asch sé Regensburg között 2 mázsás bomba találta vállon. Ottlétem alatt jött híre Plósz Pali bácsi halálának, kit a

fogolyvonatról, melyen Gyukival együtt vitték, Temesváron súlyos vérhassal tettek le. Drága egyetlen Gyukám halálhírét később hallottuk bizonytalan forrásból, sajnos most már bizonyossá vált, ő Ukrajnában, a fogolytáborban halt meg. A legborzasztóbb az egészben akkor ott Pesten az volt, hogy rögtön tenni, gondolkodni, szóval a létért kellett küzdeni. Határozottan tudom, egy könnyet se ejtettem és mentem tovább. Minél mélyebb vágás éri az emberi testet, annál tovább tart a kezdeti zsidbadás. Lelkem akkori mély vágása is ilyen volt. Elmentem drága Mamim sírjához, de sajnos nekem a sírok nem sokat jelentenek. Fejem lehajtva, behunyt szemem mögött egyre drága földi lényét kerestem, mint ahogy 13 év óta folyton keresem.

Rég sejtett érzésem valósággá érlelődött: az embert földi életében a szülei szeretik a legjobban, gyarlón, hibáival elfogadva, ahogy van. Drága angyali jó Anyám, most már ő se tudja szeretetét kis Bodrijával közölni. Szeretete velem van, elkísér további életutamon, de én, röghözkötött földi ember mit nem adnék egy szaváért, egy simogatásáért. Rájövök arra is, hogy Anyám iránt érzett gyászoló fájdalom is nemesebbé tesz.

Lelkemen ismét újabb, mély redővel megyek hát tovább utamon.

Mindezekén aztán gyakran áll módomban elmerengeni magános semjéni gyalogutaim alatt. Visszakerülünk kedves kis Macsúrkámmal ketten. Az öregház két szobája ad menedéket, ott éldegélünk. Kezdetben jóformán semmink sincs. Még drága Mamim halálakor is csak a lelkem egére vont fekete fátyol marad, gyászom jelképe csupán. Hiszen szerény egypár darab megmaradt ruhám befestésére se maradt pénzem. Formaság.... Biztatom magam kegyetlenül fájó szívvel, titokban nagy híve vagyok a tradícióknak. Csodás szerénységű Anyám halálában is az maradt. Halálakor, mikor békés lélekkel készült nagy útjára, a mellette lévő Asbóth Kamcinak mondta: „Bodrinak mondd meg, ne okozzon gondot, hogy engem apja mellé temessen, jól leszek én szüleim mellett is”. Bölcs lelke előre látta – úgy látszik – utamat s még utolsó óhajával is könnyíteni akart rajtam. Igen ő nehéz, röghös útján végig derűs lélekkel járt, okos és nagy volt. 947-ben problémáimmal felkerestem Kolozsváron egy híres nagy eszű jogászt: „Édesanyja volt – mondta beszélgetésünkben – a legokosabb nő, akit ismertem”.

Anyám mindég tudta, mit akar, s amit akart az jól átgondolt, becsületes megoldás volt. Az életről felfogása nem túlzott, természetes, környezetére is sugározta egyensúlya nyugalma. El is fogadta engedelmesen mindenki szelíd, de szilárd óhajait. Kis cserépbe ültetett ciklamenitől kezdve jómagamig. Kedves Kőszegről hozatott vadciklamenek, szinte egész évben nyíltak, illatoztak semjéni ablakai közt. „A Jenke néni kis rabszolgái” – mondták róluk a Fráter fiúk. Maimkám a valóságban élt, nem szenvedett ok nélkül, természetellenesen. Kicsit hervadó virágait könyörtelenül kidobta, a vadat meglőtte, a csirkék megölésénél nem kesergett. Mindezeket sajnos én nem tudom ilyen egyszerűen megoldani. Pedig Anyámnak volt igaza.

Hogy Anyám egyéniségét nem a gyermeki elfogultság örökölteti velem így meg, annak igazolására feljegyzem itt egy orvos ismerősöm róla írt sorait. Ez az orvos volt egyike a drága tündér Zsuzsikám életéért harcoló háromnak. Kondoleáló sorait külföldről kelt levelében már itt Vásárhelyen kaptam meg.

„Édesanyja elvesztésével fogadja részvételemet. Őreá ráillik egy most hallott spanyol vers 2 sora, valahogy így megy: Mikor születünk sírunk, s nevet a ház, Mikor meghalunk mosolygunk, s övék a zokogás. Ajkán mosollyal, az ő egyenes tartásával nyugodt lépteivel indult a nagy útra. Azzal a járással, mely sajátja volt, mivel Semjénbe láttam járnit, azon a tanyán, melyet saját képére és hasonlatosságára formált, hol az általa előírt törvények voltak érvényesek, mit betartott, de másokkal is betartatott. Királynőként tisztelték is mindenütt, még azok is, akik nem ismerték. Birodalma feloszlott, megszűnt. Leányában a megépítettek megmaradtak, és akit ott tudott, hol a kötelessége várta és Ő küldte – mit

keressen akkor Ő még itt a földön? Békésen, mosolyogva indult hát oda, hol annyian várják szeretettel”.

XII. fejezet

Semjénben azonban létünkért komolyan kell harcolni, mert hirtelenében még betévő falat is gyéren akadozik. Csokalyon maradt Alfa Separátoromhoz jutva tejüzemet létesítek, csak úgy lassan-lassan, apránként. Így a nem létező szakállamra adott hitelt tisztességesen kamatoztatva Macsúrkával súlyos nehéz munkánk után elég jól megélünk. Szúnyogh Janikát, drága öreg barátném fiát magunkhoz hívjuk, egy ideig velünk is él, galyat vág, hordja a túrót, árulja a mihályfalvi piacon. Mikor azonban jobb elhelyezkedésre nyílik alkalmá, elmegy. Kétségtelenül a mi életünk vad irama nem Janikának való. Akkor a fél falu tejét dolgozzuk fel kis teljesítményű gépünkkel. Naponta 7-8 kg vaját csinálunk. Késő éjjel fejezzük be és alig virrad, már hozzák az asszonyok a tejet. A 25 literes tejes kannákat még Macska is megtanulja emelgetni. S mindezt hárman csináljuk. Kis füzetem elején már említett Kosztán cseléd unokája Higgyed Erzszi önkéntes vállalkozásként hozzánk jön. Erzsit kis Katika nevelte, kinél 7 évig lakott. Hűsége nem is mindennapi.

Berendezzük tejszarnokunkat Nagyapa volt főszolgabírói irodáját, lenn az udvaron, s nagy a munka. Ebben nem is a munkán fordul meg a dolog, hanem a vaj értékesítésén. Nem hiába volt már nekem évekkal azelőtt parányi méretű tejszarnokom a vevőközönségem egy része érmihályfalvi. Azok még emlékeztek árumra, így végül is sikerül azt mind elhelyezni.

Nyár folyamán, ősz kezdetén nagy körültekintéssel veszem meg deres, Vöcsök lovamat, ki aztán a következő évek folyamán hűséges munkatársam lesz. Eleinte persze semmim sincs, még jászol se az istállóban. Bár két öklöm nem túl nagy, de kemények, lassanként hangyaszorgalommal mindent megszerzek. Mire késő őszre kölcsöneimet lemorzsolgatom új kenyér után kell nézni, megyeszerte egységesítik a tejszarnokokat. Semjén 3 üzletének leszünk Vöcsökkel valósággal fuvarosai. Akkor már meglévő összes izmaimat mozgósítani kell, nagy szerephez jutnak. Az emelés technikájára kell csak rájönnöm. S olyan vígan rójuk Vöcsökkel az országutat. Hűségesen húz a kisöreg, pedig volt gazdája makacsnak tudta. Az öregház nagy kertjét is magunk munkáljuk. Kicsibe mindent vetünk, van parányi búzatáblánk, de Vöcsöknek zabja és répája is. Betanítom az ekekapába, ügyesen mozog a veteménysorok közt kis patáival.

Ősszel Macsúr Debercenbe megy iskolába a Dóczyba. Lóránd nagynénjénél Ilonka néninél Baloghnénál lakik.

Ha korábban végzem munkámat, Vöcsök abrakot kap, ünneplő breatchest és csizmát öltve felnyergelem, estére lóháton megyünk ki a feketére Lovassékhoz, ők jelentik nekem akkor a családot. A hét végét mindig ott töltjük Vöcsökkel. Állandóan felhúzott ágyam és a zongora vár. Tekintettel Macskámra zongorát én is bérek a faluban. Mondanom se kell, hogy belejöttem akkor a muzsikálásba, Károlyéknál néha hajnalig muzsikáltunk, játszottuk a szebbnél szebb nótákat. Kiss Miklós sógorunk is náluk lakott ő kísért hegedűn. Nagyon-nagyon kedves órákat töltünk együtt. Többször megtörtént, hogy hajnalba – csakúgy mint megboldogult gazdakoromba – átöltöztem, felültem kis szekereimre és dolgoztunk egész nap kis Vöcskömmel. Életemnek egyik legkedvesebb szakasza volt. Pedig ruháim a rongyosság előtti utolsó állapotban voltak, rá se hederítettem. Akkor nem tudtam, hogy nehéz életemet drága, ismerős vidékemen élve éreztem könnyűnek.

Az öregház végén lévő 2 vendégszobát a dutyival a vasajtó külön bejáratával kaptuk meg. Ablakom hátul az ismerős kertre nézett, a nádasban nagy zene-bonát csapó madarak fülemnek a legszebb symphoniát szolgáltatták. Ha időm volt íráshoz, nagy ritkán az

ablak előtt Anyám gyermekkori íróasztala mellé ülhettem. Télen a régi, rozoga ablakokon besüvítő szél lobogtatta függönyeimet, de mit bántam én, hisz reggel, ablakom előtt a havon fácánok tipegtek éppen úgy, mint kis Katika idejében. Szegénységemből jó szívvel teríteteme asztalt rangos, színes ruhájú vendégeimnek.

Egyik november 4.-e, Hubertus napja ünneplésül Micskére mentem almáért. Elég messze fekszik Micske Semjéntől, a margittai járásban, 35 km.-t tettünk meg rázós kis szekereimmel, 150 centinél alig valamivel nagyobb lovacskámmal, egészen elégedett voltam. Micske már a Réz-alja, dombosabb, változatos vidék. A táj szép őszi arcával mosolygott rám. Kb. feleútjára eső egyik falu végén mindketten megebédeltünk. Vöcsök csendesen ropogtatta zabját, én, mint jó fuvaros emberhez illik, bicskával kezembe szalonnáztam. Egy-egy szekér döcög el mellettünk, persze csodálkozva néznek meg. Békés lélekkel merengek régi, Hubertus napi lovaglásaim emlékein. Nyilvános vadászlovaglásokon soh'se vettem részt, csak egyedül hódoltam szeretett sportomnak a nevezetes napon. Úgy is kedves emlék az nekem. Ismét megállapíthatom gondolkodva, ülve kis szekereimen, hogy az igazi béke lelkünk szülötte s azt az élet merész fordulatai adta helyzetekben is megtarthatjuk. Pihenő után felfrissülve kocogunk tovább, sürget a rövid nap az almát még napvilágon át kell venni, felpakkolni.

A kellemes, bágyadt napot felhasználják a szántóvetők is, elevenen nyüzsgő táblák közt kanyarog utunk. A szőlőskertekben vidám szüretelők tarka foltja teszi teljessé az őszi képet. Hogy szeretem ezt az évszakot, tompa zöld kaszálóival, melyet ökörnyal hálója sző át meg át. A falevelek haláluk előtt rőt és sárga paszellszínek változatos pompáját öltik magukra, halotti ruhájuk lesz az. Csípős, deres hajnalok után a legkisebb szélfuvalom érintésére hullanak le a levelek, csendes alázattal adják vissza parányi lényüket az anyaföldnek, átváltozásukkal gazdagítva majd azt. A természet rendjében oly egyszerű minden, az elmúlás is, ott nincs áltatás, hazugság, képmutatás, ott valóságok vannak. Ezért a természetben élő ember is közelebb áll a valóságokhoz a városinál.

Micskén már várnak, Baranyi Gugu rokonommal telefonon előre megbeszéltük az almavásár mikéntjét. Kész helyre szállítom majd érmihályfalvára természetesen illő hasznom hozzászámítva. Az illatos, mosolygó almákat gondosan széna közé tesszük, hajnalba ismét nekivágunk, ezúttal még hosszabb utunknak. Azonban november huncut, rossz ember. Az előző napi napfénynek híre-hamva sincs, éjjel esett, köd van. Baj ez nekünk, különösen Vöcskömnek, 250 kg a teher. Gyakran megyek mellette gyalog, kis kabátomat bizony átjárja a nedves hideg. Hosszú dombon, ha elfárad hű kis pajtásom 10-15 lépésenként megállunk. Fék nincs a szekereimen, jobb vállam neki vetem hát a bal löcsnek, de okos kis Vöcsköm is kihúzott istrángjaival segít tartani a visszacsúszó szekeret. Kis szusszanás után halkán szólok, s piczikém engedelmesen nekifeszül kis gurtni hámjának. Azon a hosszú dombon felvergődve hálás szívembe tudatosává válik: Vöcsköt soh'se lehet elfelejteni. Az ilyen élmények kovácsolják egybe a szegény embert lovával. Mire üzletünket lebonyolítva Semjénbe érünk, öreg este van.

XXX

Aztán 1946 késő őszen Lóránd visszatér, Kisanyámmal Csokalyban laknak, de én Semjénbe maradok. Úgy néz ki, hogy addig megalapozott kis megélhetésemet jobb, ha nem hagyom el. Lóránd is igazat ad, bár kenyérkeresetem mikéntjét nem nagyon kedveli, azt mondja. Egyszer egyik boltos soron kívül fogat be velem, az esti vonathoz kell mennem, Lóránd éppen ott volt, akkor fakadt ki. Megint tudom, hogy az ő szempontjából igaza van. Valószínű, hogy tapasztaltabb, fuvarozási akciónál okosabbat talált volna ki, de igyekezetem becsületességéről is meg vagyok győződve. Érzem az élet rohanását, úgy vélem nem ülhetek le az országút szélére: az előre menő tömeg azonnal eltapos.

De azért 1948 januárjában el kell mégis hagynom az öreg ház 2 szobáját, más igényelte ki és kapta meg. Ezzel nagy kérdés tárul elém: menjek vissza Csokalyra? Sok és komoly töprengés után több érvet találok a visszatérésre.

Itt Vásárhelyen válásunk előtt, megbeszélésünk alkalmával Lóránd azt mondta, hogy szerinte okosabb lett volna, ha utaink már akkor elválnak. Eszerint helytelen volt akkori döntésem, pedig jót akartam. Ez a történet biztosan odafenn már így volt megírva.

Tehát költözöm megint. Az állatsereglet ezúttal kizárólag hasznosakból tevődik. Vöcsöknek az évek folyamán szép kis pejko párja is került. Van már tehén, kis csida, disznók, s mindezek elesége. Istenem! Ha elgondolom mi temérdek munkám volt azokban az apróságokban. Az ember élete folyamán sok értelmetlen dolgot csinál. Szerencsére akkor nem így látja.

Alapjában véve semjéni öreg házamtól az elválás nagyon fáj. Úgy megszerettem ott az életemet, olyan természetes folyamatnak talál5tam, hogy Julie nagyanyám háza adjon menedéket.

Elbúcsúztam mindentől, az egész kerttől, fáktól, bokroktól, a nagy nádistól, a ház előtti parkírozott rész kerítését képező bukszus sövénytől. Ez külön barátom volt. Miért? ... elmesélem. Egyszer, mikor jární és beszélni éppen megtanultam, Nagyanyáméknál nyaraltunk. Szép csendesen játszogattam egyedül a bukszus elkerítette kert fűvén. A bukszussövényen, mely nálam magasabb volt kis átjáró, szinte összenöve, ezen járkáltam ki s be. Úgy uzsonnatájt kis Kati néni keresi a csomó kulcsát, nincsen sehól. Felforgatják az egész házat: nincs. Valakinek eszébe jut, meg kellene kérdezni a gyermeket. Vallatnak, s én szépen meg is mondom, hogy nálam volt. De „hova tetted” kérdésre csak azt hajtogatom „a csücskibe, a csücskibe”. Azt, hogy minek a „csücskibe” semmiképpen nem tudom megmondani, se megmutatni. Persze a háznál lévő összes zárat fel kell feszíteni. Pár hét múlva kaszálásnál a kasza beszaladt a bukszus alá, annak sarkánál, megcsörrentett valamit, a kaszás megtalálta az elveszett kulcsokat. És ez ugyanaz a kedves öreg bukszus volt. Megsimogattam hát, s valóban a búcsú örökre szól, azóta se láttam. Utána, ha még Semjénbe jártam, az öreg házat és kertjét csak kívülről nézegettem. Lépésről lépésre így szorultam ki Semjénből. Mikor már az öreg házba éltem, akkor a tanyát, egykori édes otthonomat kerülgettem fájó szívvel. Csak elkerülhetetlen fontos dolgokba, ha kellett mentem ki, olyankor aztán csak Vöcsök annak tanúja ... végig sírtam a falutól az utat. Mamikám halálakor befelé, szívemre hullt könnyeim akkor törtek napvilágra. Az otthon és Anyám szememben egy egészet alkottak.

Semjéni emlékeimet lelkem vitrinje parádés helyén, mind épen őrzöm, hozzájuk gyöngéd kézzel nyúlok, de bármely pillanatban elővehetem akármelyikét, vidámat és szomorút egyaránt. Most a nagy feltárásnál drága otthonom kedves falujával kapcsolt dolgokról oly könnyedén tudok írni. De hiszen ez érthető is, már dédszüleim is annak a földnek adták magukat a nagy átváltozásra.

A legnehezebb beszámolni a szív dolgairól. Teszem ezt pedig csak azokról, melyek okvetlen szükségesek. De akkor is nehezen, akadozva törnek fel a szavak, az ilyen részeknél több a törlés, mint az írás. Ismét felteszem, nem tudom hányadszor a kérdést, valóban szükséges lenne ezeket leírnom? Ma, kis füzetem utolsó fejezetéhez érve eldöntöm: nem szükséges. Hiszen a feljegyzettek – mert mindent nem lehet leírni – suták és érthetetlenek lennének. Az írók nagy törvényei alól még a magamfajta műkedvelő se ment. Elfogadhatóan leírni csak azt lehet, mi a lélekből éretten, tehát könnyedén adódik. Tartózkodásom szemérmesség és szerénység vegyülete. Pergő nyelven és sok mondanivaló ellenére se tudom érzelmi kapcsolataimat feltárni. A felületről még tudok egyet, mást felhozni, de azt is csak írásba, a legalsó réteget sehogy. Megjegyzem itt azt is, hogy talán furcsának tűnik, hogy Lórándról, egyéniségéről, jelleméről oly keveset írtam, túl mélyen van

ő is. Laciról, ki legkiválóbb barátom volt még tudtam írni, könnyedén, az jól is esett, akkor meg is kellett tennem. Hallgatásom Lórándról tehát nem egyéniségének elkicsinylését jelenti.

XIII. fejezet

A 40-es tized első éveiben két kedves, testvérbátyként szeretett unokatestvérem is megtalálta élete párját. Zoli Zahradniczky Adriant /Fényes Adri lányát/ vette el. Így az öházasságuknál először fordult meg a dolog, Fráter fiú vett el Fényes ági leányt. Drága Ráncosképűnek becézett Gyurikám pedig Killin Grätiben talált hű hitvesre.

Most pedig megállapítom, hogy miután utolsó fejezetéhez értem kis füzetemnek, határozottan fáj az írástól megválni. Élvezettel csináltam, szálltam le kis bányámba, válogattam, bírálgtam emlékeimet, melyik juthat napvilágra. Mondani se kell, hogy a felhozottak az ottlévők töredékei csupán. De a jövőbe nem láthatunk, írok-e még más természetű dolgokat? Jut-e időm ezt kiegészíteni? Azt hiszem mindez hű kis sarkantyúmmal van összefüggésbe, mennyire fog bökdösni.

Ezeken elgondolkozva szokásom szerint Marosvásárhely utcáin csavargok. A múltból önkéntelenül a közelmúltra terelődik figyelmem. Már a 10.-ik év első negyede is eltelt itt Vásárhelyen. Úgy érzem hálátlan lennék ehhez a kis városkához, ha róla írásom befejezésekor pár szót nem írnék. Igen mert 9 esztendő elég nagy idő egy ember kis életében. Számomra változatosak is voltak ezek az évek. Életem itt kemény iskolába járatott. Igen sok mindent kellett megtanulni. Legelsősorban szolgálat formájában a kenyérkeresetet. Alárendeltként, illetve beosztottként. Az iparművészeti műtűrkefestéstől kezdve minden újság volt számomra, csak a tehenészkedés nem, de az nem sok ideig tartott. Közben megszerettem ezt a kis erdélyi városkát. Ez is furcsa mert én két végletez szokva – tanya és főváros – úgy azért elvileg a kis városokkal nem nagyon szimpatizáltam. Ezt nagyjából Vásárhely kivételével ma is fenntartom. Latolgtatva, ha máshová megyünk milyen lett volna, legjobbnak Vásárhelyet találok. Nem mondom, sokat dolgoztam itt, de eredményesen, pedig nagyon kevés tudással. Mondhatni két dolgot tudok: gépelni és dolgozni. Hála Istennek a munkát igen jól bírom. Még egyet kifelejtettem, harmadik, de le nem becsülhető tudásomat: takarékoskodni. Viszont erre rá is voltam és vagyok utalva, hiszen nekem pénzem régen se volt, hát most már honnan lenne. Igen kicsi fizetésem szokott általában lenni. Az élet nehézségei közül – miután úgy gondolom valamilyennek mindég kell lenni – a legszívesebben a pénztelenség terhet viselem. Így hát fentieket nem panaszkodásból, csak ténymegállapításként írom.

A Vásárhelyen töltött idők számomra tartalmasak voltak mindenképpen, melynek emlékeit, ha feljegyezném legalább egy ilyen füzet telne meg, de azokat most nem bolygatjuk, hadd pihenjenek, igazodjanak, ülepedjenek. Talán egyszer, ha megint máshová sodor életem, még előszedegetem azokat is. Itteni történéseim inkább fényben fogantak, mint árnyékban. Kedves ismeretségeim több esetben értékes kapcsolattá, ezek Vásárhellyel együtt felejthetetlenek maradtak.

Mikor a 3-as évek első felében Fráter Béla bácsi temetésére itt átutaztunk a vásárhelyi állomást elhagyva Fráter Zolival kinéztünk a vonat ablakán. „Na itt végeztem én a kadett iskolát”, mondta Zoli a mai Egyetem épületére mutatva. Megnéztem az erdők zöldjéből kifehérlő monumentális épületet s fogalmam se volt, hogy valaha még milyen sokszor fogok az Egyetemhez vezető úton, s az erdőkben sétálgatni.

Az Égiek kegyelméből erőben, egészségben sétálgatok most is 9 év múltán Vásárhelyen, s ma a környező erdők susogó leveleit, ha szél borzolja, nekem már azok is emlékeket suttnak. Holdfényes emlékeket, melyek emlékbányámba megbecsült helyre kerültek.

XXX

Helyi elkalandozásomból térjek ismét vissza Csokalyra. Második odatelepülésem alkalmával is át kellett változnom, ha most már más irányból, más irányba is. Asszony kövesd a te uradat. Megfogtam hát szó szerint a fakanalat, s ha kellett a mosóteknő mellé álltam. Szép, termékenyen gazdag volt az egy év, mit Csokalyon töltöttem. Lóránd a mezőn dolgozott, én benn az udvarban. Mikor Vöcsökékkal az igavonókkal kimentek otthonmaradt többi állatunkat láttam el. Azok kedvesen ragaszkodók voltak. Cifra tehenünk jött utánam, s Vöcsök az istállóban mérgesen, sunyítva toporgott, ha Cifrának hízelegtem.

1943-ban szépen átépített ésszerű beosztású házunk több család közt nekünk is otthonunk lett.

Családunkban mindenkinek megvolt a pontos munkabeosztása. Kisanyánk és Marika a takarítással, tyúkokkal, mosogatással, zöldségfélék szedésével foglalkoztak. Szúnyogh Janika is többnyire nálunk lakott, onnan rándulgatott ki Bihardiószegre, Székelyhidra, Váradra barátaihoz.

Akkoriban gyakran jutott eszembe egy serdülőkoromban olvasott, a Magyar Lányok hetilapjában megjelent regény. Egy kisvárosi tisztviselő család sok adóssággal, gondokkal küzd. 3 serdülő gyermekük vakációba rokonokhoz egy távolabbi mezővároskába megy. Ott olcsón nyílik alkalmuk egy dűledező ház kertjét kibérelni, hol hangyaszorgalommal kertészkedni kezdenek. Mindezt szüleik előtt eltitkolják. Szándékuk, hogy befolyt jövedelmüket szüleiknek adósságfizetésére fordítják. Kis kézi targoncával mennek a piacra árulni, ott néha eleinte agyafúrt vevők élnek vissza tapasztalatlanságukkal. Napjuk minden percét gondosan kihasználva dolgoznak. Végül iskolaév kezdetén jelentős összeggel segíthetnek szüleiknek. Szemléltetően, jól írja le az író a 3 gyermek nehézségeit, sikereit. Nekem annyira megtetszett, hogy azonnal szerettem volna utánacsinálni. Bármilyen furcsán hangzik, de valahogyan végigkísért életemen hatása. Aztán az élet kegyesen megengedte /talán kicsit túlzásba is esett/, hogy magam is körülményeimnek megfelelően csinálhassam a különleges pénzszerzést, árulást a piacon, stb. Mikor én is akkor Csokalyon fősvényen számítottam ki, osztottam be minden percemet 3 szorgalmas, kis könyvbéli ismerősömré gondoltam, megint eszembe jutottak.

XXX

1948 októberében Macsurral Teréz napján meglepetésszerűen átsétáltunk a Feketére Lovass Terához. Nagy dologidő volt a kislovak nem értek rá. Nem mondom, jó kis 23 km-es séta volt. Aztán decemberben Borbála napján 4.-én megkeresésünket Gyuri barátommal ők is meglepetésszerűen adták vissza. Igen kedves muzsikás estét töltöttünk, idézgetve a múltat az előző években a Feketén töltött kedves órákat. Istenem! Már akkor is emlék volt, pedig azóta mennyi, de mennyi fövenyet hordtak rá az idők szelei.

Aztán egy szilveszteren voltunk még együtt nálunk Csokalyon, 1948-49 évin. Akkor a Lovassokból csak Károly volt ott. Annak az estének fénypontja Macsúr tehetséges tanárnője Antal Ilona. Főleg sok Chopint játszott a kedves, minden rátartiság nélküli, vékony, fekete lány. Jó öreg Károlyunkat teljesen el is bűvölte. Ott nálunk határozatba is tettük, hogy a közeljövőben Váradon tartandó koncertjére testületileg bemegyünk. Úgy is volt 1949 februáriusának valamelyik napján.

1949 február havában történt az is, hogy a téli munkaszünetben ráérő két kis lovam befogva Semjénbe indultam egy szerda délután. A csütörtöki mihályfalvi hetivásáron is volt valami dolgom, de ez inkább csak ürügy. Valami furcsa megmagyarázhatatlan sejtelem húzott. Étkezésekre Fuchs Gyurka vendége vagyok, a kislovak meg ott vannak elszállásolva,

jómagam a tanító lányoknál alszom. Reggeli után Gyurka kikísér, udvara kapuját kitarva előttem rám néz: „Milyen sápadt Boriska, rosszul érzi magát?” Tagadom, hisz, ha a szív fáj, a lélek sír, az nem betegség. „Hova megy voltaképpen?” „A tanyára” – felelem. Érzékeny kedélyű Gyurka barátom, látva az összefüggést le akar tanyasi utamról beszélni. De engem kitartóan húz valami. A falu felőli főút kanyarja előtti nagy jegenye nyárfák mellé érve már annyira hull a könnyem, nem is látok, Vöcsök tudja az utat, visz ő. Ideérve ugrott be vágtaiba mindenkori hátasom, magától, úgy szoktattam őket. Hisz akkor drága jó szüleim, s az egyetlen édes otthon hívó, ölelő karjába repültünk, türelmetlenül. Most kis lovaim lassú lépésbe ballagnak, a száruk köztük odadobva. Hihetetlen erővel nyom le a bánat, gondolataim zavartan röpködnek, gyermekmódra gügyögnek. Nagy, nagy bánatában a felnőtt is gyermekké válik. Most én búcsúzni jöttem, soh'se jövök többet ide – dadogják elő reszkető lelkemből gondolataim. Közben alig-alig lépő kis lovaim mégis közelednek a tanya felé. Újonnan épült házsor, egyik vizet húz, a másik fűtőt visz kenyérsütéshez, van ki az aprójószágot éteti. Kis emberi hangyák nyüzsögnek és én már egészen felülről nézem őket. Szívemben különben is akkora bánat, hogy nem fér oda már más, harag és gyűlölködés.

Óh engem nevelő drága föld, búcsúzni tőled jaj de nagyon fáj ... A tanyára beérve Zumpféeék háza előtt megállok, bemegyek. Megszállottként félig vagyok csak magamnál. Ködösen látom a szívesen fogadó Mancit, Zumpfénét, s előtte, egyedül előtte lelkem kicsordul. Csodálkozva, értelmetlenül néz rám. Soh'se jövök többet ide, hajtogatam, de már könnyek nélkül, sírni nem igen szoktam más előtt.

A Mihályfalvára vezető úton kezdek magamhoz térni. Mi volt ez? Töprengek. Nem volt semmi előjel, ami indokolhatta volna ezt az utamat. Tisztább fejjel megállapítom, hogy nem vagyontárgyat sirattam, óh annál sokkal többet. Szememben tanyánk nem holt tárgy, él, lélegzik, sokszor kegyetlen áldozatokat kívánó, kemény, de szervesen együvé tartozunk, szüleim után ő nevelt. Utam miértjét akkor persze egyáltalán nem értem, de lelkem kincsei közé teszem. Ma tudom: szüleim szerető lelkei, s az engem nevelő édes anyaföld vittek oda, húztak ellenállhatatlanul, a búcsúra így adva alkalmat.

Pár hét múlva következett 1949. március 2.-ika.

XXX

A kör bezárult 1949. március másodikán kezdtem, innen indultam írásommal s oda tértem vissza. A kör vázlatosan, dióhéjban egy család élete, annak tagjainak jellemzése, egy otthon illatos emlékének foglalata. Feljegyezte egy kis hangyaember, beleszöve életének fényeit, árnyait.

Fény és árnyék váltakoznak minden kis szürke emberi életben, az emberke életében. Az egyéntől függ, melyiket hagyja döntőnek: fényt? árnyékot? Adagolásuk, elosztásuk a Teremtő dolga, a kis emberkéék csupán rájuk gyakorlott hatásával gazdálkodhatnak. Az árnyék fátylán át homályosabb a fény, a fény közelében világosabb az árnyék.

*“Semjéni emlékeimet lelkem
vitrinje paradés helyén, mind
épen őrzöm, hozzájuk gyöngéd
kézzel nyúlok, de bármely
pillanatban elővehetem
akármelykét, vidámat és
szomorút egyaránt.*

*Most a nagy feltárásnál drága
otthonom kedves falujával
kapesolt doglokról oly
könnyedén tudok írni.*

*De hiszen ez érthető is,
már dédszüleim is annak
a földnek adták magukat
a nagy átváltozásra.”*